Anul XVIII
nr.3-4
(209-210)
martie
- aprilie
2012

Contrafort

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

Revistă de literatură şi dialog intelectual

ISSN 1857-1603

Editori: Institutul Cultural Român
Revista Contrafort

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md
E-mail: contrafort@moldnet.md

Preşedinte în Basarabia
Anchetă printre scriitori, istorici şi analişti politici

- Druţă şi căruţa naţiunii – un eseu de Alex Burlacu
- Mariana Codruţ despre poezie
- Interviu cu Lucian Dan Teodorovici
- Versuri de Călina Trifan
- Praga literară - scriitori cehi contemporani: Ivan Klíma
- Tamara Cărăuş despre romanul „Ţesut viu. 10x10” de Emilian Galaicu-Păun
- Aurelia Felea: Viaţa studenţilor din Chişinău în anii 1944-1956

Iulia Badea Guéritée
- Alegeri prezidenţiale în Franţa. Răzbunarea intelectualilor

„Cinci feţe groteşti”, desen de Leonardo Da Vinci

12034 >
9 771857 160117 >

Vasile Botnaru - figuri sublimate în metafore vizuale

Jurnalistul Vasile Botnaru, directorul biroului Europei Libere de la Chişinău, este în ultimul timp tot mai mult disputat de *artistul vizual* Vasile Botnaru. E activ, organizează expoziţii, gândindu-le cu minuţie scenariul (garnisit, de regulă, cu muzică bună şi alte stimulente ale unei plăcute receptări), acordă interviuri, primeşte oferte, îşi comercializează lucrările, captează atenţia presei, a concurenţei, dar şi a clasei politice, căreia îi oferă irenice locuri de întâlnire, unde adversari ireconciliabili sau aliaţi de nevoie comunică afabil, încearcă să pară intelectuali fini, oameni cultivaţi, iubitori de artă, „mielușei”, care şi-au lăsat acasă blana de lup...

Cea mai recentă expoziţie de grafică marca Vasile Botnaru a fost găzduită de salonul MolDeco din Chişinău timp de 3 săptămâni în luna martie 2012. O clădire cochetă cu două nivele, care se încăpăţânează să promoveze frumosul în mijlocul unui cartier de blocuri sovietice pedant-rectangulare. Un interior calm, prietenos, populat cu obiecte de artă, îţi dă senzaţia de refugiu al imaginaţiei, de „insuliţă a visării”, cum puţine există în Chişinău. Nu am fost la vernisaj – nu-mi plac mondenităţile –, am mers să gust expoziţia câteva zile mai târziu, în liniște... Ce am descoperit? Schiţe în cafea (autorul şi-a intitulat noua serie de lucrări „NES Dreams”), care aproximează o stare sufletească, o ipostază a solitudinii, angoasa de a umple cu ceva o foaie de hârtie. Botnaru şi-a impus un stil în care extrema economie de mijloace vizuale (două-trei tuşe frugale, trase din prima încercare) tinde să transmită un simbol sau preaplinul unui sentiment recognoscibil privitorilor. Am descoperit o seamă de viziuni ale artistului, cu iz premonitoriu, compensate de un grupaj de lucrări care te transportă într-un alt timp, în mijlocul unei lumi mai nobile, mai decente decât cea de azi. Mă refer la chipurile de femei în pălării interbelice: tinere şi bătrâne, distincte şi expresive, scăldate într-o melancolie *fin de siécle*. A fost pentru mine, mărturisesc, adevărata surpriză a acestei expoziţii: imagini ale „eternului feminin” sublimat în metafore vizuale. Căutarea unor tematici noi, schimbarea permanentă a registrului afectiv, mi-am zis, contemplând acele figuri esenţializate, este până la urmă singura şansă a unui grafician care ţine să-şi rămână fidel prin concept şi la nivelul tehnicii de execuţie.

Ce ne mai pregăteşte Vasile Botnaru? Scurtul interviu care urmează păstrează intact misterul viitoarelor evenimente ale artistului-jurnalist, obişnuit să-şi ascundă intenţiile sub masca ludic-jovială a omului de lume.

- Vasile Botnaru, după ambiţioasa expoziţie de la Muzeul Naţional de Artă din Chişinău, ai optat pentru un spaţiu lipsit de solemnitatea consacrărilor oficiale. Cum s-a născut acest nou grupaj de lucrări, „NES Dreams”, care a fost imboldul expoziţiei de la MolDeco?

- După expoziţia mai curând „pioasă” decât „ambiţioasă” de la Sanctuarul artei plastice moldoveneşti am ales locul cel mai potrivit pentru a oferi femeilor un dar de Ziua lor – sponsorizat generos de Gas Natural Fenosa, compania condusă de o doamnă care crede cu tărie că oamenii au nevoie nu doar de curent electric. Iată de ce au dominat expoziţia portretele (de epocă) cu pălării, ce îi lipsesc atât de mult peisajului chişinăuian ca să-şi recapete alura intelectuală interbelică.

- Sobrietatea jurnalistului de la Radio Europa Liberă nu intră în contradicţie cu elanul „iresponsabil” al artistului? Cum o rezolvi?

- Nu e nicio contradicţie, pentru că grafica, mai cu seamă cea în cafea, pentru mine este expresia sentimentală a aceleiaşi libertăţi pe care o propovăduieşte, o apără şi o practică postul de radio la care am onoarea să îmi fac meseria.

- Ce este până la urmă grafica pentru tine: un hobby, un mod de a-ţi răscumpăra un destin alternativ, o defulare artistică sau o cură de dezintoxicare de politic, de cotidian?

- Un cocktail din toate ingredientele enumerate de dumneata. După ce am ratat o posibilă carieră de muzician, ori poate una de desenator (de ce nu mi-aş face iluzii?), încerc să recuperez neuronii cu voltaj artistic.

- Mai ţii minte primul tău desen?

- Era o „figură” de King Kong aplicată direct pe peretele camerei de cămin de la Universitatea Lomonosov, ca să mă fi deosebit cumva de colecţionarii de postere „glamuroase”(încă nu ştiam cuvântul, dar mă călcau pe nervi). Am decorat apoi întreaga cameră cu un gen de frondă dalistă în căutarea de decor pentru cenaclurile informale în care intram în competiţie muzical-gastronomică cu armeni, azeri, georgieni, kazahi, lituanieni, letoni, turkmeni ... Am avut la Moscova colegi de pe toată „harta uniunii”.

- Ce relaţii ţi-ai creat cu breasla artiştilor plastici? Te-au primit cu braţele deschise sau, din contră, te consideră un intrus?

- Unii mă felicită, mai cu seamă pentru tenacitate, alţii îmi zâmbesc îngăduitor, câteva persoane mă urăsc făţiş pentru că îmi reuşeşte să adun publicul la care ei nu mai speră, dar mai ales pentru că ajung în buletine de ştiri cu nişte „exerciţii de diletant”. Încerc să nu mă supraestimez, dar nici să

nu mă subestimez, exact cum recomandă „doctorii de cap”.

- Cum privesc „clienţii” tăi de la microfon, politicienii, pe care îi inviţi cu regularitate la vernisaje, această pasiune neobişnuită? Mai ales că oamenii noştri politici nu prea suferă de exces de imaginaţie...

- Mă tolerează, nu au de ales. Deşi, acei care ajung să şi achiziţioneze desene de-ale mele probabil nu o fac doar din politeţe (îmi place mie să cred). La o adică, nimeni nu iroseşte bani din politeţe, într-un mediu care abia învaţă să dea de pomană. Deci, înclin să cred că unora chiar le place ceea ce „comit”. Şi sunt suficient de mulţi ca să mă las convins.

- Cum îţi receptează lucrările consumatorii de artă străini? Crezi că te-ai descurca, în Occident, trăind din pictură?

- Cred că am vândut (dar şi dăruit) mai multe desene în afară decât acasă. Şi e firesc. Străinii nu au de unde să ştie că nu sunt din breasla artiştilor. Dar nu m-aş încumeta să mă bizui pe venituri din această îndeletnicire. Pentru că tot ce „câştig” irosesc pe materiale. Cum însă nu am ambiţii warholiene nici în meseria mea jurnalistică, aş putea să lucrez şi la pompă, sau calfă de Huckleberry Finn la vopsit garduri, *why not*?

Prezentare şi interviu
de **Vitalie Ciobanu**

▣

Primăvara Europeană a Poeţilor, Chişinău 2012

Evenimentul s-a desfăşurat la Chişinău între 25-27 aprilie 2012. A fost a doua ediţie a acestei manifestaţii prin care scriitorii din Basarabia şi publicul iubitor de literatură s-au sincronizat cu acţiuni similare derulate în acelaşi interval de timp în mai multe ţări europene. Organizatori şi sponsori ai Festivalului: Uniunea Scriitorilor din Moldova, Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” şi Departamentul pentru Românii de Pretutindeni.

Iată câteva din acţiunile mai importante, care au captat atenţia publicului şi mass-media:

- Simpozionul „Nichita Stănescu – Ordinea cuvintelor;

- Colocviul Internaţional „Dialoguri europene: poeţi şi traducători”. Invitaţi speciali: Aurel Maria Baros, Alistar Jan Blyth (Bucureşti), Ioan Radu Văcărescu, Dumitru Chioaru (Sibiu), Mircea Petean (Cluj), Ilie T. Zegrea (Cernăuţi) ş.a. Au fost prezentate antologiile:

Arhipelag (autorul versiunii engleze, Alistar Jan Blyth), ediţie apărută sub egida PEN Club Moldova;

Avangarda rusă (în traducerea poetului Leo Butnaru);

Zâmbete pentru export (Sorrisi da esportare) de Efim Tarlapan, în traducere italiană.

- Inaugurarea atelierelor de creaţie în cadrul Proiectului Naţional de lecturi publice: Iulian Ciocan (Sângerei),

(Continuare în pag. 5)

Revista *Contrafort* poate fi procurată (inclusiv numere mai vechi) la librăria “Pro Noi/ Luceafărul” de la parterul Uniunii Scriitorilor din Moldova (str. 31 August nr. 98. Telefon 237541) şi la sediul redacţiei.

Contrafort

Editori:
*** Institutul Cultural Român**
*** “Contrafort” SRL**

Director: **Vasile Gârneţ**
Redactor şef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociaţi:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreţia Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu, Alex Cosmescu
Procesare computerizată:
Vitalie Stelea
Culegere texte: Ana Druţă
Corector: Aleutina Saragia

Adresa pentru corespondenţă:
2012, Chişinău,
Bd Ştefan cel Mare, 134,
Oficiul poştal 12,
Căsuţa poştală nr. 155

Sediul redacţiei Contrafort:
str. 31 august nr. 98,
Chişinău, Republica Moldova,
tel./fax 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicaţie înregistrată la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor şi ilustraţiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacţiei.

◆

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Materialele nu trebuie să depăşească 7 000 de semne (cu spaţii) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează şi nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conţinutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia şi România să expedieze pe **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei exemplare din cărţile nou-apărute, pentru a fi prezentate şi recenzate. Invitaţia este valabilă şi pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 1000 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la tipografia “Prag-3”,
str. Petricani nr. 94,
tel. 23 79 56. Com.

Lucian Dan Teodorovici:

„M-am bucurat de fiecare dată când a fost subliniat planul simbolic al romanului meu”

Vasile Gârneț: Dragă Lucian Dan Teodorovici, romanul tău, *Matei Brunul*, dacă luăm în considerare numărul mare de comentarii elogioase și premiile pe care le-a obținut până acum, este una dintre cele mai remarcabile apariții din proza românească a ultimilor ani. Cred că ai câștigat un pariu personal cu această carte, dar ai și deschis o perspectivă de explorare artistică foarte fertilă pentru scriitorii de azi, după o perioadă în care au izbucnit scrierile invadate de biografism autoscopic, de sexualitate și sordid. Critica s-a și grăbit să catalogheze o generație care mizează pe teme mici, marginale. Ai vrut să schimbi această optică, ai vrut să mergi împotriva curentului, abordând cu *Matei Brunul* o tematică gravă, legată de istoria stalinismului și comunismului din România, sau, pur și simplu, ai fructificat o experiență care s-a acumulat, confirmând prin aceasta că temele literaturii se impun cumva de la sine în traseul unui scriitor?

Lucian Dan Teodorovici: Cred că răspunsul e pe undeva la mijloc. Nu scriu pentru critica literară (însă țin cont de ea), nici pentru a mă „lua la trîntă”, într-un fel sau în altul, cu altcineva – fie acest „altcineva” chiar o idee, o prejudecată etc. Nu mă caracterizează genul ăsta de abordare literară. La romanul despre care vorbim am început să mă gîndesc, o spun oricît de greu de crezut ar putea părea, cu mai bine de zece ani în urmă, după ce-am citit *Închisoarea noastră cea de toate zilele* a lui Ion Ioanid. Acolo e amintită în treacăt povestea lui Sviatoslav Tăbăcaru, un deținut care, după ce primește o lovitură de piolet în cap din partea unui gardian, își pierde memoria. E un mic amănunt de la care am pornit și am început să gîndesc această poveste. Sigur, nimic altceva nu-l mai leagă pe Bruno Matei de Sviatoslav Tăbăcaru, în afara detaliului amintit. Însă a fost punctul de pornire, iar timp de un deceniu, în care mi-au apărut alte cărți, am tot întors ideile pe toate părțile, m-am documentat, am adăugat personaje, întîmplări etc. Prin urmare, n-aveam eu pe-atunci, în urmă cu peste zece ani, ideea de a merge împotriva vreunui curent.

Trebuie să recunosc însă că multe dintre opiniile critice la adresa mea și a colegilor mei de generație biologică m-au afectat și, într-un fel, m-au ambiționat. Pentru că mi s-a părut ușor nedrept să aud atîtea discuții despre minimalism, mizerabilism, teme marginale cu referire la lucrările unor scriitori care au puțin sub sau puțin peste 30 de ani. Catalogările generalizatoare și, uneori, definitive mi s-au părut nedrepte și superficiale. În primul rînd, pentru că există destule excepții în cadrul acestei generații. În al doilea rînd, pentru că eram și încă putem spune că sîntem tineri, cel puțin luînd în calcul vîrstele la care cei mai mulți scriitori mari, arhirecunoscuți, și-au dat cele mai bune cărți. Abia au început să apară volumele „de patruzeci de ani” ale multora din generația în care mă situez. Există încă mult potențial, deci catalogările nu-și au deocamdată locul. Cel puțin nu acelea cu iz de concluzie netă. Așa încît, da, recunosc că m-am gîndit și la asta: *Matei Brunul* ar putea fi o carte care să arate (alături de destule altele deja existente ale unor scriitori de o vîrstă apropiată) că și noi, „douămiiștii” (o scriu deși îmi repugnă asemenea încadrări generaționiste și în special asta), sîntem preocupați de teme grave, de subiecte complexe șamd. Însă n-a fost ceva revanșard – a fost vorba mai mult de speranța că atributul „minor”, cu sens vădit peiorativ, nu va mai fi folosit așa ușor de mulți critici.

- Romanul tău, după felul cum este scris și închegat în toate liniile de subiect, este unul de factură „clasică”, de aceea nu pot evita să te întreb cum și cât ai lucrat la această carte, cum ți-ai făcut documentarea?

- Dincolo de anii în care ideea s-a așezat, „grosul” documentării l-am făcut în ultimii doi ani de dinaintea publicării cărții. În bibliotecă, studiind ziarele vremii (în special *Flacăra Iașului* și *Drapelul Roșu* din Timișoara), dar și o serie de cărți care cuprindeau exact subiectele ce mă interesau în privința romanului. Apoi, am făcut rost de *Memorialul durerii* pe DVD și am revăzut multe episoade, căutînd în special să „prind” cît mai mult din atmosferă, căci e o carte care, cred eu, mizează mult pe acea atmosferă. Bine, e greu să reduc totul la cei doi ani de care-am pomenit: am mai avut, spre exemplu, cîteva carnețele în care îmi extrăsesem diverse idei și episoade din povestea unui deținut, care între timp a murit și cu care discutasem îndelung acum cinci-șase ani. Mi-au fost și ele folositoare – tot pentru atmosferă, dar și pentru unele detalii ce țineau de viața din închisorile comuniste. Însă un ajutor extraordinar mi l-au oferit istoricii Andrei Muraru și Dumitru Lăcătușu, așa cum am scris și în „Cuvîntul înainte” la volum: în cîteva rînduri, cu toate datele culese, m-am împotmolit. Și, fără ajutorul lor, nu știu cum m-aș fi descurcat. Apoi, pe partea medicală, m-a ajutat Bogdan O. Popescu, un excepțional medic neurolog, scriitor totodată. Am stat la telefon ore întregi și i-am pus tot felul de întrebări, unele probabil ridicole. S-a documentat la rîndu-i, a venit ulterior cu răspunsuri, căci nu toate întrebările mele erau legate strict de specializarea lui. Îi sînt foarte recunoscător... La fel și Ilenei M. Pop, traducătoarea cărților mele anterioare în italiană, care mi-a oferit date despre Italia lui Mussolini și despre teatrul de păpuși al acelor vremi. În fine, deloc la urmă, doamna Anca Ciobotaru, de la Universitatea de Arte din Iași, m-a învățat enorm despre păpuși și despre istoria lor – într-atît, încît am rămas fascinat. Am urmărit și spectacole, m-am îndrăgostit de teatrul de păpuși. Totuși, nu în felul în care a făcut-o Dumitru Bojin, personajul din carte... Cam așa a decurs, în rezumat, documentarea. Scrierea propriu-zisă mi-a luat însă un pic mai puțin de un an. Scriind, e adevărat, aproape zilnic.

- N-ai avut un complex să te apropii de tematica „obsedantului deceniu”, care are totuși în literatura română câteva titluri importante, „grele” (romanele lui Preda, Buzura, Țoiu...)? Care ar fi noutatea pe care o aduci, dincolo de faptul că vorbești despre acea perioadă, a terorii staliniste și a „educației de la Pitești”, cu deplină libertate, fără teama de a fi cenzurat?

- Aș putea vorbi nu de un complex, dar de o nesiguranță. Cum am spus, am vrut de multă vreme să scriu romanul, însă nu m-am simțit pregătit pentru a-l putea duce la capăt... În ceea ce privește a doua întrebare, e cam riscant un răspuns aici. A spune că vii cu o noutate, cu ceva mai puternic eventual decît scriitorii pe care i-ai amintit, ar fi o impertinență. Eu nu mi-o permit. Diferența ai subliniat-o tu, în întrebare: postura mea e mai fericită, am toată libertatea de a scrie despre acea perioadă. Altfel, eu aș vrea totuși să se rețină că m-am ferit în acest roman de maniheism, dar nu pentru că îi cauționez pe securiști sau pe criminalii acelor vremi, cum am auzit uneori comentîndu-se, ci aș zice că dimpotrivă. Eu sînt uluit de fiecare dată cînd găsesc mici răspunsuri la întrebarea asta mare: „Cum se poate ca oameni ca noi, ca mine și ca tine, să ajungă să comită atrocități, ticăloșii inimaginabile?”. Noi avem tendința de a ne închipui acum, privind în urmă, că securiștii erau toți niște odioși, eventual niște brute care-și băteau seara nevestele și copiii acasă, iar ziua torturau deținuți. Problema, și mai tristă în fondul ei, e că, de fapt, lucrurile nu stăteau deloc așa în cele mai multe cazuri. Și-atunci, mă întreb permanent: cum e posibil? M-am întrebat același lucru și în cartea asta.

- Destinul frânt în mod barbar al lui Bruno Matei simbolizează destinul tragic al întregii Românii. Protagonistul romanului, de meserie păpușar la un teatru, este ajutat să-și „uite” identitatea de alți mânuitori de marionete – de artizanii noului regim. Memoria sa este ștearsă (cum ai apăsa astăzi pe tasta „delete” a unui calculator), pentru ca pe locul astfel „curățat” să-i fie încărcată o biografie de „om nou”, devotat mărețului proiect la care trudește partidul. Există aici o ironie tragică, subiacentă: jocul lui Matei cu păpușile devine jocul unui regim criminal cu destinele unor oameni vii. Cum ai ajuns la acest transfer semantic? Este meseria de păpușar a lui Matei o particularitate căutată, construită din rațiuni artistice, sau a existat un păpușar în viața reală, prototip al personajului tău?

- Mă bucură că ai făcut asocierea cu planul simbolic, la care eu țin. N-am insistat asupra lui pentru că ar fi părut nu-știu-cum ca autorul să-ncerce să scoată în evidență și un alt plan al cărții. M-a bucurat însă de fiecare dată cînd a fost subliniat. Altfel, cinstit vorbind, meseria de păpușar a Brunului a apărut tîrziu, pe la finele lui 2009 cred, după ce începusem să scriu la roman. M-am nimerit în publicul unui spectacol de teatru de păpuși, la Universitatea „George Enescu” din Iași. Și, urmărind acel spectacol pentru copii, mi l-am imaginat, nu mai știu ce mi-a venit, pe Bojin în locul meu. Adică un personaj cu profilul lui Bojin – și m-a pufnit rîsul. De-acolo, de la acel moment, lucrurile au luat noua turnură. Problema era că pînă atunci nu fusesem deloc mulțumit de „cariera” Brunului, pe care-l văzusem violonist în prima fază (o fază care a ținut mulți ani, cum ți-am spus). Ba chiar intrasem într-un impas, căci începusem să scriu și mi-am dat seama că e o profesiune care nu i se potrivește, îmi creează mari dificultăți. În drumul spre casă însă, după acel spectacol, cred că am părut ciudat multor oameni, întrucît făceam și niște

→

CARTE ROMÂNEASCĂ LA ZI
Librăriile CARTIER

Casa Cărții,
bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău.
Tel./fax: 34 64 61. E-mail: casacartii@cartier.md

Librăria din Centru,
bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău.
Tel.: 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. București, nr. 68, Chișinău.
Tel.: 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria 9,
str. Pușkin, nr. 9, Chișinău.
Tel.: 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Vărul Shakespeare,
str. Șciusev, nr. 113, Chișinău.
Tel.: 23 21 22. E-mail: librariavs@cartier.md

www.cartier.md

gesturi ciudate: îmi frecam palmele, ţopăiam... Mă rog, abia îmi stăpîneam bucuria de a fi găsit ceva mulţumitor pentru personajul meu central. Mă mai manifest şi-aşa, asta e.

- Fragmentul din roman în care faci trimitere la casa din Iaşi a lui Anton Crihan a stârnit curiozitatea tuturor cititorilor basarabeni ai cărţii tale cu care am discutat. Crihan este o personalitate foarte respectată la noi – fruntaş al Sfatului Ţării, făuritor al Unirii şi, ulterior, un important om politic român. Ai putea să ne oferi mai multe detalii despre această referinţă din roman?

- Am mai spus-o, destul de reţinut, într-un interviu: istoria casei lui Dumitru Bojin e, într-o anume măsură (ficţionalizată, firește), istoria casei mele, cea în care locuiesc acum. De altfel, în carte dau cumva, prin descriere, şi adresa. A fost un mic joc autobiografic pe care mi l-am permis. Casa i-a aparţinut, pînă în 1947, anul plecării sale din ţară, lui Anton Crihan. Ca şi în carte, şi-n realitate s-au instalat în ea, făcîndu-şi foarte tîrziu acte false, nişte profitori ai fostului regim. De-aici am pornit, căci istoria casei îmi dădea posibilitatea acestui insert cu trimiteri autobiografice. Dar a mai fost un motiv: un mic omagiu pe care ţineam să i-l aduc lui Anton Crihan, al cărui nume l-am auzit rostit de mii de ori într-un mod familiar şi familial totodată în ultimii cincisprezece ani – căci soţia mea, Adela, îi este nepoată. De altfel, casa i-a lăsat-o moştenire prin testament bunicii soţiei mele, aşa ajungînd s-o deţinem noi în momentul de faţă.

- Securistul din roman, Bojin, cel care îi imprimă o nouă identitate lui *Matei Brunul*, are şi el un prototip în viaţa reală sau e un personaj cumulativ?

- Nu, Bojin n-are un prototip. Este, exact cum spui, un personaj cumulativ. În afară de povestea de la care am pornit şi care-i creează o oarecare descendenţă din realitate lui Bruno Matei, n-am în roman alte personaje care să fie inspirate direct de vreo persoană reală. Sigur, cu excepţia acelora cărora le-am păstrat numele real şi care sînt deja personaje istorice.

- Romanul are numeroase „amprente” ale universului ruso-sovietic impuse chiar de epoca pe care o narezi. Dar am simţit, citind şi celelalte cărţi ale tale, că ai un interes special şi pentru literatura rusă. E justă impresia mea?

- Mă întreb ce scriitor n-are acest interes faţă de literatura rusă. Sigur că da. Sînt fascinat de Gogol, de Cehov, de Bulgakov, de Harms, de Ilf şi Petrov şi aşa mai departe... Mult mai departe, căci sînt nenumăraţi scriitori ruşi care n-au cum să te lase indiferent. Însă observaţia ta e foarte bună, căci m-am gîndit mult la modul în care să abordez povestea. O perspectivă postmodernă, cu mijloacele postmodernismului, mi s-a părut de neconceput. Aşa am simţit eu. Mi-am asumat, în cele din urmă, un realism total, cel puţin asta vreau să cred. De fapt, de fiecare dată povestea îmi impune felul în care o abordez la nivelul scriiturii. *Celelalte poveşti de dragoste*, spre exemplu, cartea pe care am publicat-o acum trei ani, e una postmodernă, chiar experimentală în intenţie, deşi n-a fost neapărat receptată în felul ăsta. Dacă e să spun drept, mi se pare chiar că a avut parte de o receptare total opusă aşteptărilor mele, cu două-trei, poate cinci excepţii (mă refer la cronici, evident). Nu în sensul că a fost o receptare negativă, nu s-a întîmplat asta în majoritatea cronicilor. Dar... Nu mai insist. Sînt convins că pe undeva, într-un mod consistent chiar, e şi vina mea. Am dat acest exemplu însă pentru că tu, ca scriitor, e posibil să-ţi faci o imagine despre cartea ta care n-are legătură cu imaginea celorlalţi. Cu *Matei Brunul* n-a fost însă deloc aşa. E un roman realist, iar lucrul ăsta s-a observat şi punctat întotdeauna. Iar tradiţia rusă şi chiar cea sovietică, aşa cum bine remarcai, m-au ajutat în sensul ăsta.

- Romanul mi se pare foarte cinematografic, subiectul poate fi topit într-un scenariu de film. Ştiu că ai o experienţă de autor de scenarii. Ai primit vreo ofertă de ecranizare pentru *Matei Brunul*? Ţi-ar plăcea să participi ca scenarist?

- Există două oferte. Sau hai să nu le zic chiar oferte, căci sînt de fapt două discuţii deocamdată, cu doi regizori diferiţi. În ambele cazuri, am cerut însă să nu fac eu scenariul, căci mi-ar fi foarte dificil să mă desprind îndeajuns de carte. Sau să-l fac, dar alături de altcineva. Vedem, nu ştiu încă ce va ieşi.

- Premiul „Observatorului cultural” te-a găsit în America, la New York, unde te-ai întâlnit, între alţii, cu Norman Manea, unul dintre candidaţii români la Premiul Nobel. Cum a fost această călătorie şi cu ce impresii ai revenit?

- Am fost fascinat de New York. Plecasem cam fără tragere de inimă, căci în urmă cu aproape doi ani fusesem în New Orleans, un oraş extrem de pitoresc şi de ieşit din comun, şi credeam că New York-ul n-are cum să întrecă experienţa respectivă. Îmi imaginam o aglomeraţie asupritoare de zgîrie-nori şi-atît. M-am înşelat teribil: acea „aglomeraţie” e de-o armonie incredibilă. Dincolo de asta însă, e primul mare oraş în care am fost şi am simţit, cît se poate de clar, că acolo „se fac jocurile”, să zic aşa. Că acolo e centrul lumii, inclusiv sau poate mai ales al celei culturale. Am avut norocul să merg şi la Metropolitan Opera, unde am văzut un *Macbeth* de Verdi care m-a lăsat fără cuvinte mult timp după vizionare. Pentru asta trebuie să le mulţumesc şi-aici celor de la ICR New York, care au reuşit să facă lucruri nemaipomenite, o spun sincer: pe lîngă organizarea impecabilă a evenimentelor, pe lîngă întîlniri foarte importante pe care ni le-au aranjat cu diverşi editori, m-a impresionat felul în care şi-au făcut relaţii cu importante instituţii de-acolo. Aşa încît au obţinut imediat invitaţii la Operă, la Museum of Modern Arts... Altfel, dat fiind că biletele sînt foarte scumpe pentru buzunarul unui român, nu ştiu dacă mi-aş fi permis să vizitez, să văd atît de multe lucruri.

Mă tem că pare un snobism că amintesc asta, ceva de genul: poftim, vorbeşte de muzee şi spectacole, de dragul aparenţelor. Nu, am fost şi-n Times Square, m-am fotografiat cu toate kitsch-urile, am făcut poze copilăreşti cu Statuia Libertăţii „în mînă”, am fost şi la Memorialul 9/11. Cu toate astea, impactul cel mai mare l-a avut pentru mine spectacolul văzut la Metropolitan Opera... În fine, asta vorbind aşa, în general, despre New York.

Motivul pentru care am ajuns acolo a fost însă antologia *Romanian Writers on Writing*, coordonată de Norman Manea şi Sanda Cordoş. Şi au fost două evenimente foarte reuşite: unul la sediul ICR-ului, altul la Bard College, unde predă domnul Norman Manea. Despre domnia sa aş vorbi, tot foarte sincer, într-un întreg capitol separat. Pentru că pe la noi nu se ştie sau nu prea se vrea să se ştie cît face acest om pentru literatura română în S.U.A. Cît de implicat e, cît de frumos vorbeşte în public despre România şi cît de mîndru e să afirme permanent că e scriitor român. Din păcate, spaţiul nu-mi permite acum să insist pe subiect, dar îmi promit s-o fac cîndva...

- Eşti editor, girezi seria de proză română contemporană de la Polirom. Te consumă mult lucrul cu autorii români, îţi regăseşti uşor sau nu tocmai stilul propriu atunci când te întorci la masa de scris?

- Dacă nu mi-ar plăcea, n-aş face şi asta. Nu e deci cazul să mă plîng. Dar, dacă mi-ai oferit prilejul, tot o să punctez cîteva lucruri. Dedublarea asta, pe care repet că mi-o permit doar pentru că-mi place enorm şi munca de editor, îmi creează cîteodată şi-un anume disconfort. Mai întîi, pentru că uneori mi-e pusă sub semnul întrebării, fără a-mi fi citite cărţile de multe ori, calitatea de scriitor: de vreme ce publică „la editura lui”, spun unii, avem o problemă. C-aşa e în România, totul e „cu probleme”, totul se pune fie sub o mare suspiciune, fie sub teoria conspiraţiei. Şi eu ce-aş putea face ca scriitor şi editor în acelaşi timp? Să-mi public cărţile la altă editură mare ar fi ciudat. Să le public la o editură mică ar fi păcat. Aşa că mi-aş dori, de multe ori, să se înţeleagă doar simplul fapt că editura e un vehicul, că valoarea nu ţi-o oferă publicarea la Polirom. Şi-apoi, e ridicolă povestea cu „editura lui”, nu? Sînt doar un angajat. Mă îndoiesc serios că, în lipsa oricărui succes literar, editura mi-ar fi publicat cărţile doar pe criteriul ăsta: e de-ai noştri. Eu ştiu că nu s-ar fi întîmplat asta. Dar faptul că ştiu foloseşte doar orgoliului meu, rănit din cînd în cînd... În fine, recunosc, asta e o frustrare personală. O alta e că, dacă la multe tîrguri internaţionale la care particip recomand unor editori străini cărţile altor autori, mi-e imposibil să-mi recomand propriile cărţi. Aşa ceva ar fi catastrofal ca imagine şi, evident, complet inutil. Din fericire însă, am avut norocul să fiu recomandat ca scriitor de alţi oameni, aşa încît cărţile mele sînt traduse în destul de multe limbi... Una peste alta însă, adunînd şi scăzînd, concluzia e că am toate motivele să continui.

Recunosc că am profitat de întrebarea ta ca să merg puţin şi pe lîngă subiect. Revenind la el, nu sînt influenţat de ceea ce citesc. Dedublarea pe care am pomenit-o îmi permite să disociez foarte strict cele două activităţi, din fericire. Aşa încît n-am simţit vreodată vreo problemă în a-mi „regăsi” stilul.

- Ce vine după *Matei Brunul*? Ai ridicat atât de sus ştacheta încât lumea aşteaptă o altă carte la fel de valoroasă.

- Încă nu m-am hotărît. E vorba despre două cărţi, care se tot „adună” în mine tot de ani buni. Şi pentru care am cules destule informaţii în anii ăştia. De fapt, ca să fiu cinstit, doar pentru una dintre ele, unde e necesară de asemenea o foarte bună documentare: un roman a cărui acţiune se petrece în leprozeria Tichileşti, tot în anii ’50. Am citit de curînd şi romanul muntenegreanului Ognjen Spahić, *Copiii lui Hansen*. Acolo însă e un Tichileşti imaginar, n-are nici o legătură cu tema mea. Dar asta se va vedea abia după publicarea romanului meu. Al doilea roman la care mă tot gîndesc e unul în care nevoia de documentare e mult mai redusă, însă pe o temă la care ţin mult. Despre acesta însă n-aş prea vrea să vorbesc înainte, pentru că, povestit în cîteva cuvinte, subiectul n-ar părea cine-ştie-ce, ba chiar s-ar putea înţelege greşit despre ce e vorba. Nu ştiu însă de care dintre aceste două cărţi o să mă apuc mai întîi. Aş fi tentat mai degrabă de romanul legat de Tichileşti, căci am creat deja personaje, episoade, idei. Ba chiar am şi scris cîteva pagini din el. Recunosc însă că (deşi n-ar trebui s-o fac şi-mi reproşez chiar eu că mi s-a insinuat ideea asta) nu ştiu dacă n-ar fi o greşeală de „strategie”, ca să zic aşa. Pentru că e vorba despre aceeaşi perioadă ca în *Matei Brunul*, de obsedantul deceniu.

Altfel, mulţumindu-ţi mult pentru afirmaţia privind ridicarea ştachetei, care mă onorează, evident, trebuie să-ţi spun că eu sînt un om foarte încrezător în mine însumi – şi nu în sensul vreunui tip de aroganţă. Pur şi simplu, cred că am încă lucruri de spus, de scris. Şi, mai ales, lucruri de învăţat în ceea ce priveşte literatura. Or, de vreme ce-ţi rămîne loc de învăţat, cred că ai motive să speri că vei da ceva mai bun pe viitor.

Aprilie 2012, Chişinău - Iaşi

Cu Norman Manea la New York

Pe Brooklyn Bridge

Călătorie la capătul literaturii

de **Grigore Chiper**

După roman, Anatol Moraru revine la proză scurtă cu volumul **Nu mă tentează** (2011), fără a institui un hotar insurmontabil între felul de a scrie roman şi cel de a scrie proză scurtă.

Volumul debutează cu o povestire concepută după formula introductivă, consacrată în romanele curriculare: *Ion*, *Morometii* ş.a. Aşa cum Liviu Rebreanu începe cu scena horei, iar Marin Preda cu cea a cinei pentru o prezentare spaţio-temporală şi a personajelor, Anatol Moraru ne oferă în prima povestire, *A treia odisee*, un periplu pe cât de ordinar, pe atât de intelectual, de-a lungul căruia vor fi ilustrate ipostaze ale interminabilei tranziţii basarabene, reluate apoi sub aspecte şi din unghiuri diferite. Noutatea abordării constă în privirea caragialiană adoptată, cu diferenţa că I. L. Caragiale îşi lasă personajele mai mult să se încurce pe cont propriu, pe când autorul basarabean îşi pigmentează discursul cu fel de fel de comentarii şi remarci, care colorează textul într-un veritabil opus intelectual.

Nici odiseea propusă nu este una iniţiatică. Numeralul *a treia* inculcă din start ideea de *déjà vu*, de graţie pierdută. Personajul Ieronim Dunăreanu, lector universitar, este un iniţiat şi parcurge mai degrabă un drum invers. Surpriza şi misterul nu au cum să se producă sau nu pot veni de unde ne-am fi aşteptat. În acest sens, povestirea face uz de o tehnică din recuzita postmodernistă.

Anatol Moraru nu inventează un univers epic aparte, original, sofisticat, ci fabulează pe marginea unor banalităţi, pe care doreşte să le recondiţioneze. Proza sa intelectualistă se rezumă la unele strategii narative şi la comentariul auctorial copios. El e în căutare permanentă de limbaj şi de limbaje, dar nu se sinchiseşte nici de deturnarea unor cursuri narative aparent fireşti, bătătorite.

Eroii pe care îi alege şi îi plasează în centrul naraţiunii sunt preponderent intelectuali. Ca şi la Rebreanu, intelectualii nu sunt capabili de mari drame. În plus, aici ei trăiesc în băşcălie, conştienţi de dimensiunea derizorie a spaţiului geografic căruia aparţin. Atunci când transpare aparenţa unei drame, aceasta se produce în alte medii.

Pe de o parte, autorul *Turnătorului de medalii* este un adept al autenticităţii – scrie despre o lume pe care o cunoaşte de-a fir a păr. Pe de alta, unda de şoc a intelectualismului iradiant contaminează viaţa simplă cu care intră în contact, obţinându-se un simulacru. În *A treia odisee*, protagonistul, un universitar, are cele mai obişnuite puseuri. „Ei cum se încumetă funcţionarii UE să ne plaseze în topul celor mai sărace ţări din Europa, când avem atâtea market-uri şi shop-uri pe metru pătrat cât nu le are nici Occidentul consumist?”, gândeşte Dunăreanu. Celelalte personaje: fie intelectuali decăzuţi (Sorinela), fie oameni de profesii non-intelectuale (Valeriu), tind să acceadă, într-un fel, la resorturile mai elevate ale expresiei („Nimic inavuabil”, spune Sorinela, absolventă-corigentă a Filologiei, actualmente vânzătoare de stradă. „Amerizează, Ieronime!”, îl invită Valeriu, fost camarad de armată), încât toate personajele participă la un soi de turnir al inteligenţei.

Anatol Moraru nu este atât un satiric, deşi satira nu lipseşte din povestirile sale, cât un autor care deconspiră laturile groteşti ale lucrurilor şi le tratează cu umor, de o manieră subtilă, aproape amicală.

Proza e invadată de livresc, reflectat mai ales în amestecul de universuri literare eterogene, adeseori ireconciliabile.

Autorul nu abordează o problematică gravă, proprie unui spaţiu al contradicţiilor multiple, cum este „ţara dintre râuri”, dacă această arie problematică nu afectează materia literaturii. El îşi propune să ne prezinte un spaţiu dominat de Miticii locali. Nici intelectualii săi nu sunt doar nişte distraţi, în conformitate cu o anumită percepţie a lor, ci rodul unei civilizaţii de surogate.

A treia odisee, adică o entitate/identitate lipsită de orice ingenuitate, reprezintă un drum fără miză, cu întâlniri şi evenimente alandala, încât a treia odisee devine o parabolă a Republicii Moldova înseşi. Simţul umorului şi cel al autoironiei sunt singurele repere capabile să te ajute într-o cursă lipsită de reguli.

Autorul încearcă să construiască un univers „pe dos”. Nu avem demonstraţia unei antiutopii, pentru că lipseşte elementul politic, ci doar faţa întoarsă, deformată, a normalităţii, situaţie în care unele personaje se angajează cu tot tupeul, iar altele fac eforturi de supravieţuire.

Intelectualii se evidenţiază printr-o trăsătură pe care o regăsim în proza rusă: bizareria. Avocatul Iosif Butnaru este somat de împrejurări să achite o notă de plată a unui fost client al său, pe care l-a apărat într-un proces, dintr-un impuls de solidaritate, dintr-o dorinţă nesăbuită de a se erija într-un „defensor al dezmoşteniţilor”. Stelian Hâncu, prefaţatorul unui op universitar al „colegului de la USM” Andrei Mocanu, este invitat de acesta la lansarea volumului, ca să se trezească la coada tuturor vorbitorilor şi să le imite, papagaliceşte, stilul encomiastic.

Majoritatea prozelor sunt lipsite de psihologie şi de detalii revelatorii, care ar converge spre adevărate studii de caz. După lectura acestor schiţe rămâi cu proiecţia unor scheme, simple, nepretenţioase, puse în aplicare cu o anume ostentaţie. Autorul urmăreşte clişeul cel mai comun pentru a-şi râde de ceea ce cunoaştem cu toţii. El exploatează reflexul automat până la saturaţie. Uneori teza de bază a textului este anunţată cu aplomb undeva pe la începutul povestirii. De exemplu, *El burlador* imaginează situaţia unui personaj-narator lăsat de nevastă-sa în favoarea unui prieten comun, Eduard, pe care naratorul îl sună primul şi i se confesează într-un chip tragicomic bine cunoscut. În toiul acestei promiscuităţi, autorul adaugă: „Ce mai, prietenul bun se cunoaşte... dar, de fapt, nu asta e povestea pe care vreau să v-o spun frumos” (p. 38). Ca abia în final să ne divulge, ca într-o operă burlescă renascentistă, rolul lui Eduard.

Proza lui Anatol Moraru pare a se conduce de reţete de „la sindrofii şi la alte întruniri didactice”, în cadrul cărora „guvernează spiritul ludic, e în stihia ei ironia clasică, sunt gustate sugestia şi aluzia fină, apreciate arta calamburului şi comentariile inspirate pe marginea evenimentelor şi dramelor sociale, din viaţa cetăţii sau a neamului” (p. 80).

Autorul experimentează naratori variaţi: persoana I vs. persoana a III-a, bărbat vs. femeie. Una dintre cele mai hazlii piese, *Eu*, *eu*, *ceilalţi*, are drept narator o fată, studentă la anul întâi, cu un „background” precar (părinţi divorţaţi cu scandal, mamă plecată în Italia). Scriitorul se amuză povestind cum această studentă îl seduce pe şeful de catedră, care cedează uşor, pentru că nu găseşte alte satisfacţii în învăţământul actual decât sexul.

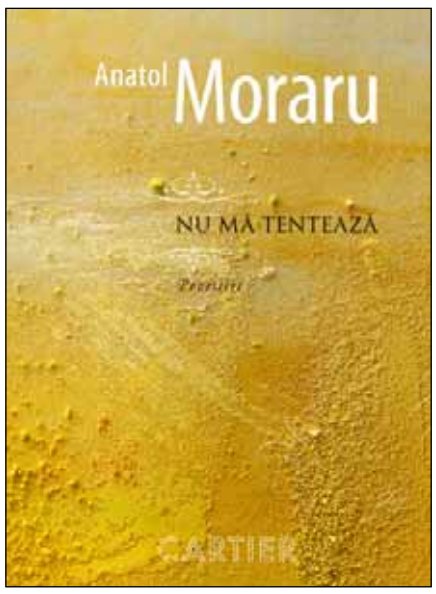

Îndrăzneţ, dezinvolt, uneori sclipitor ca în scrierile lui Aureliu Busuioc, Anatol Moraru îşi condimentează scrisul cu întorsături bruşte de situaţie pentru a da impresia aceleiaşi autenticităţi.

Mai constatăm un model: *Hanu Ancuţei*, detectabil în *Tehnica mariajului*. Nuvela reprezintă însăilarea unor poveşti pasionale, reproduse de câţiva naratori, chiar dacă se detaşează în fond una. Există şi aici, ca la Sadoveanu, o derulare la limita verosimilităţii, o grămadă de amănunte pentru a menţine neadormită atenţia lectorului. Clasicul e citit, evident, printr-o grilă ludic-parodică nu atât în substanţa relatată, cât mai ales în atitudinea auctorială, net diferită. În final urmează deconstrucţia, demonstrarea iţelor din covor în spiritul postmodernist, deja antologic: „Mă văd nevoit să intervin şi vă spun de ce. De acum încolo, Marcel (eroul tuturor isprăvilor – n. n.) nu va mai avea timp pentru naraţiuni” (p. 99). Carevasăzică, tot ce s-a narat atât de siropos nu a fost decât literatură pură. Viaţa abia acum va urma, dar asta nu mai prezintă niciun interes din simplul motiv că nu e literatură.

Autorul etalează în proză un portret tipizat al rusoaicei, Natalia-Natalia. Greşeala ar fi să luăm în serios această şarjă, interpretabilă mai degrabă ca un dialog parodico-literar cu un roman de epocă, *Rusoaica* (1933) lui Gib Mihăescu. Şi la Anatol Moraru imaginea rusoaicei reprezintă rodul unei imaginaţii, peste care s-au suprapus mai mult de jumătate de secol de convieţuire rusească accentuată şi tot atâţia ani de evoluţie literară.

Titlul **Nu mă tentează** trebuie înţeles într-un sens parabolic, echivoc, jucăuş: arta scrisului înseamnă câtă atracţie tot atâta repulsie. E atractiv jocul inepuizabil al literelor şi repulsive sunt unele consecinţe imprevizibile, pe care ţi le poate aduce activitatea de scriitor.

Anatol Moraru nu pare a fi interesat de poveste, ci de bruierea ei, apelând la trucuri ştiute: schematismul, clişeul, şarja, ludicul, parodia etc. El îmi aminteşte de acea pleiadă de scriitori ruşi din anii ’20 (Zoşcenko, Harms, Ilf şi Petrov), tot aşa cum Republica Moldova seamănă cu Uniunea Sovietică din perioada NEP-ului.

_____

Anatol Moraru, ***Nu mă tentează*** (povestiri), Editura Cartier, 2011

▣

Primăvara poeţilor

(Urmare din pag. 2)

Ion Găină (Căuşeni), Anatol Moraru (Bălţi), Titus Ştirbu (Anenii-Noi).

- Lansarea colecţiei de poezie contemporană *Opera Omnia*, Editura Tipo Moldova, Iaşi, cu participarea lui Valeriu Stancu, poet şi editor, şi a autorilor apăruţi în colecţie: N. Esinencu, V. Romanciuc, A. Suceveanu, L. Butnaru, T. Chiriac, N. Leahu, A. Ţurcanu ş.a.

- Lansarea volumului de poezie „unelte de dormit” de Ioan Es. Pop (Bucureşti), care a susţinut şi un recital şi a dialogat cu publicul şi confraţii de condei.

- Lansarea volumului „Cartea Poeziei 2012” (Editura ARC), cu participarea coordonatorilor proiectului şi a autorilor antologaţi.

- Premii şi distincţii acordate: Dumitru Matcovschi – Ordinul „Meritul Cultural” în grad de Mare Ofiţer, din partea Preşedintelui României; Ioan Es. Pop – Marele premiu al Zilelor Primăvara Europeană a Poeţilor.

Chiar dacă nu toţi dintre oaspeţii anunţaţi de organizatori au făcut deplasarea la Chişinău, intensitatea şi pasiunea dezbaterilor, calitatea textelor poetice citite, interesul publicului basarabean pentru poezie, privită nu doar ca instrument de mobilizare în jurul unor obiective naţionale (cum se mai întâmplă în Basarabia), ci mai ales ca prilej de exultare artistică şi îndemn la reflecţie intelectuală, au conferit manifestaţiilor din cadrul Primăverii Europene a Poeţilor ţinuta unui eveniment cultural de înaltă clasă.

„Trăim un timp când setea de cultură trebuie provocată, suntem obligaţi să găsim noi mijloace, noi pârghii pe care să le acţionăm pentru a veni în faţa cititorilor ispitiţi astăzi de Internet, de televiziune ş.a.m.d. Cartea este uşor marginalizată şi noi facem eforturi de a fi cât mai prezenţi în faţa cititorilor”, spunea Arcadie Suceveanu, preşedintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, într-un interviu apărut la finalul Festivalului. Preocuparea noii conduceri a instituţiei scriitoriceşti de a promova literatura de calitate a fost confirmată de succesul ediţiei din acest an a Primăverii Europene a Poeţilor. Să sperăm că pe viitor va fi elaborat şi un proiect de promovare a scriitorilor basarabeni în străinătate, adică pe marea scenă a competiţiei literare europene, acolo unde, mai degrabă, strălucim prin absenţă.

Contrafort

▣

Un om, o epocă

de
Alexandru-Florin Platon

Pînă a nu citi cartea dlui Jean Michel Cantacuzène, ştiam mai puţin decît nimic despre George Matei Cantacuzino (între acesta din urmă şi autor nu există vreo înrudire). Cu excepţia numelui unei străzi (înregistrat întîmplător), a semnăturii pe două sau trei splendide acuarele, păstrate de familia soţiei mele, şi a cîtorva amintiri răzleţe despre ultimii săi ani de viaţă (povestite mie tot în familie), personajul mi-a fost, multă vreme, complet necunoscut. Şi totuşi,– asta am aflat-o abia acum! – este vorba de un om care, deşi nu a jucat vreodată un rol politic sau intelectual deosebit, a fost – în felul său – remarcabil. Arhitect celebru (lui i se datorează, între altele, fostul bloc Carlton din Bucureşti, pavilionul României la expoziţia universală de la New York din 1939 şi aşa-numitul palat mitropolitan din Iaşi), pictor apreciat şi scriitor, G. M. Cantacuzino a făcut parte din lumea rară a burgheziei de altădată şi a boierilor de viţă – tot una cu elita relativ puţin numeroasă, dar foarte reprezentativă, a României interbelice, distrusă metodic de regimul comunist. Biografia sa, atent repovestită în volumul pe care îl comentez, restituie un destin pe care nu ezit să-l calific drept paradigmatic pentru întreaga lume din care provine acest om.

Aparţinînd unei ramuri din Moldova a numerosului neam al Cantacuzinilor (înrudită de departe cu ramura munteană a familiei, dar – prin complicate încrengături – şi cu celelalte mari familii ale timpului, Ştirbey, Bibescu ş. a. m. d.), G.M. Cantacuzino s-a născut la 24 mai 1899 la Viena, unde părinţii săi, Nicolae („Nino”) Cantacuzino şi soţia sa, Marcela (născută Bibescu), se aflau, deja, de patru ani, ca urmare a funcţiei de secretar de legaţie a tatălui (diplomat de carieră). După obiceiul timpului – curent în familiile protipendadei – tînărul Matei îşi face studiile secundare la Montreux, luînd, în paralel, cursuri private cu un institutor adus special din Moldova pentru a-i înlesni vlăstarului obţinerea şi a diplomei româneşti, trebuitoare (probabil) acasă. Vacanţele sînt petrecute, alternativ, la moşia familiei parentale de la Hoiseşti (lîngă Iaşi) şi – bineînţeles! – pe malul lacului Leman, unde viitorul arhitect îşi descoperă, treptat, pasiunea pentru pictură şi scris, care îl va anima toată viaţa.

În aprilie 1919, George Matei Cantacuzino soseşte – cum altfel? – la Paris, pentru a se înscrie la École supérieure de Beaux-Arts. Nu reuşeşte să fie admis aici decît în iulie 1920, la a treia încercare, ceea ce nu numai că l-a „ancorat”, pentru cîţiva ani, în capitala artistică şi literară a Europei, dar l-a integrat şi în micul univers al bursierilor români din capitala Franţei, care îi număra, printre alţii, pe Gheorghe I. Brătianu, Alexandru Rosetti, Mihai Ralea, Ion Davidescu etc. Toţi vor deveni nume de referinţă în România, iar de unii dintre ei, eroul cărţii se va lega printr-o trainică prietenie. În anii pe care i-a petrecut la Paris, G. M. Cantacuzino a prins gustul călătoriilor culturale, care îl vor purta, pînă la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, prin toată Europa şi Orientul Mijlociu. Tot acum a început să picteze acuarelele care îi vor aduce, împreună cu profesiunea de arhitect, o oarecare notorietate în mediile artistice din ţară. La Paris fiind, tînărul pictor o cunoaşte, în 1924, pe Sanda Ştirbey, cu nouă ani mai tînără decît el, care îi va deveni soţie un an mai tîrziu (la 17 martie 1925). Mariajul a fost, de bună seamă, un aranjament de familie, prin care Cantacuzinii moldoveni (mai bine zis, cu proprietăţi în Moldova) au ajuns mai aproape de puternica familie Ştirbey (şi ea, la fel de numeroasă), ale cărei conexiuni l-au ajutat pe Matei să fie ales, în 1931, deputat de Craiova, în împrejurimile căreia familia socrilor avea proprietăţi mai întinse şi mai bogate decît cele din Moldova ale bunicilor paterni. Opţiunea sa pentru cariera politică (efemeră, de altfel) alături de PNL-Brătianu i-a fost sugerată (şi încurajată) de Martha Bibescu, influenta mătuşă prin alianţă a lui Matei, cu 13 ani mai în vîrstă decît el, căreia tînărul arhitect îi va căuta mereu sfaturile.

Anii ’30 ai secolului trecut au constituit pentru G. M. Cantacuzino apogeul carierei sale profesionale şi artistice. Arhitect reputat (care a trăit, ca absolut toţi intelectualii şi oamenii de cultură ai vremii – după cum ne-a spus-o, de curînd, cartea dlui Lucian Boia – din comenzi de stat, Cantacuzino fiind, ocazional, chiar angajat al unor companii ale statului), profesor la Şcoala de Belle-Arte din Bucureşti, pictor de talent, cu mai multe expoziţii personale la activ, om politic, bine căsătorit şi cu o avere mai mult decît îndestulătoare, G. M. Cantacuzino ilustrează un parcurs profesional şi un *status* comun tuturor celor din lumea educată şi cultivată a timpului.

Viaţa lui şi a lumii sale basculează însă odată cu începutul războiului. Mobilizat pe Frontul de Est, G. M. Cantacuzino participă la toate operaţiunile din vara şi toamna anului 1941, scăpînd de dezastrul de la Stalingrad numai pentru că Armata a IV-a, din care făcea parte, a fost repatriată la finele lunii octombrie, după eliberarea completă a Basarabiei. Mobilizat din nou, la 3 iulie 1942, G. M. Cantacuzino este retrimis pe front, dar nu într-o unitate combatantă, ci în calitate de corespondent de război şi – în termenii de mai tîrziu – ca un fel de propagandist cultural, ocupat cu organizarea de spectacole artistice pentru ofiţeri şi soldaţi. Era, de bună seamă, o modalitate de a se pune la adăpost de primejdiile operaţiunilor militare, care îi fusese facilitată – putem fi aproape siguri – de numeroasele sale conexiuni sociale şi politice. Nu se ştie – pentru că biograful nu o spune – cine l-a ajutat pe G. M. Cantacuzino să obţină un asemenea post. În orice caz, tînărul (încă) arhitect a profitat din plin de confortul relativ al poziţiei sale pentru a străbate în lung şi în lat aproape întreaga Crimee, pictînd intens şi scriind mult familiei (de fapt soţiei, aflată, din 1940, la Londra, cu fiul lor cel mare, Şerban, născut în 1928; al doilea copil, Marie-Lyse, cu trei ani mai tînără, va lua şi ea drumul Angliei, unde va rămîne definitiv, alături de mama şi fratele ei, fără a mai cunoaşte, din fericire, ororile regimului comunist).

Ceea ce începe după 1944, pentru G. M. Cantacuzino, se aseamănă foarte mult cu o lungă agonie. Bărbatul de numai 43 de ani asistă din ce în ce mai perplex şi parcă incredul la rapida prăbuşire a universului său familiar, dar, o vreme, fără să fie cu adevărat convins că destinul acestuia (şi al lui) era pecetluit. Altfel, nu se explică de ce nu s-a gîndit mai din timp că s-ar putea expatria, cum au făcut-o, în acei ani, destul de mulţi congeneri sau mai vîrstnici, inclusiv Martha Bibescu, de care a rămas un apropiat (în plan epistolar) şi după aceea. Nu se înţelege prea clar din cartea lui Jean Michel Cantacuzène care sînt motivele lui G. M. Cantacuzino de a amîna la nesfîrşit o decizie salvatoare, pentru care insistau şi scrisorile din ce în ce mai alarmate ale soţiei. Să fi fost incertitudinea materială şi socială – inerentă oricărui exil – din prezumata sa patrie de adopţie? Sau imposibilitatea de a se rupe cu totul de lucrurile (şi relativa bunăstare) de acasă, mai ales că, în anii 1945-1946, situaţia României nu părea încă fără ieşire? Trebuie să fi contat în această tergiversare şi prieteniile din România, continuate în ciuda dezamăgirilor provocate de unii dintre vechii săi amici (precum Alexandru Rosetti), dispuşi să facă (aproape) orice pentru a se adapta noilor condiţii, dar mai ales dificultatea de a părăsi o lume familiară în sensul cel mai puternic al cuvîntului – lumea *lui* – cu regulile şi rosturile sale bine stabilite. Că G. M. Cantacuzino nu-şi făcea deloc iluzii în privinţa comunismului (deşi mai spera ca instalarea acestuia în România să eşueze, cumva) ne-o arată destule fragmente din ampla sa corespondenţă cu soţia. „*Je ne puis* [sic!] *jouer la comédie marxiste comme d'autres, je ne puis me mettre à la solde des Russes; et rester libre, tel que je le suis encore, est le jeu le plus hasardeux*”, îi scria el Sandei, la 7 aprilie 1946 (p. 328). Un an mai tîrziu, la 7 iulie 1947, tonul este şi mai amar: „*La Roumanie d'aujourd'hui ne veut plus de nous* – remarca el –. *Tout lui est bon pour nous détruire. Ce qui est arrivé jusqu'à présent n'est qu'un commencement*”, încheia autorul, sfătuindu-şi consoarta să primească cetăţenia britanică ce tocmai i se oferise. În acelaşi loc, puţin mai departe, autorul afirma, cu o uimitoare perspicacitate: „*Le communisme, c'est la suppression de tout ce qui fait de la vie quelque chose de digne... Ils* [adică ruşii – nota mea] *ne peuvent donner à l'humanité que l'esclavage. Leur mépris de l'homme est ahurissant et incompréhensible pour nous*” (p. 339-340).

Cînd, în sfîrşit, se hotărăşte să fugă (pentru că de plecat cu acte în regulă nu mai putea fi vorba), G. M. Cantacuzino o face după un plan nu numai improvizat, ci şi destul de naiv, repede descoperit şi dejucat de Securitate (evadarea trebuia să aibă loc de la Constanţa, cu o ambarcaţie procurată de un grec, şi urma să cuprindă un grup destul de numeros de viitori transfugi, ajunşi, însă, în închisorile comuniste). După ce rătăcise o bucată de timp prin ţară, G. M. Cantacuzino este, finalmente, arestat la 26 aprilie 1948 la Posada, în fosta reşedinţă a Marthei Bibescu, închiriată de proprietară legaţiei franceze din România. Fusese denunţat de un mărunt funcţionar local, care îl recunoscuse atunci cînd fugarul îi ceruse să-i ducă încălţările – distruse de atîta drum – la reparat.

Pentru arhitectul şi pictorul de succes de odinioară începea, atunci, calvarul prin care au trecut, în deceniul şi jumătate care a urmat, toţi cei din lumea lui. Inculpat pentru „terorism” şi apartenenţă la o „organizaţie fascistă”, G. M. Cantacuzino a fost condamnat la cinci ani de închisoare, pe care i-a petrecut la Canal şi Aiud, nu fără a ocoli şi Piteştii, unde a fost reîncarcerat pentru cîteva luni, după un simulacru de eliberare, la 28 august 1953. Eliberat definitiv în iunie 1954, G. M. Cantacuzino s-a întors într-o lume de nerecunoscut. Chinuit de mari privaţiuni, fără bani, loc de muncă şi locuinţă (va găsi, totuşi, un acoperiş la cumnata lui), fostul deţinut este, în cele din urmă, angajat ca inspector referent al Comisiei Monumentelor Istorice, cu misiunea de a repertoria bisericile de lemn de pe valea Bistriţei, care urmau să fie deplasate prin construcţia barajului de la Bicaz (inaugurat în 1960). Un stupid accident de maşină (care îl va lăsa cu un destul de sever handicap la un picior) i-a oferit lui G. M. Cantacuzino „şansa” unei lungi perioade de convalescenţă şi refacere, de care a profitat pentru a se reapuca de pictat şi scris. În 1958, după ce fusese dat afară din postul iniţial în urma unor maşinaţiuni de care Securitatea (care îl urmărise permanent după eliberare) nu era străină, G. M. Cantacuzino s-a mutat la Iaşi, în curtea Mitropoliei, unde Iustin Moisescu, întîiul stătător al Bisericii din Moldova, îl invitase pentru a se ocupa de construcţia aşa-numitului palat mitropolitan, care se vede şi astăzi, de jur-împrejurul impunătoarei catedrale. În atmosfera oarecum mai tihnită a fostei capitale a Moldovei, îşi va petrece artistul ultimii ani ai vieţii, stingîndu-se la numai 61 de ani, în ziua de 1 noiembrie 1960, din cauza unei hemoragii digestive. Nu şi-a mai revăzut niciodată soţia şi copiii, care au continuat să trăiască în Anglia.

Volumul dlui Cantacuzène, din care am rezumat datele biografice de mai sus, nu este o cercetare istorică, ci o carte literară. Lectura ei nu este cîtuşi de puţin uşoară, ba, aş spune că în destule locuri este şi mai mult îngreunată de excerptele exagerat de lungi din corespondenţa familiei Cantacuzino, pe care biograful le înşiră, uneori, pe două sau chiar trei pagini. Pe de altă parte, unele afirmaţii ale dlui Cantacuzène ar trebui mai atent certificate prin verificări încrucişate, întrucît nu par conforme cu realitatea. Nu am date pentru a mă pronunţa asupra diverselor consideraţii ale autorului privitoare la înrudirile lui G. M. Cantacuzino şi nici la alte detalii din biografia eroului său, dar mă opresc la un episod important, pe care cred că-l cunosc mai bine decît dl Cantacuzène: cel al circumstanţelor morţii creatorului palatului mitropolitan din Iaşi. Autorul afirmă că G.M. Cantacuzino „*s-a stins din viaţă*

_____

Jean Michel Cantacuzène, ***Une vie en Roumanie. De la Belle Époque à la République populaire, 1899-1960***, Paris, L'Harmattan, 2011

(Continuare în pag. 9)

Călina Trifan

Zi decisivă

Luminiţei de la capătul tunelului
i se mai zice „A doua zi”.
Cu toată panoplia,
nimic altceva nu se stinge atât de uşor,
ca să nu mai fii prizoniera patosului
„Fila trebuie întoarsă!”

Nota bene

Nota bene!
e plăcut să-asculţi şi vântul
şi trezirea păsărilor în crâng,
dar totuşi nu ca instinctul
care vorbeşte toate limbile
simţurilor la perfecţie.
Dacă cauza atârnă mai puţin
decât efectul său,
eu cu cea care am fost
azi n-am nicio asemănare,
să te vindeci de ofilire
fără bisturiu şi silicon
e foarte greu pe cale naturală,
dar eu am reuşit!
Pentru bujorii din obraji
şi cele o sută de braţe
pe care mi le-ai crescut
ca să cuprind viaţa,
blagoslovit fii instinct
şi cel care te-a stârnit!

Absint

Stau un suflet gol
faţă c-un pahar gol şi el,
când se toarnă
doar unul se umple.

Autobiografie

Sunt multiplă campioană
la pierderi,
dar în registru întâmplarea
le-a trecut la acte de binefacere
aşa dintr-un om de rând
am ajuns unul cu viitor sigur,
în Ierusalimul tău.

Ca o grefă tăcerea

Ca o grefă tăcerea
a reînnodat legătura ruptă
altcineva la partitură
întoarce pagina
pentru intenţia aia secretă
care face lumea să sufere
şi lumina unei ferestre
e de-ajuns.
De când are o fereastră
bornele au căzut
toate speranţele pierdute
i-au fost necondiţionat restituite
ca să scoată la capăt
treaba asta de viaţă.
Fie că place sau ba
zilnic implor zeii
ca să nu-i retragă darul,
din pricini întemeiate.

Un analgezic

Toate durerile au trecut:
Un analgezic, vă rog,
pentru
mai mult ca viaţa!

CV

De sub elitrele buburuzelor
insistă asupra luminii,
dar nu a oricărei lumini,
are prioritate
cea care toate clarifică
fără a explica ceva.

Adevărul gol-goluţ

Nu mai poţi nega
că doar ce e scris printre rânduri
cunoşti pe dinafară,
atât de asurzitor
a fost nerostitul
c-a spart buza paharului.

Fericite vremuri

În ciuda goliciunii statuile
nu o iau la fugă
din clipa în care ne-au zărit
s-au oprit înmărmurite
pentru că sunt ochi peste tot
am să te îmbrăţişez
fără a mă apropia de tine,
dar lumina pe cer
cum n-a mai fost
nu va dispare de-acum multe zile
în şir.
Nimeni nu a reclamat
atacul încântării
din cei prezenţi,
doar statuile în călduri
au avut senzaţia de electrocutare
de mii de volţi.

Fraza ucigaşă

O frântură de frază
fără cap şi fără coadă
ca un balon
se dezumfla în amintire,
când suflul exploziei
a făcut un mort.
Cine-a rostit-o?
Un petic de hârtie.

La monumentul unui soldat

Timpul n-are memoria numelor
dar pe al lui l-a reţinut
lapidar pe-o stelă,
în tantra există-un sărut care învie
dar el era prea tânăr pentru atare
îmbrăţişări
în timp ce pentru a dezamorsa
conflicte politice
sunt de-ajuns primii tulei
ca să fii apt,
cu acest remediu împotriva uitării
am fost premiaţi
ca să trăim sau să murim mai uşor?

Realitate

Mânam cai verzi pe pereţi
când ţi-ai făcut apariţia
aş fi putut să-i las în voia lor să zburde,
dar ca să fac faţă
ritmului impus de tine
am dat din bici mai abitir.

De flori de cuc

Când tărâmul certitudinilor dispare
în ceaţă
fără vreun motiv aparent
spaima pune laţ gesturilor
şi în nouă cazuri din zece
intruziunea se împlineşte
simplu ca bună ziua,
pentru ce există atunci linia de
discreţie?
De flori de cuc.

Singure

Cuvinte ale mele, îndrăzniţi,
mai mult decât o cere politeţea,
căci limbajul trebuinţelor
n-are nevoie de explicaţii
în plus,
nu vă uitaţi în stânga ori în dreapta
ca cele de lemn sau de pânză de sac,
mergeţi în drumul vostru
spre singurul port ce trimite lumină
şi din gură în gură din ecou în ecou
veţi ajunge în ziua de mâine
pe propriul vostru cont.

▣

Grafică de Vasile Botnaru

Călăuza

de
Leo Butnaru

Se făcea că eram într-o toamnă, undeva la mare, la vreun simpozion probabil, dar mă pomenii într-o gară... neclară, difuză, cu ușoară – nu în retușuri, accente – atmosferă din „Stalker”-ul lui Andrei Tarkovski. Strunele stranietății și străinătății nu erau întinse la maximum, ci ușor slăbite, astfel că nici neliniștea, personală și cea generală, nu era mare, însă se făcea, totuși, resimțită. În fine, – la un început de drum, de întoarcere, – pentru că, nedându-mi exact seama în ce gară din Dobrogea mă aflu, trebuia să revin la Neptun. Iată că prinde a se mișca un tren și eu, din pas sporit, urc în unul din vagoane. Parcă ticsit, parcă suportabil, – călători mulți, însă cam toți pe bănci, la locurile lor, unele dintre scaune fiind potrivite oarecum ciudat, pe lângă geamuri, sau – înalte, ca cele ale taxatorilor din troleibuz. Atmosfera, aceeași – ușor tarkovskiană-stalkeriană. Ușor neliniștitoare, pentru mine, care trebuie să ajung la Neptun, dar, odată ce trenul ia viteză, mă gândesc că el ar putea merge în cu totul altă direcție sau că ar fi vreun rapid ce nu oprește la Neptun. Întreb de un bade, dacă trenul ține direcția spre Neptun. Da, într-acolo merge. Și oprește la Neptun? Răspunsul, de data aceasta, vine oarecum bolborosit, neexplicit. Și eu repet întrebarea. Parcă îmi spune, bărbatul, că ar opri, însă eu nu sunt sigur că așa este. Mai puțin neliniștit, dar întreb și de altcineva, din cei mulți. Da, domnule, oprește și la Neptun, de ce vă îngrijorați, pentru că multă lume va coborî acolo. „Iată, mai adaugă el, arătând cu mâna peste cuprinsul vagonului, spre a mă calma completamente, și niște nuntași din Moldova; merg la o nuntă...”

Stop! îmi zic. Ce e cu precizarea asta cu nuntașii din Moldova? Mă vizează pe mine, nu? Dar de unde află mușteriul că aș fi și eu din Moldova (transpruteană), odată ce eu nu am semnalmente speciale, nici vorba nu-mi poartă accent basarabean? De obicei, românii nu mă „depistează” că aș fi de dincolo, sau – „de dincoace”, de pe la Iași, Dorohoi...

Atmosfera continuă a fi aceeași, de „Stalker”, însă, la un moment dat, mă calmez și mai mult, spunându-mi: dar bine, stalker înseamnă călăuză, deci tu ești călăuzit pe drumul cel bun, vei ajunge la Neptun... Curând trenul chiar oprește și eu mai întreb o dată, de două ori de cei din vagon, care încep a coborî buluc, dacă e stația Neptun. Ea este. Cobor și eu, împingând, în sus, o ușă-panou de plastic, dar mă pomenesc în mână cu un cui, cu o proptea care ar fi putut fixa acea ușă-chepeng într-o anumită poziție, deschisă – în sus. Mă uit ce am în mână – un stilou-pix, alb, care era folosit anume pentru „proptea”. Fac doi-trei pași îndărăt, spre ușă, lăsând elementul de fixaj. Apoi o iau la stânga, vreau să mai întreb de este Neptunul, dar renunț, – văd o gheretă, așa ceva, pe care – aha! – parcă o recunosc; am mai fost pe aici, acest „aici” putând fi, într-adevăr, chiar Neptunul. Unde mai pui că – da, iată! – peste drum, înainte-dreapta, mi se arată câteva clădiri, ce par a fi cele din marginea complexului hotelier, în care s-ar afla și locul meu de cazare. Mă liniștesc, parcă, de-a binelea. Iar dincolo de ghereta ce mi se arătase prima ca element cunoscut, este amenajat un loc de comerț cu pânzeturi – de mătase? – în culori brune, castanii, cu galben. Frumoase. Parcă și niște batiste, croite anume. Parcă... Vânzătoarea iese de după stofele spânzurate, să vadă dacă aș dori să cumpăr ceva... Fac câțiva pași înainte și văd ceva ce mă interesează: pe o tarabă, sub o peliculă de celofan, mai multe mărfuri – tricotaje, probabil, în mare parte, – printre care – întinsă, desfăcută, la vedere, – și o cămașă din material flaușat, de un gri ușor cu dungi negre. Delicată, cămașa. Cu mâneci scurte. Văd și prețul: 38 de lei. Îmi zic că ar putea fi chiar ieftin, pentru că, gata, sezonul estival e închis de mult și tarabele oferă reduceri. Îi spun vânzătoarei că aș vrea să o procur. „Nu, nu, aceasta nu se vinde, zice doamna, dar vă pot oferi o altă cămașă, deosebit de frumoasă.” Și chiar scoate una. Da, frumoasă. Însă nu e din material flaușat, nu e ceea ce râvnesc eu, dintr-un prim imbold de atașament, – cămașă flaușată, cu gri și dungi negre. Dragoste (...*reificată*) la prima vedere! Față de un obiect... Nu, doamnă, o vreau pe aia, dungată, flaușată. Nu, domnule, aia nu se vinde. Păi, în acest caz, sigur că mă încăpățânez, sigur că mă revolt, spunându-i ne-concesivei vânzătoare că chem poliția, ba chiar ajung la organizația aia cu protecția cumpărătorului, că... Doamna nu zice nimic, până nu începe să vorbească cu o altă femeie, ce se apropie. Vorbesc într-o limbă necunoscută. Să fie maghiara? mă întreb. Unguroaice aici, la malul mării? Nu, nici limba nu pare a fi cea ungurească. Tătară, turcească? Parcă nu... În fine, renunț, las limba lor în plata Domnului și mă duc la cămașa care mi-a plăcut. Bag mâna pe sub pelicula de polietilenă, să iau cămașa, dar ea nu cedează, eu înțelegând că e prinsă de ceva. Cu ace de croitorie. Alea, cu gămălie. Scot unul, altul, de la gâtul cămășii. Înțeleg că acea operă de tricotaj ar fi îmbrăcată pe un bust de manechin din plastic roz. Da, scot ácele cu gămălie din torsul de plastic al manechinului. Domnul meu, dar sunt, totuși, prea multe aceste ace! Ia vezi, mai ales aici, la subsuori... Și tot scot – zece, cincisprezece ace de la subsuori, pentru ca, bleg, prostit, pleoștit, să pricep că, de fapt, aceea nu era o cămașă, ci doar o bucată de pânză mulată anume pe acel tors de manechin; mulată, ca să pară a fi cămașă. Era, de fapt, expusă pânza și nu un produs de croitorie finit. De aia m-a și lăsat vânzătoarea în plata Domnului, cu tot cu încăpățânarea mea... Doamna, însă, e bine crescută, nu face caz și haz de necaz din ce mi se întâmplă, din ce i se întâmplă – i-am devastat opera, pe care o migălise îndelung, se vede, înfigând zeci de ace cu gămălie, să țină pânza aia, minunată, flaușată, pe trup de manechin. Doamna chiar pare a nu vedea ce mi s-a întâmplat, privind oarecum în altă parte... poate că doar cu coada ochiului trage la rezultatul încăpățânării mele, la expresia feței mele de plouat, deja...

De unde eu trag o primă concluzie, în timp ce treceam drumul, să-mi caut locul unde am fost cazat, prin acel complex hotelier. Concluzia, deci: Încăpățânarea fiecăruia e pe cont propriu. Nu? Sigur, pe cont propriu îndărătnicia. Cu încăpățânarea poți să și câștigi, dar poți să și pierzi. Iată, de data aceasta, eu sunt cel care am pierdut. Pare-se, în alte cazuri, am și câștigat. Da' poate că acea încăpățânare nu era încăpățânare propriu-zisă, ci altceva, mai nobil, – voință, dârzenie... În fine, concluzia pare a fi plauzibilă...

Când ajung la ușa primului hotel din complex, îmi amintesc că, parcă, prin niște pasaje aeriene s-ar putea trece dint-un bloc în altul și chiar, am impresia, exact de aici, pe aici a fost, altădată, în an sau acum patru-cinci ani – cine știe când? – să ajung din acest hotel – în hotelul meu, unde erau cazați scriitorii întruniți la *Zile și nopți de literatură*...

Intru. Lume multă. Urc cu liftul. Cobor pe la etajul patru. Apoi o iau pe scări în sus, dar îmi dau seama că am nimerit într-un fel de labirint-ghivent, să zic, cu jumătăți de urcuș-scări spre etajul următor, însă, brusc, scările își schimbau direcția, luând-o în sens opus, etc. După câteva tentative de a găsi continuarea căii, îmi dau seama că, de fapt, pasajul dintre hoteluri e la etajul patru, unde și revin, luând-o, împreună cu alții, pe o cale cam sumbră, întunecată de-a binelea, ba chiar și cu niște bare transversale prinse la diverse înălțimi, astfel că trebuia să fii foarte atent, să te apleci la timp, să nu dai cu capul în ele. Ba mai mult, părea că suntem duși de o bandă rulantă și reacția de aplecare-ridicare trebuia să o coordonăm cu viteza de mișcare a acesteia. Da, atmosfera continua să fie cea de stalker, dar eu îmi spuneam – fii liniștit, nu-ți face griji, stalker înseamnă călăuză și, deci, tu ești, intuitiv, implicit etc., călăuzit spre locul de care ai nevoie.

Însă, la un moment dat, când mă aplec în fața unei noi bare spre care ne duce banda rulantă, văd că din buzunarul de la spate îmi sar, arcat, în față, cheile. Cheile de la casă, nu cele de la hotel. Cheile de la apartamentul de la Chișinău. Mă impacientez, bineînțeles, aproape dur. Pentru că, odată ce banda se mișcă, ea duce și cheile, iar eu trebuie să depun eforturi disperate, pentru a ajunge cheile ce se tot depărtează. E întuneric, apoi apare o mică deschidere de lumină, în bătaia căreia cheile lucesc, – deci, nu le pierd din privire. În fine, le ajung, pun mâna pe ele, le găbjesc! Mă liniștesc... Și aici visul își întrerupe filmul.

Mda, – chiar dacă nu sunt un priceput în citirea viselor, – de data aceasta cred că am firul explicației: a fost un vis, aluziv, parabolic, despre încăpățânare. Cu care, spuneam, poți să și câștigi, dar poți să și pierzi. Dar, concomitent, a fost și un vis despre călăuză, călăuzire. Eu, spre ce am fost călăuzit?... Poate, spre acest subiect difuz, de stalker, de Andrei Tarkovski, de Dobrogea și de Neptun, de... Oricum, poate că a existat, în vis, și o simbioză, dintre cerbicie și călăuzire, tenacitate și îndrumare, dârzenie și ghidaj... Precum citesc eu a doua parte a visului, în care mă încăpățânasem să nu scap din ochi cheile și să le recuperez cu orice preț! Iar cheia – deschidere înseamnă. După ce ești călăuzit, ajungi să deschizi. Sau – să ți se deschidă, cumpănesc eu, mai zicându-mi că nu ar fi rău să revăd filmul lui Tarkovski, „Stalker”-ul... Barem atât, pentru că visul nu-l mai poți relua. În vecii vecilor. Omului nu-i este dată o cheie de la propria sa *visotecă* – analogic cu filmoteca zicând, – unde ar putea să-și revadă visele preferate. Ca să nu mai vorbim de generala *onirotecă* a lumii, a cosmosului... Uite acolo *Stalkeri*, domnii mei!... Unde Tarkovski, probabil, e mecanicul de cinema șef... În acea *visotecă* a lumii, a cosmosului...

▣

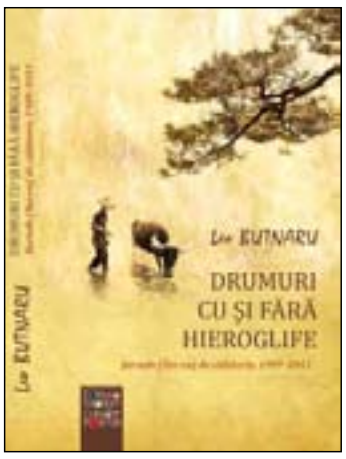

Leo Butnaru, *Drumuri cu și fără hieroglife (Jurnale Yes-eu de călătorie, 1989-2011)*. Editura Fundației Culturale Poezia, Iași, 2012, 504 p.

„De obicei, necesitatea scrierii jurnalului nu se remarcă – în locul ei ar fi parcă o stare de spirit; anume că – jurnalul ca stare de spirit, când se scrie *ca de la sine*. Iar un jurnal de călătorie ar presupune (și) tentativa de a dovedi, sieși și altora, că lumea nu e chiar atât de cunoscută, sau banală, gri, precum se mai spune uneori. Apoi – mijloc (și metodă) ca să-ți reactivezi propria curiozitate, propria sensibilitate, scoțându-le din automatismul neatenției pecetluite de înșelătorul *déjà vu*, când mai sunt încă atâtea de văzut, și – altfel de văzut, dar mai ales – altfel de înțeles, în registrul particularităților și nuanțelor, redescoperirii și reactualizării, nuanțării și scoaterii în relief sub aspect istoric, etnic, cultural; sub aspect istoric, dar și pe fundalul istoriei, panoramat și chiar oarecum „regizat”, când e vorba de un eseu de călătorie, un jurnal de călătorie; un *Jurnal Yes-eu*.” *(Leo Butnaru)*

Igor Isac, *Cartea așteptării.* Cu o prefață de Cornel Ungureanu. Editura EIKON, Cluj-Napoca, 2011

„Apar în carte personaje reale, oameni ale căror biografii le știam (bănuiam), itinerarii moscovite pe care, mi s-a părut, le străbătusem și eu: căi demne de o geografie a literaturii și a artelor. A fost Igor Isac în preajma acestor vedete, este, în aceste pagini, o istorie secretă a vieții literar-artistice basarabene, o memorialistică alertă, sau autorul imaginează, pornind de la întâmplări și de la personaje reale?

Oricum, istoriile de seducător, de îndrăgostit, de boem, de abandonat, de ins urmărit de polițiile comuniste au un farmec prozastic aparte, cu vibrație slavă, pe alocuri accentuată de citate din marii scriitori ruși. Omul din subterană Igor Isac nu e mai puțin legat de ființe purtătoare de mesaj creștin.” *(Cornel Ungureanu)*

Cu poezia...

de
Mariana Codruţ

* Poezia e un drum spre miezul bietei făpturi umane.

* Poezia e secreţia eului meu celui mai profund, mai intim. Prin aceasta, ea e cea mai fidelă „foaie de temperatură” a celei care sînt.

* Sufletul omului are şi el un sunet, ca şi arama, ca şi cristalul, ca şi fierul... Scriind poezie, încerc să aud sunetul sufletului meu şi îmi doresc să-l fac să semene celui scos de un pahar de cristal cînd îl loveşti delicat cu un cuţit.

* Bucuria, tristeţea, angoasa, plictisul, singurătatea, iubirea, ura sînt „personaje” ale poeziei. Ca să le faci portretul, îţi trebuie, firește, o bună cunoaştere a lor. Nu poţi scrie, să zicem, despre bucurie sau fericire fără o competenţă în ele, fără a te instala în ele suficient de mult timp cît să le înţelegi.

* „Există o treaptă de experienţă poetică, de la care versul se dovedeşte a fi rigoare şi fervoare, nu interjecţie dezvoltată ori celebrare mai mult sau mai puţin armonioasă...”, Ion Barbu, „Cuvînt către poeţi”, 1941.

* Multe poezii le-am scris pornind de la un vers, o expresie, un cuvînt. Care devin un fel de... coarne ale taurului, tras încet-încet cu lasoul dintr-un hău. Primul vers e foarte important. Şi foarte primejdios, totodată, pentru că, de multe ori, se poartă ca un dictator: impune ritmul poeziei şi te obligă, adesea, la un curs pe care nu l-ai dorit. Te constrînge cumva. Şi îţi trebuie forţă să i te opui, nelăsîndu-te dus orbeşte spre ceea ce îţi dictează el.

* Unii poeţi români spun că poezia ţine de tinereţe. În ce mă priveşte, nu cred în ideea că ar exista o vîrstă anume a poeziei şi alta a prozei, că poezia se scrie la tinereţe şi proza la maturitate. T. S. Eliot a publicat cartea de poeme *Patru cvartete* pe la vreo 55 de ani, iar Rilke proza *Confesiunile lui Malte Laurids Brigge* pe la vreo 35, ca să dau doar două exemple. Poţi scrie o proză matură foarte tînăr fiind, dacă ai avut norocul să te înveţe cineva cum să citeşti textele altora, tot la fel de bine cum poţi scrie o poezie foarte bună la senectute. Poţi scrie şi pornind de la jubilaţia unei clipe sau a unei vîrste, firește. Însă pentru mine o poezie e esenţa unei stări, a unui fenomen, a unei întîmplări, pe scurt, a unui peisaj... uman. Poţi prinde această esenţă şi intuitiv, spontan, la indiferent ce vîrstă deci; însă şi, mai ales, printr-un proces de analiză, posibilă cu atît mai mult graţie raţiunii, experienţei de viaţă, de limbaj.

* Scriu proză sub presiunea preajmei, adică a lumii din afară; scriu poezie sub presiunea adîncului, adică a lumii dinăuntru, mult mai dominatoare decît cea exterioară.

* Poezia, aşa cum o înţeleg eu, conţine mult în puţin: cu cît o poezie spune mai multe în mai puţine cuvinte, cu atît are şanse să fie mai bună, să aibă un mai mare impact; de pildă, versurile lui Trakl: „mereu şi mereu revii, tu, melancolie/o, blîndeţe a sufletului singuratic” conţin în ele o încărcătură pentru care un eseist, sau un filozof, are nevoie de multe pagini ca să o egaleze ca mesaj. Nu şi ca să transmită aceeaşi emoţie.

* Poezia e spaima /care-ţi izbeşte violent / sîngele în artere / cînd / brusc trezit în miez de noapte / ai impresia / că te priveşte cineva / prin ferestre.

* Cu poezia e ca şi cu agricultura: nu trebuie să pierzi momentul, trebuie să o faci atunci cînd se cere ea făcută.

▣

Lecturi

Cadrul, banda, filmul

de
Alexandru Tabac

În textul postmodernist distincţia dintre genurile literare cade în plan secund, se vorbeşte tot mai mult de hibridizare textuală ca trăsătură definitorie a acestuia şi de autenticitatea discursului. Într-un interviu găzduit de site-ul Editurii Humanitas T. O. Bobe răspunde la câteva întrebări ce vizează epiderma şi substanţa volumului **Contorsionista.** Aflăm că gestaţia cărţii a parcurs o perioadă relativ îndelungată şi că abia în ultimii ani volumul (cele 8 povestiri) şi-a definitivat corporalitatea. Autorul vorbeşte onest despre propria carte şi ne sugerează posibile piste de lectură, piste care în urma lecturii îşi demonstrează valabilitatea.

Contorsionista se regăseşte în topul preferinţelor revistei *Contrafort*, o recomandare care vine să confirme pofta cititorilor pentru această carte. Literatura pe care o scrie T. O. Bobe poartă o grefă minimalistă, în accepţia cinematografică a termenului, din această perspectivă postmodernismul nu mai e o teorie, ci o realitate. Prima şi cea mai scurtă dintre povestiri va da titlul întregului volum. Aici contorsionista, graţie agilităţii trupeşti dobândite prin exerciţiu fizic, cunoaşte o plăcere „vinovată” şi aproape de necrezut ca formă de întruchipare. Dar nu subiectele sunt cele care să conteze cu adevărat în povestirile ce urmează, ci ţesutul de imagini incandescente, apropierea/depărtarea ochiului microscopic, cadrul, poziţia, ritmul respiraţiei, cromatica stărilor sufleteşti, fluiditatea şi eleganţa mişcărilor. Deseori, scenele sunt rulate/narate cu încetinitorul, în ralanti, iar personajele, ele însele, fac poze, taie realitatea în felii, o decupează molcom dintr-un univers închis în propriul cerc. Ca mai târziu, creierul acelaşi personaje să fie invadat de o zumzăială senzorială, să suporte o concentrare şi o aglomerare de gânduri/imagini/reflexe.

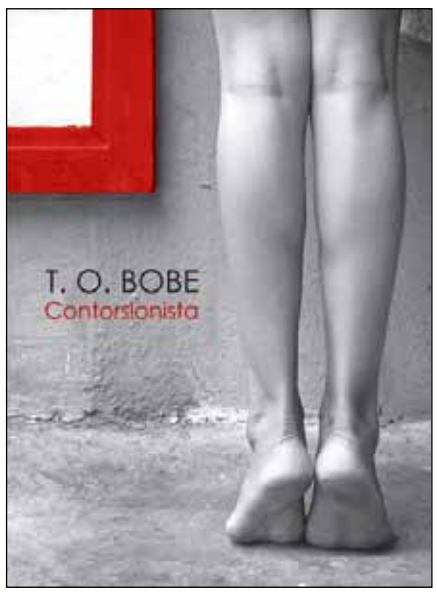

Lumea revelată în paginile cărţii e într-o accentuată dezagregare, într-o descompunere metafizică, e ca şi cum ai avea în faţa ochilor un tablou de Dali. Ineditul, miraculosul sunt privite prin anodinul situaţiilor, prin banalitatea existenţei cotidiene, aici e şi meritul major al acestei scrieri. Exploatate literar, scânteierea unei secunde, detaliile unei ore, pulsaţiile unei zile adună chintesenţa unui destin uman. Povestirile dezvoltă o structură circulară şi comunică între ele, în fiecare se regăseşte cel puţin o sintagmă, o formulare, un indiciu care ar aminti-o pe cea premergătoare. Asemenea naratorului din *Numele meu fie Gantenbein*, cel al lui T.O. Bobe spune cu o nedisimulată francheţe – *Îmi imaginez*, şi îşi imaginează istorii palpabile, şi reconstituie senzaţii, şi citeşte în pergamentul tălpilor unei femei. Iată că despre fascinaţia tălpilor (harta iubirii) se poate scrie şi după Nichita Stănescu, se poate scrie şi după memorabilele versuri ale lui Florin Iaru – *În schimb era atât de frumoasă / încât şi câinii haleau / asfaltul de sub tălpile ei.*

Relaţia narator/cititor e bine conturată, iar raportul adevăr/ficţiune e supus unei evaluări pertinente („*Ceea ce este de neuitat trebuie amintit, iar ceea ce merită întunericul neaducerii aminte se cuvine a rămâne nescris, însă de unde vom şti în ce loc să înfigem ţăruşul şi să tragem brazda care să le despartă, căci adesea minciuna şi adevărul locuiesc împreună şi aşa cum trecutul şi viitorul sunt despărţite de o linie subţire care se tot mută mereu, [...] tot astfel ce s-a petrecut cu adevărat şi ce este închipuire îşi schimbă graniţa dintre ele întruna fie după cum i se năzare celui ce spune, fie după cum pricepe capul ascultătorului, aceasta depinzând de cât a fost obosit peste zi, iar ce a fost adevăr devine minciună, după cum şi ce a fost numai închipuire ajunge lucru veridic* [...]” p. 152).

Sau, cum se naşte un scriitor? *(„Am început aşadar să scriu, mai întâi într-o doară, cu pauze lungi în care încercam să-mi închipui mişcările ei [...] apoi din ce în ce mai furibund, nemulţumit că nimic din ce puneam pe hârtie nu semăna cu frumuseţea strălucitoare întunecată la care visam.” p. 157)*

Ceea ce frapează la T.O. Bobe ţine de tehnica detaliului, de analiza psihologică, de anatomia poziţiilor, de declanşatorul amintirilor (fluxul memoriei – *amintirea unui gust*) – literatura se traduce astfel printr-o experienţă a creierului şi printr-un joc al intelectului. Chiar dacă singurătatea, trecerea timpului, nostalgia iubirii, dedublarea par a se impune (de la suprafaţă) ca teme ale cărţii, tema literaturii despre literatură este cea care transpare (din abis) până la urmă. Revenind la personajele cărţii, aspirate de mediul în care locuiesc, îşi trăiesc visele (salvator) în irealitatea imaginării.

În final, ar mai fi de spus că volumul **Contorsionista** e extrem de unitar la nivelul registrelor stilistice, poate de aceea l-am citit ca pe un roman şi mai puţin ca pe o carte ce conţine opt povestiri distincte. O carte vie în care zvâcnesc dorinţa, „demenţa”, iluziile.

_____

T.O. Bobe, ***Contorsionista***, Editura Humanitas, 2011, 279 pag.

▣

Un om, o epocă

(Urmare din pag. 6)

ca un cîine în celula [sa] de călugăr, fără ca cineva să-i fi auzit strigătele de ajutor timp de 48 de ore” (p. 362; traducerea mea). Din unele relatări ale familiei mele, ai cărei membri l-au cunoscut pe G. M. Cantacuzino, eu ştiu că, dimpotrivă, acesta şi-ar fi sfîrşit viaţa la Spitalul Sf. Spiridon, unde fusese (probabil) transportat după declanşarea hemoragiei, avînd parte de o îngrijire medicală convenabilă, dar care, din păcate, nu i-a mai putut salva viaţa.

Asemenea corecţii (şi cîte vor mai fi) nu scad, totuşi, din valoarea cărţii şi nici din meritele celui care a scris-o cu o pasiune evidentă pentru eroul său. Aceasta, cu atît mai mult cu cît dl Cantacuzène nu este un istoric, ci inginer chimist, doctor în ştiinţe, profesor la Facultatea de Ştiinţe a Universităţii din Paris şi director ştiinţific la CNRS (am spicuit din datele biografice de pe coperta a patra a cărţii). Biografia lui G. M. Cantacuzino se susţine prin foarte utila sa bază documentară (corespondenţa inedită a familiei Cantacuzino şi *Scrisorile către Simon* ale lui G. M. Cantacuzino, tipărite, acestea, pentru întîia dată în 1993, la Editura Dacia) şi, în al doilea rînd, prin inserţia ei în contextul istoric în care a trăit personajul, ceea ce face ca tragedia destinului său să fie cu atît mai puternic reliefată. Chiar dacă volumul nu are un *index nominorum* şi o anexă unde ar fi putut fi inserate, măcar parţial, scrisorile inedite pe care le-am menţionat, tentativa literar-istorică a dlui Jean Michel Cantacuzène merită toate laudele. Ea ne restituie profilul unui om de cultură din păcate astăzi aproape uitat şi, prin el, umbra unei lumi care, deşi nu mai este cu noi, rămîne un model prin educaţia, cultura şi decenţa elitei care a populat-o, atît de diferită – vai! – de „noua elită” a lumii noastre „de tranziţie”.

▣

Preşedinte în Basarabia

Preambul

Republica Moldova a traversat în ultimii doi ani şi jumătate, după debarcarea regimului Voronin, o criză politică de proporţii, însoţită de creşterea tensiunilor sociale. Dacă ar mai fi continuat, acest blocaj ar fi condus la dizolvarea parlamentului şi la alegeri anticipate, cu mari şanse de revenire a comuniştilor la guvernare. După interminabile intrigi şi conflicte, negocieri şi recalibrări politice în interiorul Alianţei pentru Integrare Europeană, pe 16 martie 2012 parlamentarii moldoveni, cu excepţia comuniştilor, au ales şeful statului, Nicolae Timofti – un judecător, un om din interiorul sistemului, mai puţin cunoscut de cetăţeni. Cu această ocazie, Republica Moldova a înregistrat un record mondial: 917 zile fără preşedinte – o „performanţă” a indeciziei şi iresponsabilităţii clasei sale politice.

Întrebarea la care vă rugăm să răspundeţi este:

De ce nu s-a calificat pentru această funcţie un om de cultură, poate chiar un scriitor – aşa cum s-a întâmplat într-o serie de ţări central-europene, foste comuniste (Václav Havel în Cehoslovacia/Cehia, Lennart Meri în Estonia, Árpád Göncz în Ungaria, Dobrica Ćosić în fosta Iugoslavie, Jelio Jelev în Bulgaria...)? Ne lipseşte o asemenea persoană, n-am avut noi, intelectualii basarabeni, înţelepciunea şi solidaritatea de a o promova, sau poate societatea noastră nu este pregătită să accepte un preşedinte intelectual?

Andrei Ţurcanu

Sunt sigur că dacă nu s-ar fi sculat cu zurba comuniştii, cărora le-a mirosit a ciolan, şi dacă nu ar fi fost anumite posturi de televiziune care, seară de seară, au isterizat acest subiect (absenţa Preşedintelui), derizoriu pentru viaţa de fiecare zi a „polisului” din r.m., puteau să mai treacă de zece ori câte 917 zile şi nimeni n-ar fi băgat de seamă că ducem lipsă de ceva. Avem un sistem constituţional croit şi răscroit mereu după potriveala unor moftangii care şi-au tot acoperit lipsa de voinţă politică şi modestele rezerve de inteligenţă cu tânguiri despre insuficienţa „împuternicirilor”. Bine e, totuşi, că până la urmă toate s-au sfârşit într-un mod onorabil, cu un preşedinte având două calităţi ce sunt o *rara avis* în politica de la noi – cumsecădenia şi obrazul. Altceva ar putea să ne îngrijoreze pe viitor: cum va rezista dl Nicolae Timofti în haitele de hiene care, acum, îl înconjoară din toate părţile?

Şi, în sfârşit, de ce nu am avut un preşedinte scriitor, dar avem unul jurist, după ce am avut unul „miliţioner”, altul comsomolist (auzi, Doamne, profesie!) şi un al treilea agricultor? Noi am fi putut avea un preşedinte scriitor, unicul, şi acesta – da, da! – nu e altul decât Ion Druţă. El era, în 1989, singurul perceput de întreaga societate ca înglobând în sine autoritatea talentului cu autoritatea atitudinii civice. Sunt sigur, dacă Druţă ar fi încercat în 1990 să devină Preşedinte, ar fi reuşit fără mari dificultăţi. Druţă însă n-a mişcat un deget. Şi nu fiindcă nu ar fi vrut această funcţie. A vrut-o, nu am niciun dubiu. Dar, în loc să se implice direct şi să coaguleze pe baza rudimentelor de structuri democratice o forţă politică naţională, el a aşteptat să i se aducă sceptrul acasă, a vrut să fie rugat, ploconit, apoi *uns*, ca un adevărat profet al neamului ce se credea că este. Aşteptare zadarnică! Cu atât mai mult că din partea cealaltă, a „poporului”, s-a produs brusc o amnezie stranie. După ce în 1988 Druţă a fost plimbat pe drumurile Moldovei aşternute cu lăicere şi împodobite cu prosoape, în alegerile parlamentare din 1990 el este „uitat”, firește, nu fără efortul conjugat al unor lideri-scriitori din FPM şi al unor secretari ai CC, cu toţii ochind aceeaşi funcţie supremă din RSSM.

Cu alte cuvinte, nu ne-a lipsit scriitorul (unicul) potenţial lider naţional. Dar, din păcate, acesta a fost doar un scriitor, nu şi un intelectual, adică unul care să poată lua distanţă faţă de orgolii şi patimi lumeşti şi să se ridice la demnitatea interesului naţional. Şi nici cei în sarcina cărora a căzut îndatorirea selectării şi promovării unui lider naţional nu au fost la înălţimea cerută, lăsându-se furaţi de „bunătatea” unuia, de vânturile altuia ori ei înşişi intrând într-o competiţie acerbă pentru un locuşor mai aproape de ciolanul puterii. Aceştia din urmă, veniţi în ultima clipă şi fiind mai numeroşi, au decis prin forţa numărului şi puterea banală a capacităţii de solidarizare conjuncturistă multe lucruri din care ni se trag şi azi ponoasele, inclusiv instituirea funcţiei de Preşedinte.

Ah, da, dar „societatea noastră”?... În lipsa unor tradiţii şi a unei culturi politice, poporul ori „societatea noastră” a înghiţit pe bune ce i s-a „servit” de „sus”, urmând să suporte şi azi consecinţele.

Mircea V. Ciobanu

Răspunsul mi se pare simplu, chiar la suprafaţă. Preşedintele ţării e o funcţie politică, totuşi. Trebuie să ne obişnuim cu „diviziunea muncii”, altfel alunecăm în amatorism, diletantism şi impostură (fie şi impostură... nobilă). Havel, Lennart Meri, Árpád Göncz, Jelio Jelev au existat ca personalităţi şi chiar figuri distincte ale rezistenţei (politice!) anticomuniste, mult înaintea revoluţiilor democratice din ţările respective. Când a venit etapa baricadelor şi a scrutinelor libere, ei erau deja persoane politice remarcabile, cu biografii de disidenţă demnă, nu erau numai oameni de creaţie. Noi nu i-am avut, astfel încât nici nu putem să ni-i revendicăm acum, „la nevoie”. Pe de altă parte, printre numele care se vehiculau (unele veneau dinspre partidele Alianţei), erau şi intelectuali, şi oameni de creaţie (Gheorghe Duca, Ion Ungureanu, Eugen Doga, Ion Druţă). Nu ştiu însă dacă alegerea din această casetă ar fi însemnat ceea ce se subînţelege în întrebare.

Criteriile de alegere a preşedintelui erau altele. Nicolae Timofti, la momentul desemnării, nu avea, ca evidentă, decât o calitate care chiar conta în ecuaţie: era omul agreat nu numai de „centriştii” de la PLDM şi de la PD, dar şi de „extremele” Ghimpu şi Dodon. Este uimitor că s-a găsit acest om-numitor comun al unor exigenţe şi chiar capricii absolut incompatibile. Cât costă numai „testul statalităţii” lui Dodon! – ce intelectual l-ar fi „susţinut”? Voi întrebaţi despre intelectuali, dar în contextul temporarei „candidaturi” a doamnei... Bacalu (iată că s-a consumat evenimentul şi deja îmi scapă prenumele!) şi al ne-alegerii domniei sale, în consecinţă, unele feministe au şi învinuit parlamentarii de uşoare devieri misogine.

Există, bineînţeles, şi nişte explicaţii la întrebările: de ce nu un intelectual? de ce nu o femeie? etc. Problemele noastre identitare, geopolitica, autosuficienţa noastră ereditară etc. ne deosebesc de ţările... cu alt fel de preşedinţi (or, Parlamentul, cu toate surprizele sale, exprimă, în mare, opinia populaţiei). Dar să nu ne grăbim să bifăm negativ fenomenul Timofti. De când un jurist nu este un intelectual? Şi ce ne mai poate uimi după cei trei preşedinţi pe care i-am avut? Timofti deja strică o „tradiţie”: de a avea preşedinţi exclusiv din vechea nomenclatură a partidului comunist. Ca să nu mai spun că primii trei se succedau într-o regresie catastrofală: din rău în mai rău... În context, nu cred că trebuie să fim excesiv de exigenţi. Mai ales că am fost şi pe muchia alegerii unei... doamne, care după 7 aprilie – când s-a răstit la România şi a ameninţat copii – era poreclită Zina-Carabina. Eu zic să ne mai creştem viitorii preşedinţi... inteligenţi, nu intelectuali. Or, vorba lui Vasile Gârneţ, intelectualul (mai ales, cel implicat în viaţa politică) poate fi şi o (mică/mare) diversiune.

Mi-i mai drag intelectualul ca reper aristocratic al spiritului şi demnităţii umane, decât ca fruntaş al vieţii politice.

Liliana Armaşu

Eu chiar mi-aş dori să văd odată un scriitor în fruntea statului, măcar prin funcţia de preşedinte să mai înnobilăm cumva această păguboasă republică, campioană la eşecuri politice şi nu numai. Mă tem însă că acest lucru nu se va întâmpla prea curând.

În primul rând, pentru că cei care trag sforile în marea politică nu se gândesc niciodată la intelectuali ca la posibile candidaturi pentru posturile-cheie în stat. Oamenii de cultură, în special scriitorii, sunt în cele mai multe cazuri persoane „decorative” într-un partid, angajate doar pentru redactarea sau rostirea unor discursuri populiste în timpul campaniilor electorale, rareori fiind luaţi în calcul la partajarea fotoliilor. Exemplele vorbesc de la sine: astăzi în parlament avem doar un singur om de litere.

De obicei scriitorii, mă refer la cei care-şi merită numele, sunt trataţi ca nişte visători naivi, lipsiţi de spirit pragmatic şi responsabilitate, adică nimănui trebuitori, mai ales în timpurile noastre, când dictează doar cei cu conturi enorme în bancă. Această atitudine se poate vedea uneori şi la scară mai mică, în diverse organizaţii, unde firile mai reflexive, cu mai mult simţ estetic, sunt deseori ţinta ironiilor, rareori încredinţându-li-se funcţii de răspundere. O prejudecată aproape imposibil de combătut, cu toate că un om al scrisului, care ştie să-şi structureze gândurile în mod impecabil, poate fi mult mai lucid şi eficient decât mulţi „aleşi ai poporului”, care nu ştiu nici să-şi ortografieze corect numele.

În al doilea rând, societatea noastră şi-a pierdut, din păcate, încrederea în scriitori încă în perioada când mulţi dintre ei s-au manifestat ca mari apărători ai valorilor naţionale, sub acest stindard fiind aleşi şi realeşi ani la rând în legislativul suprem. Nu toţi au lăsat o amintire frumoasă în urma lor, compromiţându-se printr-o atitudine de multe ori duplicitară: pe de o parte, se declarau mari patrioţi, pe de altă parte, îşi rezolvau interesele personale în cel mai cunoscut şi perfid stil moldovenesc: căpătuindu-se cu averi fabuloase, de-a valma cu mulţi demnitari corupţi, prin mijloace deloc oneste şi demne de statutul unui intelectual.

În altă ordine de idei, trebuie să recunoaştem că nici intelectualii nu dau dovadă de mare solidaritate pentru a promova, din interiorul lor, o personalitate distinctă, pentru a o susţine şi a o încuraja să acţioneze în conformitate cu scopul pe care şi l-a propus. La noi, pare-se, tendinţa e alta: oricare iniţiativă lăudabilă ce vine din partea unui scriitor este contracarată chiar de către colegii săi de breaslă.

Cred că avem destui intelectuali printre noi care ar putea exercita în mod onorabil atribuţiile unui preşedinte, de exemplu, Vitalie Ciobanu, Sorin Hadârcă, Nicu Popescu, Val Butnaru şi mulţi alţii pe care eu s-ar putea să nu-i cunosc, dar ţinând cont de maniera în care se face azi politică în acest îngust perimetru dintre Nistru şi Prut, la nivel superior funcţionând aceleaşi reguli de joc, şmecherești, ca în piaţa agricolă centrală, nu doresc nimănui dintre cei nominalizaţi „răul” de a ajunge cu orice preţ Preşedinte al Republicii Moldova.

Istoricul Lucian Boia declara într-un interviu publicat nu demult în revista *Dilema Veche* că intelectualii au rolul de a fi supraveghetorii politicului, criticii actului guvernamental, şi nu realizatorii lui, o misiune care, după părerea mea, este extrem de necesară pentru buna funcţionare a lucrurilor într-o ţară care abia iese din noroiul lipicios al trecutului. Poate mai necesară decât funcţia de preşedinte.

Nicolae Negru

Deşi întârziată, o discuţie pe această temă este interesantă şi necesară pentru oamenii de cultură, pentru scriitori, în primul rând. Se cere precizat totuşi că persoanele la care se referă *Contrafort* nu erau „outsideri” în politică, ei luptând pe „baricadele” democraţiei, participând la demolarea regimurilor comuniste şi la crearea instituţiilor democratice din ţările lor. Nu trecuseră prin şcoala nomenclaturii, dar aveau experienţa politică a mişcărilor, a organizaţiilor disidente, care rezistaseră în faţa ameninţă-

rilor şi represiunilor.

Spre deosebire de un Ion Druţă, cel mai mediatizat scriitor din RSSM, a cărui „disidenţă” s-a manifestat ocazional, în „detalii” neesenţiale, care nu vizau fundamentul regimului de ocupaţie sovietic, el preferând să-l asiste pe Gorbaciov în perestroika menită să salveze, să „restructureze” sistemul, să-i confere trăsături mai „umane”, Václav Havel, de exemplu, a parcurs o cale lungă şi primejdioasă de disident anticomunist şi antisovietic, ajungând preşedinte al Forumului Civic, mişcare ce şi-a pus scopul să unească toate forţele antitotalitare din Cehoslovacia. Lennart Meri a fost unul dintre fondatorii Frontului Popular şi ocupase funcţia de ministru de Externe în primul guvern democratic al Estoniei, Árpád Göncz, pe lângă faptul că participase la revoluţia ungară din 1956, fusese fondator şi vicepreşedinte al Alianţei Democraţilor Liberi şi spicher al parlamentului ungar.... Cu alte cuvinte, vorbim despre nişte oameni de cultură, scriitori care nu au profitat de „capitalul moral”, acumulat de-a lungul multor ani de disidenţă anticomunistă, aşteptând pasiv să fie „invitaţi”, să li se propună funcţii înalte, ci s-au implicat şi şi-au asumat roluri politice dificile, de mare responsabilitate.

Un Paul Goma, numit „Soljeniţîn al României”, nu avea cum să devină un Havel al României, dacă a continuat lupta anticomunistă în mod individual, cu aceleaşi mijloace de până la 1989, de parcă nu s-ar fi schimbat nimic. Ca şi Soljeniţîn, el nu s-a implicat în lupta politică, preferând să rămână în continuare un jucător independent, o înaltă instanţă morală a tranziţiei, un arbitru autoproclamat între putere şi opoziţie, ignorat de ambele părţi.

În societatea moldovenească, schimbarea de regim politic nu a fost însoţită de o revoluţie morală, de o condamnare clară a comunismului, despărţirea de regimul totalitarist producându-se în formă, nu şi în conţinut. De aceea, nu peste mult timp, comuniştii au revenit la guvernare, obţinând peste 50 la sută din votul alegătorilor. E şi vina oamenilor de cultură, a scriitorilor că în RM nu s-a făcut o demarcaţie clară între regimul de ocupaţie sovietic şi ceea ce s-a numit „independenţa RM”. Ca şi Ion Druţă, care a ales să coboare din „carul naţiunii”, pentru a rămâne lângă putere, şi alţi scriitori ai noştri cu „greutate” au preferat să-i asiste pe unii foşti nomenclaturişti în lupta lor pentru putere, decât să concureze cu ei pentru postul suprem în stat. Ar fi fost naiv să ne aşteptăm ca politicienii să cedeze cuiva, în mod dezinteresat, pentru a impresiona, scaunele ocupate de ei.

Cât priveşte situaţia concretă din ultimii ani, când se cerea un preşedinte „apolitic”, „statalist”, şansele unui scriitor de a accede la acest post erau egale cu ale oricărui alt cetăţean al RM. Cu condiţia suplimentară să nu prezinte pericol pentru cariera actualilor lideri politici. Un scriitor care să corespundă unor asemenea criterii nu ar fi greu de identificat. Dar ce rost ar avea?

Em. Galaicu-Păun

(1)917 (ani de) zile

De ce Republica Moldova a stat 917 zile fără preşedinte – suficient să punem un 1 în faţă pentru a afla răspunsul: **1917**. Este anul care a deturnat secolul XX de pe calea evolutivă pe una radical-revoluţionară. Bolşevicii tocmai dădeau lovitura (de stat!), fasciştii abia urmau să ajungă la putere, dar convergenţa acestor două ideologii extremiste se anunţa deja – la orizontul lui 23 august 1939. La doar un deceniu de la încheierea Pactului Molotov-Ribbentrop avea să se nască viitorul preşedinte al RM, stat care, amintesc o dată în plus, din p.d.v. al dreptului internaţional se trage de la RASSM, şi nu de la Moldova lui Ştefan cel Mare sau a lui Alexandru Ioan Cuza...

Povestea o ştiu de la mai mulţi intelectuali moldoveni din „prima generaţie încălţată”, cei care au mers la şcoală în primul deceniu de după război şi au intrat la facultate în anii ’60: fii şi fiice de ţărani „de la coada vacii/sapei”, majoritatea dintre ei au învăţat carte „pe rupte” – dar literalmente! –, adică „rupând” ceva timp de la muncile din gospodărie, dar şi smulgând pagina 17 (aia cu ştampila instituţiei) din cărţile luate cu împrumut (*horribile dictu!*) de la biblioteca sătească. Mai mult sau mai puţin îngăduitori câtă vreme odraslele lor îşi făceau temele pentru acasă, aceiaşi părinţi i-ar fi snopit în bătăi să-i fi prins cu „lecturi de plăcere”. Şi atunci, câte un copil mai inteligent, rudă săracă a Voinicului-cel-cu-cartea-în-mână-născut, pur şi simplu rupea pag. 17/18, cu ştampila bibliotecii, prefăcându-se apoi că învaţă din manualul şcolar. De cele mai multe ori, foaia cu pricina era aruncată înainte să fie citită – sute şi mii de pag. 17/18 sacrificate pe altarul cunoaşterii. Paradoxal, tocmai generaţia ’60 avea să aducă „primăvara prageză” în cultura noastră, după decenii de proletcultism. Şi tot aceşti oameni de două ori culţi (cum ar veni de la culturile agricole la cea a spiritului!), ajunşi în anii ’70-’80 universitari & scriitori, ne-au pus în mâini primele cărţi adevărate, acum cu toate paginile prezente (mai puţin cele scoase de cenzură), doar că... de citit printre rânduri/pe sub masă!

Ei bine, pe când în RSS Moldovenească se mai citea încă „printre rânduri/pe sub masă” (plus minus pag. 17/18 smulsă), în alte ţări ale (GU)LAGărului socialist se scria pe faţă, cu riscul asumat de a nu fi tipărit. (Nu-i mai puţin adevărat că şi la noi au existat câteva cărţi date la cuţit – *Descântece de alb şi negru*, de Dumitru Matcovschi; *Săgeţi*, de Petru Cărare; *Temerea de obişnuinţă*, de Mihail Ion Ciubotaru, la care se adaugă volumul cenzurat al lui Ion Vatamanu, *De pe două maluri de război*, publicat în cele din urmă cu titlul *Măslinul oglindit* –, plus câteva scrieri de sertar, mă gândesc în primul rând la jurnalul lui Alexei Marinat, *Eu şi lumea*, dar şi la romanul lui Vladimir Beşleagă, *Viaţa şi moartea nefericitului Filimon*... Totodată, nu pot să nu amintesc că după „linşarea” autorului *Poveştii cu cocoşul roşu*, de către Ivan Racul şi Valeriu Senic în revista *Comunistul*, Vasile Vasilache nu a putut publica preţ de 18 ani „ai vacilor slabe”. Ceea ce înseamnă că totuşi s-a putut rezista, în ciuda a toate...) Judecând după amploarea pe care o căpătase fenomenul *samizdat*-ului, inclusiv în URSS, mesajul scriitorilor disidenţi circula pe contrasens cu cel realist-socialist, iar cultura *underground* contrabalansa ideologia oficială. Toate astea mai degrabă la Centru – într-o periferie ca a noastră „disidenţii post-factum” scriau la acea oră: „Vin acasă în april/ Mii de rândunici/ În april, în april/ S-a născut Ilici” (versuri tirajate în sute de mii de exemplare şi puse în gura unor copii din clasa întâi care, înainte chiar să înveţe a scrie şi a citi, dădeau cu ochii de ele pe pagina întâi a Abecedarului). Cu riscul de a supăra toată lumea, cred că după zvâcnirea de orgoliu a breslei din anii ’60 (vezi: *Anul ’68 – o „Primăvară prageză” a literaturii române din Basarabia*, din *Poezia de după poezie*), oamenii de cultură „au lăsat-o mai moale” în perioada lui Bodiul, unii (majoritatea) corupţi de regim, alţii (puţini) marginalizaţi sau chiar trecuţi pe linie moartă. Din rândurile cui să alegem atunci un „preşedinte intelectual”?! Fiindcă – vorba vine – „Puţini am fost, mulţi am rămas”!

Sigur, se poate – şi trebuie! – de adus în discuţie numele lui Paul Goma, de departe cel mai cunoscut disident român pe plan mondial. Or, acesta s-a manifestat plenar în România, iar după expulzare, în Occident –„basarabenitatea” sa funciară fiind mai curând una afectivă decât politică. Cel mult, ar fi putut pretinde la Preşedinţia României – din fericire, nu a făcut-o! (Între paranteze amintesc că în 1990 Regele Mihai era în drept să-şi revendice regatul, abdicarea sa din 1947 fiind una forţată...) Şi – nici vorbă de Ion Druţă, omul care s-a vrut „părintele naţiunii” în 1989-1991, dar care ulterior s-a supărat pe neam ca ciobanul pe sat: nu el zicea, în cadrul unei emisiuni televizate, că „ce-i cu atâta luncă a Siretului în manualele noastre şcolare, când şi gurile Volgăi sunt frumoase”?! (Cu el, negreşit că şi Nistru, şi Prut s-ar fi vărsat în Marea Caspică!...) Cine mai rămâne?! Eugen Doga?! Ion Ungureanu?! Nicolae Lupan?!! Fără a le contesta meritele de altădată, nu-l văd pe niciunul dintre ei îmbrăcând costumul de „om de stat”. Ar fi păcat să arate ridicol, după ce că şi-au făcut un nume, fiecare în domeniul lui...

Fatalmente, tot din zona magistraţilor mă aşteptam să emane viitorul preşedinte al RM (nu-i mai puţin adevărat că mizasem pe altcineva), după principiul: „Cui pe cui scoate”. Iar ca lucrurile să fie repuse pe roate, acesta va trebui să înceapă printr-o reformă constituţională. Nu se poate trece peste una ca asta – actualul articol 13 se bate cap în cap cu Imnul de Stat, *„Limba noastră”*... Ori te dai cu dracul, ori mergi pe mâna părintelui Alexe Mateevici. Alegerea Vă aparţine, domnule Preşedinte ales!

Noutăţi la Editura Cartier

Aureliu Busuioc, ***Şi a fost noapte...,*** roman. Colecţia Rotonda, 2012

Aureliu Busuioc, la 84 de ani, publică câte o carte la 3 ani. O scrie la tastatura calculatorului cu lupa. *Şi a fost noapte...* e povestea de dragoste dintre o basarabeancă şi un ofiţer german în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

„Werner o cuprinse de mijloc: - Fetiţa mea, uiţi în ce lume trăieşti... Te gândeşti la tine? Azi suntem împreună, dar e războiul acesta nebun pe care-l vom pierde... Şi atunci? Am văzut câte ceva din jurnalele noastre de pe al doilea front... Am văzut franţuzoaice tunse chilug în piaţă, fie că au fost amante vremelnice ori soţii iubitoare ale ocupanţilor... Fără deosebire... Ţi-am propus eu una din aceste variante? Mâine-poimâine, se întorc ruşii aici... Eu m-am îndrăgostit de tine din prima clipă... Aş vrea să fii soţia mea, nu jertfa mea.... Dar cum? Cum?

Lenţa se ghemui la pieptul lui:

- Werner...

- La voi, la bulgari, se fură miresele?

Lenţa zâmbi, apoi tresări de parcă ar fi fulgerat-o un gând:

- Numai cu voia lor... Fură-mă, Werner... Fură-mă!”

Aureliu Busuioc, *Hronicul Găinarilor,* roman. Colecţia CARTIER Clasic, ediţia a II-a, 2012

Prin *Hronicul Găinarilor* Aureliu Busuioc devine primul scriitor basarabean care apare în Colecţia Clasic a Editurii Cartier, alături de Oscar Wilde, André Gide, Venedikt Erofeev, Nikolai Gogol, Stendhal, Mateiu I. Caragiale, Ion Luca Caragiale ş.a.

„Un roman ce pune în valoare calităţile lui Busuioc: ironia ţepoasă şi adesea cinică, plăcerea persiflării miturilor fondatoare, echivocul strecurat, subversiv, în prejudecăţi ce par de neclintit în partea noastră de lume... Istoria văzută ca farsă, ca o tragicomedie care ne invită să zâmbim şi, uneori, să râdem isteric, după ce-am epuizat toate resursele de revoltă şi indignare. O poţi privi la scară mare, asemeni lui Tolstoi, în *Război şi pace*, unde nu se confruntă armate, ci înseşi forţele universului, puse în mişcare de o voinţă transmundană. Sau poţi să scrutezi istoria aşa cum o face Busuioc: „la firul ierbii”, răscolind în cotruţa bordeielor părăsite (căci n-am prea avut cufere nobiliare în Basarabia!). Aventura unor găinari, prin secole, vorbindu-ne despre norocul unui neam obişnuit să-şi fure singur căciula.” (*Vitalie Ciobanu*, fragment de cronică)

Vasile Ernu

Eu cred că este o problemă falsă. Competenţa politică nu are mare tangenţă cu „competenţa” culturală. A propos, toate numele de mai sus date ca exemplu sînt din fostul spaţiu comunist, şi asta spune ceva. E mult mai greu să-mi daţi astfel de exemple din spaţiul occidental care aparţine sistemului capitalist. De ce? Pentru că în regimul comunist, iar asta s-a extins şi în perioada postcomunistă, intelectualul avea o funcţie politică destul de pregnantă prin natura regimului. Funcţia intelectualului era aceea de a legitima sau delegitima regimul. Un disident poate apărea doar în comunism sau în regimuri religioase, nicidecum în capitalism. În perioada postcomunistă această funcţie se diluează pînă la dispariţie, căci în regimul de tip capitalist funcţia intelectualului devine una financiară, ca oricare alt grup social. Dispare acest excepţionalism şi această funcţie. Dacă sîntem atenţi la ce se întîmplă în spaţiul în care se dezvoltă regimurile de orientare neoliberală, vedem că în faţă sînt împinşi aşa-numiţii tehnocraţi: oamenii care au soluţii fermecate la probleme tehnice şi nicidecum politice. Practic, de la Moscova la Bruxelles şi de la Pekin la New York asistăm la acest monopol al tehnocraţilor asupra politicului. Iar Moldova nu face excepţie. De fapt, politicul este monopolizat de nişte oameni care aparent gîndesc apolitic: criza economică, de exemplu, este pentru ei un bancomat care necesită reparat şi nimic mai mult. Politica este însă făcută din întrebări, polemici, dezbateri şi negocieri, iar despre acest lucru tehnocraţii nu ştiu nimic.

Întrebarea pusă de voi este însă legitimă, pentru că ea vizează necesitatea schimbării esenţei regimului. Întreba-

→

rea spune, de fapt, că noi simţim nevoia unei umanizări a politicului, adică vrem mai multe întrebări, mai multe polemici, mai multe negocieri... Vrem, de fapt, o politică care să ne reprezinte.

Maria Şleahtiţchi

Mă întreb de unde vine prejudecata că un angajat al justiţiei nu este sau nu poate fi un intelectual? Să fie un semn de vivacitate a defunctului, cum ne iluzionăm noi, *homo sovieticus*, ascuns printre faldurile colectivului nostru inconştient? De ce în secolele 19 şi 20, dar şi astăzi în atâtea lumi aşezate erau/sunt mari intelectuali, scriitori, ieşiţi din jurisprudenţă sau medicină? Să ne amintim de fondatorii *Junimii*, care în majoritatea lor au fost şcoliţi în drept, ulterior au practicat avocatura, au fost profesori universitari, mari oameni de cultură, dar şi politicieni, demnitari şi au avut un rol hotărâtor în constituirea statului român modern...

Revenind la subiectul anchetei, aş aminti că personalităţile invocate sunt totuşi din altă perioadă istorică faţă de anul (de graţie) 2012. Aceşti preşedinţi au guvernat într-o perioadă pe drept cuvânt decisivă: anii 1990-2000. Atunci trebuia să reuşim şi noi, în acel deceniu de tranziţie, dar şi de stabilizare a cursului ţărilor emancipate. Aceşti mari intelectuali, parte dintre ei disidenţi politici (deci, oameni de caracter, cu convingeri tari, neşovăielnici – ştiau exact ce au de făcut, nu au renunţat la idealurile lor, nici şi le-au expus negoţului), au asigurat consecvenţa şi coerenţa politicii de ţară, nu de partid, nu de gaşcă, nu de conjunctură, nici de... conjuraţie. Şi noi ce am avut în acel luminat şi obscur deceniu zece al secolului trecut? Am avut personalităţi cu intenţii nobile, intelectuali pur-sânge unii dintre ei, care mai degrabă nu au ştiut cum decât nu li s-a permis să şi le înfăptuiască. Şi am avut intelectuali, unii – scriitori, care, în tandem cu preşedinţi de ţară, au ţinut faţa unor aşa-zise congrese naţionale, legitimându-le mesajul de substituire a valorilor, fără a-şi da seama că nu sunt decât instrumente jetabile – nimic mai mult (vă mai amintiţi de şocul pe care l-am trăit cu acel congres *Casa noastră – Republica Moldova*?). Intelectualii noştri nu au avut nici consistenţa, nici biografia, nici integritatea personalităţilor invocate în anchetă şi nu avem motive să ne comparăm cu ei. Nici parcursul ţărilor noastre din ultimele două decenii nu suportă comparaţii. Istoria noastră recentă seamănă leit cu cei care ne-au condus şi anturajele lor.

Apoi, şi statutul intelectualului basarabean este destul de subţire. Diagnoza pe care i-o punea Vasile Gârneţ în 2005, în *Intelectualul ca diversiune*, se adevereşte şi astăzi cu asupra de măsură. Intelectualul de azi a prins gustul unui fel de confort îmburghezit, obţinut din comercializarea mesajului de legitimare a politicului. El şi-a expus pe tarabă marfa şi o dă cu strigare, iar exerciţiile lui sunt livrate la conveier, pentru bani, către comanditar. E cea mai la zi formă de trădare a esenţei intelectualilor. În această situaţie să căutăm un proroc, vorba autorului de imnuri, printre intelectuali? Care, de unde şi – cel mai important! – pentru cine, pentru ce? Să ridice mâna cine are nevoie de adevăraţi intelectuali...

Vasile Romanciuc

Sunt, desigur, mai multe motive. O bună parte a societăţii basarabene rămâne, în continuare, prizonieră a vechii mentalităţi – numai secera şi ciocanul ştiu să conducă o ţară... Aceşti oameni, graţie propagandei furibunde a comuniştilor, nu vor susţine, cel puţin deocamdată, un om de cultură (alfabetul latin... limba română... unirea...). Adevăraţii oameni de cultură sunt purtători de Adevăr, iar la noi, cu regret, Adevărul este... persona non grata. Interesele materiale continuă să se afle în prim-plan... Nu toată lumea conştientizează cât de scump ar putea să ne coste, să zicem, benzina mai ieftină, curentul electric mai ieftin ş. a... Societatea noastră nu are o idee clară despre ceea ce înseamnă *interes naţional*, lucru care ne-a jucat festa de atâtea ori...

Cred că avem personalităţi culturale remarcabile, inclusiv scriitori, care ar putea aspira la această funcţie. Cu regret, aceeaşi veche poveste ne pune mereu beţe în roate: discordia, invidia. Am mari îndoieli că lumea noastră culturală este pregătită să susţină cu fermitate pe cineva din breaslă: „Ăsta... preşedinte? Ratatul ăsta? Stai să-ţi spun eu cine-i el...”

În fine, indiferent din ce mediu vine preşedintele, important cu adevărat este să fie bine pregătit, un om cu şcoală serioasă, onest, cu demnitate, să se gândească, în primul rând, la neam şi abia pe urmă la neamuri, să nu lupte împotriva poporului care l-a întronat, să facă tot ce este posibil pentru a ne scoate din eterna stare de vasalitate faţă de Kremlin.

Angela Aramă

Din punct de vedere politic, situaţia din Cehoslovacia, Estonia, Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria în momentul alegerii şefilor de stat menţionaţi era diferită de cea în care se află astăzi Republica Moldova. Perioada de renaştere a conştiinţei naţionale şi a despărţirii de comunism a generat mişcări populare de o mare consistenţă emoţională şi intelectuală. Respectiv, în calitate de lideri s-au afirmat cei care corespundeau vibraţiei sociale a momentului. Se prăbuşea un sistem fondat pe baza unei ideologii sovieto-imperialiste, care a dat fisuri ireversibile. O ideologie, însă, poate fi înlocuită doar prin revoluţia mentalităţii civice. Şi aceasta din urmă poate fi susţinută şi condusă doar de minţi luminate, susceptibile romantismului revoluţionar, dar în acelaşi timp, suficient de curajoase, capabile să inspire speranţa libertăţii. Acest gen de liderism putea fi prestat doar de intelectualii (gânditorii!) care şi-au păstrat o independenţă semnificativă a cugetului şi nu s-au lăsat convinşi, orbiţi de regimul impus pe parcursul deceniilor. Aşa au fost timpurile, aşa au fost conducătorii. Şi în Republica Moldova în acea perioadă, chiar dacă scriitorii (intelectualii de profesie) nu au ajuns să deţină funcţia respectivă, ei au fost cu certitudine forţa motrice în procesul de revalorificare a identităţii noastre, tribunii capabili să inspire mii şi mii de oameni să renunţe la un sistem totalitar perimat.

Şi acum să vedem în ce condiţii a fost (în sfârşit!) ales actualul preşedinte al Republicii Moldova. După ce ideea democraţiei a fost compromisă aproape integral de jocurile interminabile ale politicienilor noştri, speranţa într-o viaţă decentă (noţiune confundată oarecum cu speranţa integrării în comunitatea europeană) a intrat în letargie (ca să nu zic că a murit...). Motivele sunt evidente: lipsa coerenţei decizionale a factorilor politici, inconsistenţa ideii de interes naţional, pentru care nu s-a găsit la timp un compromis rezonabil, neelucidarea fenomenului „7 aprilie” şi evitarea tragerii la răspundere a celor care au torturat tinerii protestatari, oligarhizarea puterii în stat, inexistenţa alternativei politice... Deci, spre deosebire de anii ’90 ai secolului trecut, situaţia politică actuală din Republica Moldova era una de apatie şi dezamăgire socială greu de supraestimat. Indiferenţa cu care a fost tratat în martie subiectul alegerii şefului statului s-a manifestat printr-o „lehamite” generală, tradusă în fraza: „fie cine o fi, numai să-l aleagă odată!” Deci asta ne-am dorit, asta am primit! Nealimentată de curajul minţii nonconformiste şi emoţia speranţei, ideea naţională moare mult mai repede decât interesul personal. În condiţiile respective nicio promovare a unui om de cultură (poate chiar a unui scriitor), oricât de insistentă, înţeleaptă şi solidară ar fi fost, nu ar fi împins lucrurile mai departe de atât. Preşedintele ales (de altfel ca şi clasa politică în general) reprezintă exact spiritul poporului său. Întotdeauna. Ne place sau nu ne place! Adevărul e gol ca regele din basm: atragem ceea ce suntem.

Virgil Pâslariuc

Cred că acum avem de a face cu un context istoric diferit. Într-adevăr, la începutul anilor 1990, imediat după căderea regimurilor comuniste, într-un şir de state est-central-europene au fost propulsate ca preşedinţi personalităţi culturale marcante, care aveau principala sarcină să gireze prin autoritatea lor trecerea societăţii la democraţie. Ideea era ca acest proces dificil să nu fie administrat de reprezentanţi ai nomenclaturii comuniste, care l-ar fi putut întârzia, denatura sau chiar deturna. Din păcate, ceva asemănător s-a întâmplat în Republica Moldova, iar intelectualii basarabeni tindeau mai degrabă să emuleze modelul politic al unui Radovan Karadžić, decât pe cel al lui Havel, Meri ş.a.

Situaţia de azi este un pic de altă natură. Fiecare guvernare din ultimele două decenii a recrutat intelectuali, însă prestaţia multora dintre ei a lăsat adesea un gust amar, înainte de toate în rândul intelectualităţii, mai ales când aceştia excelau în satisfacerea unor interese personale sau de grup (în RM politica este ceea ce a fost pământul în Evul mediu – sursă a puterii, dar şi a bogăţiei), preferându-le proiectelor ce vizau interesul public (nu întâmplător intelectualii sunt obsedaţi, de la o vreme, de tema *trădării*). Imaginea intelectualului în solda Puterii, de obicei sclipitor (mai ales în comparaţie cu colegii săi tehnocraţi, mai şterşi de felul lor), dar totodată cinic, arogant şi lipsit de scrupule, a şifonat puternic încrederea societăţii că inteligenţia ar fi capabilă să ofere lideri politici de calitate. De aceea, nici clasa politică şi nici societatea civilă, aşa cum au arătat evenimentele din ultimul timp, nu au fost entuziasmate de candidaturi din rândul „oamenilor culturii”.

Dar problema nu ţine doar de persoane, ci vizează rosturile „boierimii minţii” de la noi. Faptul că intelectualitatea însăşi a rămas indiferentă în identificarea şi înaintarea unei candidaturi din rândurile sale (a avut la dispoziţie 917 zile!) mă înclină să cred că ea se află într-o stare de ataraxie, ce izvorăşte dintr-o profundă criză identitară proprie. De altfel, sunt foarte tentat să cred că anume aceasta, la rândul ei, generează criza identitară din RM sub aspect naţional (şi nu invers!), deoarece anume inteligenţia este acea care articulează la nivel discursiv marile proiecte naţionale şi sociale. Intelectualitatea nu mai este şi nici nu mai poate fi ceea ce a fost acum 20-30 de ani. Nu mai are nici prestigiul social, dar nici statutul pe care l-a avut odinioară. În mare parte de această stare de lucruri este responsabilă inteligenţia noastră (în societăţile cu intelectualitate puternică ţapul ispăşitor, de obicei, este... statul!), care pare să trăiască mai mult cu iluziile (şi lozincile!) trecutului, nefiind capabilă să accepte că lucrurile nu mai pot merge la nesfârşit pe vechi şi că ar trebui să se schimbe. Societatea noastră are nevoie de o „clasă creativă” în termenii descrişi de Richard Florida (care, se pare, se cristalizează şi la noi), o intelectualitate nouă, capabilă să ţină mâna pe pulsul dezvoltării, modernizării, capabilă să spună lucrurilor pe nume, să formuleze clar nişte proiecte naţionale viabile şi fiabile etc. Abia atunci inteligenţia noastră îşi va îndreptăţi rosturile şi va putea pretinde la refacerea prestigiului social. Abia atunci vom putea da un „rege-filosof”...

Alexandru Tabac

Pentru că Republica Moldova trăieşte concomitent mai multe vieţi, pentru că există un dispreţ faţă de actul cultural autentic, pentru că intelectualul a fost compromis şi s-a lăsat compromis de-a lungul timpului, pentru că rareori şi-a manifestat o poziţie, alta decât cea oficială (am în vedere etapa de până la obţinerea Independenţei, dar rămâne valabil oarecum şi după). Începând cu perioada sovietică, locul omului de cultură a fost luat de secretarul

Scriitori polonezi la Editura ARC

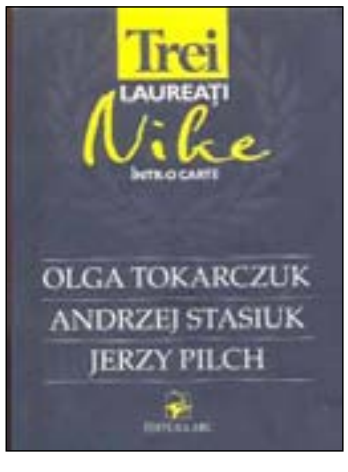

Trei laureaţi NIKE într-o carte

Olga Tokarczuk, *Profesorul Andrews la Varşovia*

Andrzej Stasiuk, *Poveste de Crăciun*

Jerzy Pilch, *Pastorala lui Don Juan*

Traducere din limba poloneză de Cristina Godun

Lidia Ostałowska, *Ţiganul tot ţigan*. Traducere din limba poloneză de Cristina Godun

Lidia Ostałowska – reporter la *Gazeta Wyborcza* – se interesează de viaţa ţiganilor din Europa Centrală şi de Sud-Est. Împreună cu Piotr Wójcicki, fotograf de *Gazeta*, au făcut mai multe cărţi: albumul lui Wójcicki *Ţiganii. De ambele părţi ale Carpaţilor* şi culegerea de reportaje *Ţiganul tot ţigan*.

de partid, de mulgătoare şi de muncitorul necalificat. Cine era ridicat în slăvi, cui i se aduceau omagii elucubrante? În Basarabia, intelectualul sadea e perceput, şi trebuie să o spunem, ca o deviere de la o normă consfinţită tacit, ca o bizarerie. Iar culpa care i se atribuie de fiecare dată e o consecinţă a subordonării acestuia de către politic.

Iată câteva titluri ce semnalează această predispoziţie a intelectualului basarabean: *Sex & Perestroika, Ni héros, ni traîtres, Intelectualul ca diversiune*... Bineînţeles, ar fi o eroare să blamăm intelectualitatea, rolul pe care l-a jucat în perioada de renaştere naţională e de necontestat. Însă o societate în care nivelul de cultură se păstrează scăzut (şi intact) alimentează ignoranţa, indiferenţa şi intoleranţa. De ce Voronin rămâne încă un personaj politic carismatic şi continuă să aibă priză la public, în ciuda unui limbaj prolix şi vulgar, îmbâcsit de rusisme, în care abundă greşelile de exprimare şi care reflectă, pe deasupra, deficienţe de gândire? Să ne imaginăm că le-ar vorbi moldovenilor Oleg Serebrian. Şi ar avea multe să ne spună...

Ne place sau nu, alegerea preşedintelui a avut loc (din nou) printr-un compromis, cele trei voturi ale grupului Dodon şi condiţiile (paradoxale) înaintate de acesta (statalitatea, în esenţă, e un lucru pozitiv, dacă nu ar fi coroborată cu o atitudine românofobă, excesiv rusofilă şi antieuropeană) au deblocat, deocamdată, impasul politic.

Totuşi, e de remarcat faptul că noul preşedinte *vorbeşte limba română* şi că îl citează pe Neagu Djuvara (*care într-adevăr cunoaşte istoria neamului nostru*) într-un interviu acordat ziarului *Timpul*.

Alexandru Solcan

Povara şanselor ratate

O analiză exhaustivă a problemei pe care o ridicaţi impune o abordare dintr-o perspectivă cel puţin tridimensională: elita intelectuală – elita politică – procesele politice în perioada de apariţie şi evoluţie a Republicii Moldova.

Plasarea intelectualităţii în avangarda proceselor de schimbare politică a fost caracteristică primei etape de democratizare a societăţilor din ţările fostului „lagăr socialist”. Nu a făcut o excepţie nici R. Moldova. Anume intelectualitatea a fost promotoarea schimbării iniţiate la sfârşitul anilor ’80 ai secolului trecut, schimbării înţelese la început ca democratizare şi liberalizare, iar mai apoi ca suveranitate şi independenţă, procese care, în condiţiile noastre, în scurt timp s-au suprapus. Aceasta a constituit faza romantică a schimbării, cea a speranţelor şi a bunelor intenţii, când fiecare venea cu propria înţelegere a democraţiei şi libertăţii, dar care, în linii generale, era una superficială şi pe alocuri eronată.

Problemele au apărut imediat ce aşteptările exagerate provocate de mentalitatea paternalistă a marii majorităţi a populaţiei, formate în cadrul unui sistem totalitar comunist, nu au fost îndreptăţite. Creditul de încredere acordat de populaţie noii clase politice, folosit ineficient, s-a epuizat în timp. Libertăţile democratice nu au fost susţinute de reforme economice reale. Nemulţumirile creşteau pe măsura pauperizării marii părţi a populaţiei. Între timp, în vârful piramidei puterii se reinstalase o parte din fosta nomenclatură comunistă, care reuşise să însuşească discursul democratic. Cu toate acestea, în memoria colectivă, intelectualitatea a rămas asociată cu reformele nefinalizate sau eşuate, căzând în dizgraţia unei bune părţi din populaţie.

La schimbarea de generaţii, care s-a produs treptat pe fundalul unei crize generale a elitelor, a avut de suferit mai mult elita intelectuală, şi anume cea de creaţie. Majoritatea exponenţilor săi nu s-au mai regăsit în politică şi în noua lume care se contura.

A urmat perioada deziluziilor şi de revenire a comunismului prin promovarea unei retorici ipocrite de exploatare a nostalgiilor. Este etapa contra democraţiei şi începutul oligarhizării politicului. Evenimentele din 7 aprilie 2009 au constituit deznodământul firesc al unui regim uzat moral şi fizic.

Odată cu cel de-al doilea val al democratizării care a urmat, intelectualitatea nu şi-a mai recuperat locul şi rolul în procesele politice. Noua elită conducătoare vine din sfera politicului sau din domeniile apropiate: business, drept, economie. Reprezentanţii intelectualităţii de creaţie şi academice, cu unele excepţii, nu se mai regăsesc pe Olimpul politic de la Chişinău.

Procese similare s-au produs şi în alte ţări. Acolo ele par firești: în faţa elitei politice stăteau obiectivele următoarei etape – consolidarea democratică. Se impunea şi o altă componenţă a elitei politice. La noi, însă, marginalizarea intelectualităţii de creaţie în cadrul elitei diriguitoare pare a fi preţul achitat pentru şansele ratate, odată ce obiectivele au rămas în mare parte aceleaşi, legate de faza incipientă de democratizare a societăţii.

Nicolae Spătaru

În Basarabia, cu părere de rău, în timpul terorii comuniste nu am avut intelectuali pentru care apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale să devină o prioritate a *existenţei* lor. Nu am avut disidenţi politici, dar nici oameni de artă care să fi rezistat (măcar) prin cultură. Unii (foarte puţini) au încercat să-şi păstreze statutul de om, nu au participat la campania totalitară de măcinare a sufletelor şi minţilor. Dar şi „evaziunea” era pedepsită. Sau faptul de a-ţi face onest datoria, de a spune unele adevăruri. De a pleda pentru ca unei litere chirilice să i se pună o „căciuliţă”, să sune mai românește. Şi multe alte lucruri care, privite retrospectiv, par insignifiante.

Majoritatea celora care s-au plasat în fruntea mişcării de eliberare naţională, la sfârşitul anilor ’80, abia de coborâseră (dacă coborâseră?!) din prezidiile comuniste. Aveau tolbele pline de concesii, trădări, angajamente semnate cu KGB. Ei, de fapt, nici nu-şi propuseseră să adere la revoluţia anticomunistă, ci, pur şi simplu, au îmbrăţişat, oportunist, mişcarea pentru *perestroika*, iniţiată de PCUS. În cele din urmă, această stratagemă de manipulare a maselor a scăpat de sub control, „degenerând” într-o mişcare de renaştere naţională. Intelectualii noştri „aranjaţi cu sistemul” n-au suferit pentru ideea de libertate şi de adevăr, precum Václav Havel, care, după suprimarea Primăverii de la Praga din 1968, a făcut puşcărie, a fost interzis în teatrele din Cehoslovacia, şi-a pierdut dreptul la semnătură. Pentru a supravieţui, curajosul scriitor a lucrat la o fabrică de bere ca muncitor necalificat. El n-a compus scenarii pentru nunţile comsomoliste, n-a închinat poeme partidului. Havel nu se temea de „pisica Securităţii”, nu avea la dosar angajamente semnate cu Securitatea cehoslovacă sau rusă.

Mulţi intelectuali (scriitori) basarabeni ar fi devenit poate nişte luptători autentici pentru drepturile românilor dintre Prut şi Nistru (şi, de ce nu, şi viitori preşedinţi), dar dosarele lor mai stau şi astăzi „de veghe” la Tiraspol. Aceşti confraţi încă nu au *dezlegare* să fie liberi... Ei au luat toate premiile posibile ale imperiului comunist, apoi au „umflat” toate premiile tânărului stat moldav. Abilii noştri patrioţi au ajuns primii la Bucureşti şi au pretins că *ei* sunt cei mai mari români, cei mai înflăcăraţi unionişti. Iar Bucureştiul, crezând în lacrimi prefăcute, le-a oferit, generos, cele mai prestigioase titluri şi cele mai consistente recompense. *Farsorii ideii naţionale* au confiscat ideea de românism, au băgat mişcarea de renaştere naţională într-un cerc vicios. Pentru cât timp?

Vladimir Bulat

Dar când a avut RSSM/RM un preşedinte intelectual, o conştiinţă mai mult decît birocratică, cu viziuni şi doctrine social-liberale? Dacă nu e o tradiţie în acest sens, nici nu poate din senin să apară un model. Pentru că nimic nu-l pregăteşte, nimic nu-l îndrituieşte, nici nu-l susţine. În altă ordine de idei, oare însuşi gîndul că un intelectual trebuie să preia pîrghiile puterii în stat nu este de sorginte postcomunistă, mult prea recentă?

Ce contează cu adevărat acum este că RM a intrat în normalitatea lucrurilor, că are un preşedinte, şi că acesta trebuie să fie exact ce nu a fost predecesorul său – un reprezentant al voinţei parlamentului şi a guvernului, nicidecum invers, cum a fost pe vremea celui care astăzi nu doreşte să se împace cu statutul de pensionar şi de învins definitiv.

În fond, avem în faţă un anonim, şi de domnia sa depinde dacă va rămîne astfel sau peste scurtă vreme îl vom percepe ca pe o personalitate politică competentă, serioasă şi demnă de statutul cu care a fost învestită. Predicţiile în acest domeniu nu pot fi decît hazardate şi contraproductive. Deocamdată.

Anatol Moraru

Întrebarea trebuie adresată, mai întîi de toate, factorilor decizionali: liderilor AIE care au stabilit (la limita răbdării) candidatura şi deputaţilor votanţi. Faptul că numele lui Nicolae Timofti a apărut în cîmpul atenţiei publice abia în săptămîna alegerilor este un indiciu (şi nu *indic*, cum pronunţa madame Ostapciuc) al calităţii clasei politice, dar şi, în aceeaşi măsură, al „societăţii civile” de la noi. Liderii AIE au neglijat ostentativ şi aproape cinic tensiunile şi aşteptările *norodului*, dar şi comunitatea e de vină că nu a pus presiunea necesară. Un deficit de eficienţă l-a înregistrat şi presa, care n-a propus opiniei publice şi n-a luat în dezbatere candidaturile unor „regi-filosofi”, de îndată ce M. Lupu a renunţat oficial să mai aspire la scaunul domniei.

Chiar dacă legile junglei politice postcomuniste acordă, cum observăm, şanse minime intelectualilor rafinaţi, aceştia se pot impune şi în spaţiul estic european. Exemplele Václav Havel, Árpád Göncz, Lennart Meri, Dobrica Ćosić şi Jelio Jelev sunt mai mult decît relevante, dar, deocamdată, puţin posibile în R. Moldova. Or, trebuie să ne amintim numaidecît de ţăranii noştri supăraţi tare pe scriitorii care le-au adus „limbă română şi alfabet latin”, după care fapt epocal plugarilor a început să „le meargă rău în toate”. Mă tem că o bună parte a societăţii noastre, şi casta parlamentară aşijderea, nu e tocmai dispusă/pregătită să accepte un preşedinte intelectual. Mai degrabă de popularitate se va bucura un individ de teapa lui V. Voronin: autoritar, insolent, tupeist, prorus, practicînd un limbaj la limita decenţei, adică un comunist.

Am impresia că povestea asta cu un preşedinte de vis pare să fie contraindicată românilor... E destul să ne fixăm lentilele pe istoria României din ultimele decenii, ca să constatăm că „aparatcikul” Ion Iliescu şi „fiara politică” Traian Băsescu au fost preferaţii electoratului în cîte două rînduri, poate şi pentru că profesorul universitar Emil Constantinescu nu a confirmat în totalitate.

În concluzie, un preşedinte intelectual în R. Moldova este, cred, un proiect de viitor, un subiect pe care presa, şi cea literară la fel, ar trebui să-l dezbată în următorii 4 ani, adică în tot timpul mandatului preşedintelui Timofti.

Firește că există şi se va/vor găsi candidatura/candidaturile potrivite, dar oricît de solidari ar fi intelectualii ţării... electoratul trebuie instruit.

Grigore Chiper

Înainte de a discuta şansele intelectualilor la fotoliul de preşedinte al statului este util a preciza despre care intelectuali putem vorbi. Există intelectuali care ocupă posturi administrative, intelectualii-funcţionari, şi cei care nu ocupă nicio funcţie. Într-o societate fără cititori, cum e Republica Moldova, intelectualul-funcţionar are un avans considerabil comparativ cu cel care mizează pe lucrul operei.

Îi putem include pe toţi intelectualii (ingineri, profesori, medici, jurişti etc.)? În acest sens larg, dl Timofti este un intelectual. Sau ne limităm doar la intelectualii creatori şi formatori de opinie? Dar pentru că autorii anchetei au pomenit numele lui Václav Havel, probabil că se are în

→

Vladimir Nabokov. *Blazon de bastard* (roman).
Traducere din limba engleză de Anca-Gabriela Sîrbu. Editura Polirom, 2012

Primul roman pe care Vladimir Nabokov l-a scris după ce s-a stabilit în America, fiind şi cel mai provocator din punct de vedere politic. O carte clasică a literaturii moderne.

Blazon de bastard (1947) descrie o lume marcată de tirania unei dictaturi politice. Profesorul Adam Krug, renumit filozof în ţara sa, este singurul care refuză să se supună regimului prin acceptul de a prelua funcţia de preşedinte al universităţii în noul an de învăţământ, un refuz nu atât principial, cât din motive legate de viaţa sa personală, în care are loc o tragedie ce îl face să simtă nevoia de a se retrage pentru o vreme din societate şi a-şi petrece timpul împreună cu fiul său. Acest lucru este văzut ca un afront adus noii linii de gândire impuse de dictatorul Paduk (întâmplător, fost coleg de şcoală cu Adam Krug) şi „Partidul Oamenilor Obişnuiţi”, pentru care traiul individual este considerat periculos, diferenţele dintre oameni trebuie aplatizate, iar unica sursă de bunăstare a societăţii este statul. Dictatorul Paduk dispune, aşadar, să fie arestaţi toţi apropiaţii filozofului, sperând astfel să atragă sprijinul lui Krug pentru a valida noul regim şi o nouă lume birocratică, sublimă prin absurditatea ei.

Neputinţa

de

Gheorghe Calamanciuc

Când sunt acasă, blocnotesul mi-e lângă calculator sau pe pervaz, ca să-l pot, fiind culcat, ajunge cu mâna. Iar când plec într-o călătorie pentru o zi întreagă sau pentru mai multe, îl iau cu mine. În geantă. Nu mi s-a întâmplat, probabil, niciodată să nu fi avut ocazia, deplasându-mă în microbuz, să-l răsfoiesc. Mai rar însă am posibilitate să scriu ceva în el. Orice – versuri, un fragmenţel de proză (ea mă curtează insistent în ultima vreme), un pasaj publicistic etc. Pentru asta, am nevoie să mă pomenesc în situaţia nesuferită de a aştepta pe cineva care întârzie. Şi de un scaun într-un parc sau într-o curte ca asta din capitală, unde mă aflu în aceste clipe.

Gândul fierbinte ce-mi veni când deschisei pe genunchi blocnotesul: aş da şi cămaşa de pe mine ca să mă pomenesc într-o scăpărare de secundă la căsuţa-mi de vacanţă... Să mă afund, măcar pentru o oră, în singurătate. Ca într-un mormânt uitat. Să mă îndop pe săturate cu aerul vălurând dinspre pădure. Să mă împiedic de grăsanul motan, Prinţ, lunecându-mi cu coada-i bârzoi printre picioare. Să-i netezesc părul lucios de pe cap câinelui meu de pripas, Bim. Carpănul măsii! scuipai cu voce tare înjurătura preferată a lui tata. De ce nu s-ar întâmpla şi-n viaţă unele lucruri cum se întâmplă-n poveşti?! Ai gândit şi ai ajuns – în aceeaşi clipă! Ai gândit şi ai avut – în aceeaşi sutime de secundă! Omul a născocit tot felul de năzdrăvănii, mi-am zis, nu atât din dorinţa de a le avea, cât din neputinţa de a le avea! A le simţi gustul în gură, în stomac. A le admira culorile în cuibul văzului. A le trăi, cu simţurile topite, sunetele în scoica auzului etc. Neputinţa de a le avea i-a învăpăiat imaginaţia. Şi l-a pus la treabă! Şi, văzând ce minunăţii poate face punându-şi în mişcare sclipitorul motoraş al ficţiunii, arătarea de biped şi-a dat seama că e atotputernic! În basme! Nu-i vorbă, diavolul sau Dumnezeu i-a pus în buzunar telefonul celular! Jucăria care-l ajută, stând pe burta amantei, să-şi convingă consoarta că-n seara ceea are enorm de lucru şi... nu-i sigur că-l va isprăvi până dimineaţă... Sau i-a pus computerul pe masă! Învăţându-l cum să iasă pe Skype. Ca să se iubească platonic cu sexul opus ori, o, Doamne! cu dementul(a) de acelaşi sex – şi tocmai de pe alt continent! Etc., etc. Dar câte alte născociri cu mirosuri tari de moarte a fătat creierul învolburat al omului! Şi câţi monştri ai nimicirii încă are să mai fete, pentru că materia neagră cenuşie a bipedului regenerează mereu şi fără odihnă – Atotputernicul din ceruri, s-ar părea (poate nu mă va trăsni în clipa asta?), în ultimele veacuri capitulează tot mai mult în faţa diavolului...

Ei, toate astea le ştiţi şi voi, dar revin totuşi la dorinţa ceea banală a mea. Ce mi-a încolţit în această curte măroaie, punându-mă pe scris, cu blocnotesul pe genunchi, – să mă pomenesc într-o clipită în curtea micuţă a căsuţei mele de vacanţă. Doar nu vreau să stăvilesc valurile până la ceruri ale unui tsunami! Nu doresc să prezic cu exactitate ziua şi ora fixă a erupţiei vulcanului X. Sau, cu atât mai mult, a cutremurului devastator ce va lua zeci de mii de vieţi, înecate în zădărnicie, ca a mea. Eu vreau, măi oameni, să se producă un lucru simplu şi banal, ca un papuc de curtezană – am gândit... şi m-am trezit imediat în curtea cu iarbă tristă, necosită a căsuţei mele de sub pădure. Atât!

Da, disperata neputinţă a zămislit poveştile. Neputinţa de a fi ceea ce nu eşti. Şi nu poţi nicidecum fi. Neputinţa de a avea palate, castele aurite, de a fi stăpân peste bogăţii nenumărate. Neputinţa de a fi tu însuţi un Făt-Frumos sau o Ileană Cosânzeana. Ori de a procrea copii viteji, frumoşi, mintioşi cum sunt cei doi. Înţeleg, nu poţi fi categoric în aserţiuni reflectând la nivelul acesta. Dar, aflându-mă, matinal, într-o curte din capitală şi stând pe o bancă prăfuită de lângă un balansoar, apăsat de dezgustătoarea neputinţă de a fi în clipele acelea în curtea căsuţei mele, m-am întrebat: ce-ar fi dacă, ajuns la o oră ticăloşit de târzie în urbea mea murdară până la stele, chiar m-aş apuca să scriu o piesă pentru copii? Despre un trăsnit care a inventat o şmecherie simplă de tot, accesibilă fiecărui nenorocit cu buzunarele goale, zic, a inventat o drăcovenie care l-ar catapulta în două-trei secunde unde doreşte! Păi, ce-ar putea fi? S-ar înmulţi lumea cu încă o poveste (Doamne fereşte! să mai fie şi proastă...). Şi nu-s sigur, nu-s sigur chiar defel că această lume, până la compătimire visătoare, s-ar alege cu o neputinţă mai puţin...

▣

© Vasile Botnaru

---

vedere anume acest tip de intelectual, intelectualul într-un sens restrâns, intelectualul provenit din sfera creaţiei, intelectualul-simbol. Dar şi aici lucrurile sunt cam lămurite. Pentru a avea un astfel de intelectual este necesar a fi îndeplinite (cel puţin) două condiţii:

1) Trebuie să avem un intelectual de o talie apropiată de cea a marelui scriitor şi a marii conştiinţe cehe. Această personalitate notorie trebuie să aibă un prestigiu internaţional. Cu cât ţara este mai înapoiată cu atât e mai mare rolul acestui prestigiu străin. Asemenea figuri se impun de obicei în epocile de agitaţie socială profundă. Noi am traversat un timp zbuciumat la sfârşitul anilor ’80 - începutul anilor ’90 şi am avut în calitate de preşedinţi pe Snegur şi Lucinschi.

2) Pentru a putea promova un preşedinte intelectual trebuie ca acesta să fie ales de întreg poporul. Altminteri, sistemul nu va permite pătrunderea „intrusului”. Într-o tradiţie bazată pe nepotism şi cumătrism nu te poţi aştepta la spectaculoase şi largi deschideri. Toate sistemele basarabene sunt extrem de închise. Iar politicul e hârtia de turnesol a societăţii.

Mai trebuie semnalată o contradicţie: nimeni nu se poate impune pe arena internaţională dacă nu împărtăşeşte şi nu promovează valorile occidentale. Dacă admitem că va răsări, într-un timp proxim, o personalitate locală care va răzbate pe plan internaţional, mesajul său va fi auzit insuficient acasă, unde aderenţa la valorile europene este deocamdată slabă.

Sunt realizabile aceste condiţii? Nu. Mai grav: contradicţiile sunt departe de a se încheia aici.

Vitalie Ciobanu

Intelectualii nu au făcut niciodată casă bună cu politica: a fost un complex de atracţie şi respingere, care a sfârşit de cele mai multe ori în dezgust. De aici poate începe o dezbatere pe tema angajării intelectualilor. Există momente în istorie când recursul la oamenii de spirit, la filozofi şi artişti, ca purtători ai unor valori imperisabile, reprezintă o necesitate vitală. După o jumătate de secol de comunism, doar intelectualii civici au putut oferi o busolă. Capitalul lor de credibilitate părea nelimitat.

Însă a înfrunta o tiranie din postura de opozant şi a guverna într-un sistem democratic sunt lucruri diferite. În primul caz ţi se cere curaj, sacrificiu, dăruire de sine. În cel de-al doilea – talentul de a specula conjuncturile, abilităţi manageriale, virtuţi de negociator. Scriitorii basarabeni, neconvingători ca opozanţi antisovietici, au clacat şi în rolul de călăuze democratice. Dar chiar şi foşti mari disidenţi, deveniţi oameni de stat iluştri, pe care i-am citat în textul anchetei, au avut trasee politice sinuoase, începând cu Václav Havel, căruia i se reproşează, de pildă, că nu a ştiut să prevină dezmembrarea Cehoslovaciei (a se vedea recentul său volum de memorii, apărut şi în limba română – o confesiune tulburătoare despre cât de controversat poate ajunge un preşedinte-intelectual şi cât de inconfortabil şi scandalizat de această ipostază se simte el însuşi). Havel a rămas o lumină. Dobrica Ćosić, în schimb, a sfârşit prin a fi unul dintre artizanii ideologici ai „Serbiei Mari”, prefaţând crimele lui Milosević.

Semnificativă în contextul a ceea ce discutăm mi se pare şi scurta experienţă politică de sens contrar a lui Mario Vargas Llosa, povestită de el în volumul *Peştele în apă*. Nu ştiu ce fel de preşedinte ar fi avut Peru în persoana lui Llosa (victoriosul său contracandidat, Fujimori, a fost un infractor odios), dar literatura universală a avut în mod cert de câştigat graţie acestui eşec politic.

Democraţia pe care am redobândit-o în Republica Moldova după 8 ani de autoritarism neocomunist şi-a arătat, prea repede, chipul desfigurat de corupţie, lăcomie, minciună, duplicitate. „Opereta” alegerii şefului statului a fost vârful acestui spectacol dizgraţios, care a băgat în fibrilaţie o ţară întreagă. Nu ajunge să scapi de o dictatură ca să instaurezi automat o societate mai bună şi mai dreaptă – aceasta e lecţia ultimilor doi ani şi jumătate de guvernare a Alianţei pentru Integrare Europeană şi, de fapt, principala concluzie a celor două decenii de independenţă postsovietică. Intelectualii nu sunt buni la combinaţii politicianiste: au prea multe scrupule şi prea puţin cinism. Un om de spirit va intra inevitabil în conflict cu o asemenea înţelegere a democraţiei.

În lumea prădătorilor politici în care trăim, discursul despre valori, ca şi refuzul de a cădea în plasa oricărui aventurier care ne exploatează buna-credinţă, mai poate reabilita breasla gânditorilor. Efortul educaţional, pledoaria pentru drepturile individuale, respectul diferenţei, moralitatea în gestiunea treburilor publice sunt „motoarele” europenizării, forţa care va scoate din marasm Basarabia. Nu politicienii vor contribui la schimbarea mentalităţilor, ci oamenii de cultură. Însă nimeni dintre ei să nu se aştepte ca poporul să le mulţumească.

▣

Ţesut împotriva uitării

de
Tamara Cărăuş

Cât de multă memorie e într-un **Ţesut viu, 10x10**? Întrebarea mea e similară cu cea a peştelui care se întreabă ce e... apa. (Doi peşti, unul mai tânăr şi altul mai bătrân, înoată şi se întâlnesc cu alt peşte: „Bună, cum e apa?”, întreabă acesta. „Bine, mersi”, răspunde peştele mai bătrân, continuându-şi drumul alături de însoţitorul său. După o vreme peştele mai tânăr îl întreabă, gânditor: „Ce-i aia... apă?”) Memoria este chiar „apa”, adică substanţa, *Ţesut*-ului *viu*, e deopotrivă urzeala şi firele de bătătură pe care le îndeasă personajul ...n, el şi narator la persoana I singular, formând texte suprapuse, palimpsestiale, cu *link*-uri nenumărate, printre care memoria ia diferite forme: *bildungsroman*-ul lui ...n, istoria foarte recentă a RM, pomenirea, aproape programatică, a unor morţi, şiruri de nume proprii, un fel de mitologie a Ch-ăului, memoria culturală îndesată aproape în fiecare pagină, etc. Să le luăm pe rând.

Bildungsroman-ul lui ...n începe cu cea mai timpurie amintire relatată în *Ţesut*: ziua în care a fost anunţată moartea lui Gagarin, în 1968, iar copilul ...n a abandonat visul de a se face cosmonaut. Şi tot în acea zi s-ar fi „arătat” noua vocaţie – la nelipsita solicitare ce ar exprima dorul de literatură al băştinaşilor: „Ştii vreo poizâi?” (p. 243), copilul de 4 ani ar fi simţit o dorinţă de a exprima ceva încă nespus: „Pe pământ şi-n aer – cer, numai cer” (p. 243 – inspiraţia va fi venit, se vede, tot din reminiscenţele visului de a fi cosmonaut).

Devenirea poetului ...n trece prin „o copilărie la două capete, al tatălui şi al lui Lenin, cu care să fie mânat din urmă” (p. 14). Teroarea capătului numit Lenin ar părea folclorică dacă nu ar fi potenţată de teroarea pe care o exercită tata – militar, poet şi comunist – , pentru care, de ex., stropirea din greşeală, de către ...n, cu cerneală a portretului lui Lenin pus de tata în camera de cămin a familiei e o catastrofă. Legea nescrisă a tatălui e dură şi imprevizibilă, pedeapsa – grea, anticiparea pedepsei – terorizantă, iar „mama – ca mama” (p. 9) va cere întotdeauna îndurarea tatălui faţă de greşelile fiilor. „Capătul” tatălui e oedipian şi chiar generator de parabole: copilul scrie şi rescrie în numele tatei o scrisoare adresată bunicilor, din care aceştia trebuie să înţeleagă că „tata n-a spus ce-a spus bunica c-a spus” (p. 65-69). Încercând a-i compune tatei scrisoarea cerută, copilul „tot rescriind, pentru tata, aceeaşi scrisoare, şi-a făcut mâna” (p. 69), şi astfel copilul, „tare bun şi cuminte, nu se mai putu opri din scris” (p. 69). La celălalt capăt al copilăriei, Lenin, cu ideologia cunoscută şi întreaga panoplie de personaje, lozinci, ritualuri, structurează orizontul devenirii lui ...n, care la debut „îşi văzu numele tipărit, sub două poezii din *Scânteia leninistă*” (p. 265), şi „consacră”: „doi octombrei (o fetiţă şi el!) – [aleşi] – pentru a saluta-n versuri lucrările celui de-al n-sprezecelea Congres al UTC din Moldova... Primele aplauze, prima apariţie pe micul ecran, prima distincţie” (p. 279).

Mai târziu în *bildungsroman* vom sesiza o oarecare rezistenţă la sistem ca o rezistenţă prin lectură (cultură?): „Citania (vorba bunicii: „Ce atâta citanie şi citanie?”) era forma ideală de evadare” (p. 233), afirmă ...n. Rezistenţei „prin citanie” i se poate adăuga şi conspectul vast de bancuri anti-sistem din timpul sovietic incluse în *Ţesut*. Oricum, naratorul (şi probabil autorul) evită eroizarea, nu doar a copilului, ci şi a studentului ...n, din anii ’80, la Ch-ău, apoi la Moscova.

Un orizont de aşteptare al evocării de către narator/autor a unor forme de rezistenţă faţă de sistem este, probabil, inadecvat acestui roman considerat (de unii) experimental. Totuşi, în timpul lecturii *Ţesut*-ului există momente când mai cauţi încă o frază despre un episod sau altul, de ex., cap. 3, „Avia Maria”, povesteşte captivant cum fraza celebră *Ave, Maria, gratia plena,* transcrisă ruseşte pe o telegramă de felicitare adresată fetei de care ...n se credea îndrăgostit, e un mesaj subversiv pentru autorităţi, – căci *Ave Maria* devine companie aeriană, Avia Maria, iar *gratia* e „graniţa”, etc. Fata e pusa să scrie explicaţii, panica ei e destul de convingător descrisă, mai ales că nici destinatara însăşi nu ştia ce scrie în mesajul primit, dar nu ni se spune mai mult – a scris vreo declaraţie? Au lăsat-o în pace autorităţile? A explicat (cui?) chiar expeditorul sensul pierdut şi adăugat prin traducere? Acest interes e mai degrabă un interes faţă de epocă, şi chiar dacă episodul „Avia Maria” a fost inventat după tiparul *lost in translation*, probabil ar fi fost relevant să se inventeze şi cum anume ies (sau nu) personajele din încurcătură. Iar dacă episodul nu a fost inventat, cu atât mai mult e necesară (am putea zice că etica memoriei cere) încă o frază, în care să ni se spună că autorităţile s-au lăsat păgubaşe, au uitat, ori au înţeles şi s-au amuzat de încurcătura textuală. În alt context din roman (nu neapărat erotic), se spune că cineva îi oferise lui ...n „comoara nepreţuită a virginităţii” (p. 240), de care personajul nu poate profita deoarece nu îşi poate reveni din şocul zilei petrecute la KGB, unde a fost chemat prin licitaţie, „întrebat câte în lună şi stele”, intimidat, avertizat. Tot aici ni se spune că şi oferta virginităţii ar fi fost făcută la cererea şi insistenţa aceluiaşi KGB, şi... doar atât, când cititorul tocmai se pregătea să afle cum anume securitatea făcea presiuni prin himene. Ziua petrecută la securitate mai e amintită în treacăt, pe o jumătate de pagină (p. 145), în timpul unei călătorii cu microbuzul spre Iaşi, într-o escapadă erotică a lui ...n şi a unei tinere. Iar cititorul s-ar putea întreba dacă limbajul de fier kgb-ist e nedeconstruibil, dacă nu există nicio poezie (dat fiind dorul de literatură al băştinaşilor!), oricât de crudă, într-un interogatoriu de o zi....

Dacă în cap. 3 personajul putea să-şi permită doar o plimbare pe jos până la aeroport sau una imaginară cu Avia Maria, în cap. 4, răsturnat, probabil, pentru a sugera schimbarea radicală de „decor” istoric, personajul călătoreşte, într-o lume globalizată a mileniului trei, în China. Pentru a sugera schimbarea de background istoric – un fel de *deus ex machina* şi viclenie a istoriei totodată – personajul îşi va povesti toate călătoriile printr-un contrast, de ex. Ch-ău-Moscova-Petropavlovsk Kamceatski *versus* Ch-ău-Paris-Antananarivu: „O simetrie răsturnată, simetria cărţilor de joc, unea aceste două călătorii într-o singură carte nescrisă” (p. 227). Schimbarea decorului istoric pare a fi eveniment romanesc în sine şi e subliniat deseori în *Ţesut:* „bunicii au văzut lumina zilei în Imperiul Rus, părinţii în România Mare, subsemnatul în URSS şi fiică-sa în RM” (p. 291).

„Evenimentele fondatoare” ale RM, devenită aici *Mal de Vie*, războiul din Transnistria, „revoluţia” din 7 aprilie 2009 (care încheie cronologic romanul), precum şi unele reflecţii despre ... patrie – „o afacere a tuturor nechemaţilor” (p. 306) –, o lecţie despre „marea migraţie a popoarelor” prin aceste locuri etc. sunt ţesute în pânza romanului. Şi evenimentele fondatoare, şi poziţionarea geografică a *Mal de vie* capătă dimensiuni corporale, sexualiza(n)te: de ex., personajul vede în protestatarii din 7 aprilie „O mare de oameni în pielea goală” (p. 135), precum „vitele cornute mari&ovinele sunt jupuite de piei înainte de a fi agăţate-n cârlige” (p. 135). – Să însemne această viziune auctorială fragilitatea omului în faţa autorităţilor şi capriciilor politicului? – La fel, războiul din Transnistria e ţesut aici ca un lanţ continuu de execuţii, care potenţează instinctul sexual deopotrivă al condamnaţilor şi al celor care apasă pe trăgaci... Din perspectiva eticii memoriei, la care recurgem în această lectură, se poate spune că *Ţesut*-ul realizează o performanţă în „asigurarea” neuitării, extrăgând evenimentele din discursurile istoriciste şi oficializante, plasându-le în imaginarul erotic şi, prin urmare, în intimitatea fiecărui cititor.

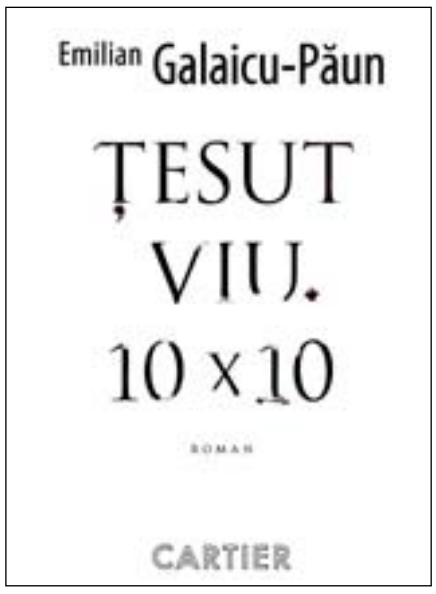

Ţesut-ul îşi mai asumă, aproape programatic, o altă misiune a ne-uitării – cea a salvării defuncţilor din irevocabila dispariţie în uitare. În îndreptarul de lectură de la începutul cărţii, *Ţesut*-ul e definit drept „tren funerar pe dinăuntru, cu 10 vagoane de dormit somnul de veci” (p. 6). ...n în devenirea lui „s-a metamorfozat din grămătic cu oarecare priceperi artistice în lăcrămătic” care recurge la „transcrierea pe curat a vieţilor unor oameni ... pe care îi va mărturisi în acest fel, exact ca-n *Enciclopedia morţilor* de Danilo Kis” (p. 122). *Enciclopedia morţilor* e o carte imaginară, inventată de Kis în stil borgesian, „descoperită” într-o bibliotecă din Suedia şi care ar conţine relatări detaliate despre... vieţile tuturor morţilor. *Ţesut*-ul, însă, e o pomenire a morţilor apropiaţi lui ...n – bunica, bunelul, alte rude – , dar şi a colegilor care au dat „dezlegare la moarte” celor „de un leat cu el” (p. 123). Miza neuitării şi a mântuirii prin literatură dezvăluie încrederea naratorului/autorului în forţa literaturii de a asigura nemurire (faimă&glorie). Bineînţeles, certitudinea nemuririi prin literatură nu o poate avea nimeni, totuşi naratorul/autorul parcă ar vrea să se asigure că, în caz de succes, va putea împărtăşi din cele dobândite şi celorlalţi, morţi şi anonimi...

Gestul copilului ...n, care „şi-a scris, cu creionul chimic, numele în pomelnicul bunicilor doar pentru că nu şi-l găsise la pagina respectivă” (p. 20), capătă în *Ţesut viu* semnificaţia unei demonstraţii a absurdităţii de a separa viaţa de moarte când memoria morţilor este substanţa constitutivă a celor vii. Precum funcţionarul umil care revoluţionează Arhiva Centrală din romanul *Toate numele* de Jose Saramago, copilul ...n amestecă lumile: de acum viii se vor regăsi printre morţi şi morţii printre vii, aşa cum personajul nostru, oriunde ar pleca, ia cu sine „morminte cunoscute pe care să le dea la bagaje ” (p. 106).

„Pomelnicul” din **Ţesut viu**... se constituie şi din numele proprii întâlnite aproape pe fiecare pagină. Uneori numele evocă o epocă, precum acest şir: „Ordjonikidze, Clara Zetkin, Jukov, Gagarin, Komarov, Dobrovolski, Volkov, Paţaev...” (p. 19), iar uneori alte nume, de ex., al doctorului care urma să o opereze pe mama lui ...n (şi ea a refuzat), al unui jurnalist de la un post de radio care ar avea vocea tocmai potrivită pentru a citi un fragment din *Istoria ochiului* de George Bataille, numele unor politicieni oarecare, precum şi multe alte nume, fac cititorul să se întrebe: În ce constă singularitatea unui nume? Trebuie un nume să se refere la cineva, neapărat? Sau pot continua lectura fără a şti al cui e... numele?

Paradoxal, persoanele apropiate personajului – mama, tata, bunica, bunelul, fratele – nu se învrednicesc de nume (e drept, bunica şi fratele au câte o iniţială!). Deşi anume despre ei ...n scrie cel mai des, tocmai pe ei cititorul trebuie să-i reţină fără nume! Ca în tradiţia teologiei negative, unde numele este evitat tocmai pentru a nu pierde esenţa dumnezeirii revelate, Dumnezeu însuşi rezistă oricărui nume, rămânând Cel-Ce-Este – naratorul/autorul evită numele, sugerând că aceste persoane ar fi mult mai mult decât ar putea încapsula un nume (banal?!).

Prin contrast cu refuzul numirii persoanelor care apar frecvent, persoanele amintite de câteva ori sau chiar o singură dată au nume deplin şi real, de ex., „Roman Roman, contabilul nostru” (p. 159, al cui „al nostru”?). Există un fel de axă a tăinuirii şi destăinuirii numelor: tata, mama, fratele, bunica, bunelul rămân fără nume, colegii de şcoală şi alte câteva persoane au parte de prenume şi o iniţială, iar restul au, de cele mai dese ori, numele depline (poate cu excepţia Generalului-Armatei-Moarte, care, deşi nu are un nume, e cât se poate de bine singularizat şi „întărit” în memoria colectivă, căci e uşor recognoscibil, – e cel care în seara zilei de 7 aprilie 2009 transmite la *Mesager* un mesaj înregistrat (p. 135). Un efect advers al manevrei galaicopăuniene de a tăinui unele nume şi de a înşirui altele e că cei numiţi pot fi amintiţi, numele intră încă o dată în mintea cititorului, reactivând – precum numele „Ordjonikidze” sau „Beria” – epoci întregi, şi astfel memoria e împrospătată, pomenirea – înfăptuită, iar nenumiţii, ca să fie amintiţi, e nevoie de o atitudine neoplatonică ca să pătrunzi în esenţa lor de dincolo de nume...

În acest text, unde orice poate avea funcţia de madlenă proustiană, trezind de-a valma amintiri despre lucruri bine uitate, chiar şi îngerii lui ...n sunt memorie: ultima dată, Îngirueta înfăţişându-se în timp ce stătea pe pervazul ferestrei de la o cameră de cămin a Institutului de Literatură din Moscova, cu picioarele bălăbănind în gol, în aşteptarea naşterii fiicei sale. Până atunci îngerul îi făcea vizite în sala de literatură străină a „Nadiuşei”, adică a Bibliotecii Naţionale, numită Nadejda

→

Marshall McLuhan: „Medium is the Message”

de

Marcel Gherman

Legendarul Marshall McLuhan (1911-1980) a fost unul dintre iniţiatorii studiului tehnologiilor mediatice şi al impactului lor covârşitor asupra lumii. Previziunile sale extrem de precise l-au transformat într-un adevărat profet al erei informaţionale, expresiile memorabile *global village* şi *medium is the message* fiind astăzi mai actuale ca oricând. Un maestru al elocinţei, McLuhan a devenit el însuşi o figură emblematică a spaţiului mediatic pe care l-a cercetat, prin excepţionalele sale discursuri televizate şi prin imprimările conferinţelor pe care le-a ţinut la universităţi.

S-a născut în localitatea canadiană Edmonton. În 1934 şi-a obţinut masteratul în literatură engleză la Universitatea din Manitoba. Apoi şi-a propus să urmeze studii postuniversitare în Anglia. A încercat să se înscrie la Oxford, fiind însă respins, după care a reuşit să fie admis la Cambridge, unde şi-a luat doctoratul în 1936. Studiile la Cambridge aveau să-l influenţeze în mod substanţial, curentul *New Criticism* din literatura americană şi metodele de dezvoltare a percepţiei având un rol important în formarea viitorului cercetător.

În această perioadă Marshall McLuhan ia decizia să se convertească la catolicism, sub impresia eseurilor filosofice ale lui G.K. Chesterton. Unii disting în această opţiune o atracţie spre modelul lui Teilhard De Chardin, cel care încerca să regăsească armonia dintre spirit şi raţiune, sau spre ştiinţa de inspiraţie creştină a lui Leibniz, eclipsată de ştiinţa ateistă promovată de Newton. În acel moment, mama lui Marshall McLuhan şi-a exprimat îngrijorarea că o astfel de decizie i-ar putea provoca dificultăţi în cariera lui academică.

Şi într-adevăr, traseul lui McLuhan nu a fost lipsit de obstacole, la fel ca şi în cazul altor mari reformatori. Mulţi profesori universitari au lansat atacuri virulente asupra sa şi obişnuiau să le interzică studenţilor să-i citeze ideile neortodoxe.

În 1951 apare cartea de debut a lui Marshall McLuhan, *Mireasa Mecanică. Folclorul Erei Industriale*, unul dintre primele studii ale aşa-numitei „culturi de consum”. Volumul încearcă să descifreze semnificaţiile unor slogane publicitare şi să elucideze caracteristicile civilizaţiei moderne printr-o serie de schiţe pline de umor. *Mireasa Mecanică* i-a adus lui McLuhan reputaţia de expert în campanii mediatice, el fiind ulterior abordat în calitate de consultant de multe entităţi corporative de prestigiu.

Monografia sa *Galaxia Gutenberg: Geneza Omului Tipografic* (1962) este un elogiu adus cărţii ca fundament al culturii europene. Din momentul descoperirii maşinii de tipar, când cărţile au devenit accesibile publicului larg, acestea au constituit cel mai important factor educativ şi au determinat evoluţia intelectuală a societăţii umane.

După cum constata McLuhan, lectura este o ocupaţie prin excelenţă individualistă: citim în izolare, concentrându-ne în fiecare moment asupra unei singure idei. În schimb, era electronică este privită de McLuhan ca o revenire la un nou *tribalism*, la o recolectivizare a spaţiului privat. Peisajul mediatic actual se manifestă drept unul al simultaneităţii, spectatorul fiind bombardat de un amalgam de semnale senzoriale contradictorii. Aceleaşi emisiuni televizate şi radiofonice, aceleaşi şlagăre muzicale şi programe de ştiri sunt receptate concomitent de milioane de oameni, formând astfel un *sat global*.

Realităţile solipsiste ale indivizilor din era dominată de literatură sunt astfel înlocuite de o singură realitate mediatică globală. Odată cu proliferarea audiovizualului, McLuhan anunţa chiar perspectiva neplăcută a întoarcerii la analfabetism. Alvin Toffler specula, la rândul său, în *Al Treilea Val* că, odată cu apariţia dispozitivelor electronice cu comandă vocală, oamenii ar putea să se dispenseze de scris şi de lectură.

Cunoscutul grafician japonez Masamune Shirow constata din aceeaşi perspectivă că tehnologiile moderne se transformă într-un fel de magie, fiecare fiind capabil să le utilizeze fără să ştie cum funcţionează. Marshall McLuhan şi-a manifestat îngrijorarea că dacă gândirea umană nu va fi în stare să exprime principiile de funcţionare a tehnologiei într-un limbaj raţional, atunci dezastrul va surveni în mod inevitabil.

Cartea *Să Înţelegem Mass-Media: Extensii ale Omului* (1962) a abordat această problemă esenţială, lansând sintagma *Medium is the message*, care implică cercetarea mijloacelor mediatice propriu-zise, dincolo de conţinutul pe care-l transmit. Conform lui Marshall McLuhan, fiecare tip de mediu informaţional influenţează

individul într-un mod specific, după cum cărţile cultivă alte calităţi decât televiziunea şi radioul. Astfel, el ajunge la concluzia că diversele surse mediatice constituie nişte forme de educaţie alternativă capabile să-l formeze pe om în egală măsură cu şcoala.

Marshall McLuhan observa rolul important al tehnologiei în dezvoltarea inteligenţei. El anticipa încă din anii ’60 apariţia reţelei Internet şi propunea aplicarea computerelor pentru sistematizarea cunoaşterii umane, construind astfel un paradis borgesian, o bibliotecă universală unde poate fi accesată orice informaţie.

Cercetătorul a prefigurat, de asemenea, dilema digitalizării. Apropo de filiaţia sa catolică, în cadrul unui dialog televizat cu un reprezentant al Bisericii, acesta opina că în momentul în care apelează la tehnologiile de comunicaţie, chiar şi în timpul banalelor conversaţii telefonice, oamenii se dematerializează şi se transformă în *îngeri*.

În 1967 îi apare cartea *Medium is the Massage: Un Inventar al Efectelor*, în care Marshall McLuhan a încercat să-şi ridiculizeze propria expresie devenită între timp un clişeu, propunând noţiunea de *masaj* mediatic, care vizează efectele creaţiilor mediatice asupra spectatorului. De asemenea, el a introdus noţiunile de *mass-media fierbinte* şi *rece*, ce vizează gradul în care acestea solicită atenţia publicului.

Într-o altă lucrare, *Război şi Pace în Satul Global* (1968), McLuhan anunţa că era informaţională va fi „o perioadă de tranziţie asociată unor mari suferinţe şi unor peripluri identitare tragice”. După părerea sa, oamenii tind să reacţioneze violent atunci când le este lezată identitatea. Această idee este valabilă în cazul grupurilor etnice din Statele Unite şi explică într-o anumită măsură incidentele violente ce au loc tot mai frecvent în instituţiile de învăţământ americane, unde domină o atmosferă de alienare, ce provoacă crize identitare profunde.

Iar volumul *De la Clişeu la Arhetip* (1970) analizează modul în care diverse fraze şi expresii fără relevanţă, lansate prin intermediul mass-media, se transformă prin repetiţie în concepte de referinţă. McLuhan face aluzie la Teatrul Absurdului, în special la piesa lui Ionesco *Cântăreaţa Cheală*, precum şi la romanul lui Joyce *Finnegan's Wake (Veghea lui Finnegan)*. De asemenea, el se referă la conceptul lui Pascal asupra „limbajelor inimii despre care mintea nu ştie nimic”, marginalizate în epoca raţionalistă a literaturii, şi susţine resuscitarea lor în lumea de azi.

La sfârşitul anilor ’60 Marshall McLuhan a fost diagnosticat cu o tumoare cerebrală benignă, căreia a reuşit să-i supravieţuiască. Activitatea sa ştiinţifică a continuat, dar, evident, cu un randament diminuat. În 1979 însă a suferit un atac cerebral, după care, un an mai târziu, a decedat în somn, la vârsta de 69 de ani.

Cercetările de mare interes ale lui Marshall McLuhan sunt continuate astăzi de numeroşii săi discipoli. Chiar nu demult, în 2011, fiul său Eric McLuhan a lansat la Editura Peter Lang un nou volum, intitulat *Teorii ale Comunicaţiei*, care perpetuează ideile ilustrului său tată în secolul XXI.

▣

→

Konstantinovna Krupskaia, unde, în anii... – „tot 1984 era!” – evada în citanie personajul. Tot îngerul l-a salvat de căderea unei bucăţi enorme de tavan peste masa lui din bibliotecă, îngropându-i cărţile şi poemul la care lucra sub o grămadă de moloz: „Dacă totuşi căderea se-ntâmpla să mă prindă la locul meu, se cheamă că aş fi murit ca un cărturar, la datorie” (p. 241).

Biblioteca devine o prezenţă aproape mitologică în **Ţesut viu**, la fel ca şi curtea din str. Armenească, 61 (parcă ai vrea s-o vizitezi! ca şi zona Lipscani din Bucureştiul lui Matei Caragiale) – „locuită de seminţia lui Israel” (p. 247), unde se mută familia pe când ...n avea vreo opt ani. În acest spaţiu (pe care îl străbate umilit, ducând oala fratelui mai mic la wc-ul din curte), ...n interacţionează, deşi uneori printr-un rasism involuntar, cu Miriam, Felix, Levy, e catapultat de pe un scrânciob, alegându-se cu porecla Gagarin, ascultă regretele pătimaşe ale vecinei octogenare de a fi refuzat în tinereţe o noapte cu Şaleapin, cântăreţ rus în turneu la Ch-ău, etc... La itinerariile de altădată se adaugă cafenelele Ch-ăului de azi, unde ...n seduce textual tinere fete care, topite de cuvintele deopotrivă scrise şi vorbite ale personajului nostru, îşi scot *dessous*-urile pe sub mese, iar ...n transformă (a se vedea penultima pagină din roman) piese de lenjerie feminină în enigmatica *scară a mâţei*...

Scară a mâţei sau a îngerilor? – cititorul este solicitat să decodifice, astfel, cele încifrate de narator de la prima şi până la ultima pagină. Decodificările, la rândul lor, solicită memoria noastră culturală, lecturile noastre anterioare, de parcă naratorul/autorul ne-ar provoca la o competiţie a decodificărilor şi interpretărilor. Descoperind în sala de literatură străină a „Nadiuşei” că „nu ai dreptul să deschizi o carte dacă nu te angajezi să le citeşti pe toate” (p. 78), ...n parcă ar vrea să demonstreze că îşi realizează cu devotament angajamentul, îndesând încontinuu în *Ţesut* referinţe livreşti şi, întocmai ca un personaj borgesian, încearcă să creeze pe cont propriu universul ca bibliotecă. (Să nu uităm că pentru a sublinia utopia universului ca bibliotecă, Borges creează de fiecare dată o distanţă igienizantă, aproape ironică, faţă de această viziune – textele sunt atribuite unor autori fictivi, personajele care realizează, cumva, universul ca bibliotecă... cedează/mor, de ex., *Funes cel care nu uită*, iar Borges, personaj în propria povestire *Aleph*, recomandă insistent proprietarului casei unde se vizualiza Aleph-ul să demoleze casa, ceea ce se şi întâmplă.) O memorie pe potriva universului ca bibliotecă ar strivi cititorul, lipsindu-l de libertatea şi plăcerea lecturii. Salvarea e că cititorul are libertatea şi voia, decretate de narator/autor în îndreptarul de lectură (p. 6), de a citi textul (aproape) oricum, de fiecare dată altfel şi, sper, fără a fi penalizat pentru eşecul tuturor descifrărilor.

Ţesut-ul **viu** ţese memoria; firele de memorie, uneori mai lungi, alteori mai scurte (ca memoria însăşi), sunt legate aici într-un *tot* dens, ca un *scut* împotriva uitării, şi viu tocmai pentru că e pulsând de nevoia (prea) umană de neuitare. Aşa cum păretarele ţesute cândva de bunica din „hainele *purtate*, ... făcute fâşii-fâşii, şi... îndesate bine cu vatala în textura vreunui lăicer sau păretar... care mai păstra uneori căldura corpului uman în ţesut viu” (p. 178), *Ţesut*-ul galaicopăunian păstrează, cumva, ceea ce a fost. ...n a urmărit-o cu luare aminte pe bunica ţesând, uneori luând loc la războiul de ţesut, şi astfel „toată poetica sa răspunde acestui îndemn de altădată: „Îndeasă mai bine!” (p. 183). Poetica războiului (de ţesut, dar şi a celui civil) din **Ţesut viu** e o viziune puternică asupra scrisului, deloc irenică (şi poate mai puţin compatibilă cu dimensiunea ludică inevitabilă în orice accent pus pe scriitură şi cu răgazul cerut de acoladele stilului şi ale ortografiei din *Ţesut*), în care lupta nu e neapărat între cuvânt şi cuvânt, ci între memorie şi uitare.

_____

Emilian Galaicu-Păun, **Ţesut viu, 10x10.** Roman cu o postfaţă de Dorin Tudoran. Editura Cartier, 2011

▣

Aurelia Felea

Viaţa studenţilor din Chişinău în anii 1944-1956 (II)

În primii ani postbelici populaţia, în special cea rurală, a schimbat masiv, contra produse alimentare, diferite obiecte (haine, prosoape, covoare şi chiar case) achiziţionate în perioada precedentă. Studenţii, deşi nu dispuneau de asemenea bunuri, au putut să schimbe sau să vândă ocazional obiecte găsite în imobilele răvăşite de război. Comitetele sindicale studenţeşti repartizau bonuri ce permiteau achiziţionarea unor mărfuri industriale greu de găsit şi ele: haine, gaz lampant ş.a. Cei care au fost studenţi în acele timpuri îşi amintesc că ridicau mărfurile indicate în bonuri pentru a le vinde şi a-şi cumpăra cu aceşti bani de mâncare.

În anii foametei teribile din 1946-1947 posibilităţile de cumpărare erau extrem de limitate. În sate şi în oraşe, pe rafturile magazinelor se găseau în cel mai bun caz sare, chibrituri, gaz lampant, pâine, unele crupe, conserve, bomboane.

Penuria a generat o anumită mobilitate a populaţiei – sătenii veneau la oraş să facă rost de pâine, orăşenii căutau sprijin în sate; tineri din alte regiuni ale U.R.S.S., chiar şi din oraşele mari (Odesa, Moscova), veneau să facă studii la Chişinău, în speranţa că aici vor putea găsi mai multe resurse de hrană. Cu toţii se convingeau însă că nicăieri pe atunci nu se putea trăi bine.

Criza alimentară din primul deceniu postbelic, ale cărei cauze au fost puse astăzi în mare măsură pe seama politicii de comunizare a regiunii, a avut consecinţe dramatice, resimţite şi de studenţi. Potrivit unor calcule incomplete, în anii 1946-1947, circa 10% din populaţie (200 de mii de oameni) din R.S.S.M. au decedat din cauza inaniţiei. Distrofia alimentară a făcut victime şi în mediul universitar. În 1947, a murit de subnutriţie Pavel Lotoţchi, profesor de latină la Universitate, despre care studenţii vorbeau ca despre un îndrumător foarte cult şi empatic. Studenţii bolnavi de distrofie au fost trecuţi în liste speciale şi au început să primească alimente suplimentare în cantinele deschise pentru ajutorarea înfometaţilor. Ca să nu rămână în urmă cu materiile, studenţii bolnavi obişnuiau să solicite ajutorul colegilor, cu adevărat norocoşi fiind consideraţi cei care aveau rude studenţi la aceeaşi facultate.

Lipsurile i-au determinat totuşi pe mulţi tineri să abandoneze studiile. Din acelaşi motiv unii profesori au decis să plece din aceste instituţii şi să-şi găsească un serviciu care să le permită să supravieţuiască. Tadeuş Malinovschi (1921-1996), de exemplu, a renunţat la postul de asistent, pe care îl ocupase la Institutul Pedagogic după absolvirea acestei instituţii (1945-1947), optând pentru alternativa de profesor şcolar. Ulterior el avea să devină cercetător de seamă în domeniul fizicii aplicate, deţinător al Premiului de Stat şi membru al Academiei de Ştiinţe a R.S.S.M.

Studenţii, foşti participanţi la război, purtau uniforme, mantale, cizme militare – unii tineri erau îmbrăcaţi în hainele militare ale taţilor întorşi de pe front – şi se considera că aveau haine bune, pe care le purtau anul întreg. Unii nu aveau veşminte şi încălţări pentru anotimpul rece (iernile în acei ani n-au fost deloc blânde), dar, cu toate acestea, se străduiau să nu lipsească de la cursuri, întrucât riscau să fie exmatriculaţi.

Lipseau aproape complet materialele didactice şi literatura de specialitate, din acest motiv notiţele luate la cursuri şi la seminarii erau foarte preţioase, se şi furau.

În reţeaua comerţului de stat, în anii ’44-’56, s-a vândut puţină îmbrăcăminte, dar se putea face rost de ţesături (în magazine sau la unele târguri) şi femeile coseau acasă pentru familia lor sau pentru cunoştinţe, contra plată. Rar cine îşi permitea să meargă la un croitor. Ţesătura pentru un pardesiu costa în jur de 600 de ruble şi aproximativ cu tot atâţia bani era plătită munca croitorului. Deloc întâmplător, compoziţia narativă a unui cunoscut text literar publicat în acei ani, *Frunze de dor* de Ion Druţă, s-a centrat pe mult jinduitul obiect ce urma să fie procurat de către Trofimaş, copilul de ţărani care primise de la mama sa, după multe insistenţe, 30 de ruble (pesemne aceasta însemna, în mediul rural, o groază de bani), ca să-şi cumpere „şleapcă”.

Pe parcursul anilor ’50, chiar dacă traiul a început să se îmbunătăţească, foarte puţini aveau încălţăminte bună, din piele, cu tocuri, fabricată industrial. Se purta încălţăminte artizanală, din stofă groasă sau din carton; tinerele ieşeau în stradă având în picioare un fel de ciupici, iar băieţii se considerau fericiţi dacă făceau rost de galoşi (se vindeau în magazinele de stat) şi nu umblau cu picioarele ude. O persoană care a făcut parte din primele contingente înmatriculate la medicină îşi aminteşte că puţin înainte de fastuoasele solemnităţi dedicate aniversării a 25 de ani de la formarea R.S.S.M. (24 octombrie 1949), serviciile de întreţinere a drumurilor au turnat gudron peste o porţiune a arterei principale din Chişinău (circa 150 de metri). A fost un dezastru. „Marea majoritate dintre noi nu avea încălţăminte trainică. Din cauza asfaltului lipicios pe bucata respectivă de bulevard au rămas înfipte mii de tălpi şi tocuri de la încălţămintea participanţilor la defilare.”

Studenţii au fost nevoiţi să caute surse suplimentare de subzistenţă. În memoriile foştilor studenţi ajutorul oferit de membrii familiilor lor este indicat ca fiind decisiv pentru continuarea studiilor. Ofereau din tainul lor salariaţii care primeau pâine pe cartelă. „Părinţii mei erau la Bălţi. Eram şase copii, dintre care doi învăţam la Chişinău. Sora – la Institutul Pedagogic *Ion Creangă*. Sâmbata mă duceam acasă cu trenul, fără bilet, numai ca să mănânc o bucată de pâine. Mama strângea porţia ei şi mi-o dădea mie.” Erau însă şi cazuri când studenţii îşi ajutau rudele de la ţară, aducându-le puţină pâine cumpărată la Chişinău.

Studenţii ale căror familii au fost deportate în regiunile estice şi nordice ale U.R.S.S., în vara anului 1949, s-au pomenit nu doar lipsiţi de mediul ce îi proteja sub aspect emoţional şi izolaţi din punct de vedere social, ci şi rupţi de sursele lor de existenţă. „Am rămas singur, fără haine şi încălţăminte de iarnă, fără mijloace de întreţinere. Am plecat în satul de baştină, dar am găsit acolo doar gospodăria golită a părinţilor. Mai rămăsese câinele Baron şi motanul Triş, care m-au recunoscut şi îmi cereau de mâncare. Din partea rudelor din sat, care au evitat soarta familiei noastre, m-am ales cu un palton şi cu ghete pentru iarnă, căci ale mele au fost luate de cei *ridicaţi* şi m-am bucurat mult că le-au prins bine în clima rece din regiunea Kurgan, unde au fost duşi.”

Oamenii din satele basarabene şi-au ajutat în toate timpurile copiii studenţi, oferindu-le produse alimentare şi bani (mai puţin). În primul deceniu postbelic acordarea acestei asistenţe a fost însă extrem de problematică. Colhoznicii aveau retribuţii aproape simbolice. De exemplu, în colhozul „Pobeda” (s. Speia), raionul Tiraspol, sătenii îşi amintesc că erau răsplătiţi la sfârşitul anilor ’40 cu 100 grame de grâu pentru o zi de muncă. În afară de aceasta, lucrătorii din agricultură primeau cea mai mare parte a remuneraţiei toamna, ceea ce înseamnă că îşi puteau ajuta copiii studenţi doar la anumite termene.

Mulţi studenţi au fost nevoiţi să muncească ocazional ori să aibă un serviciu stabil. Întotdeauna se putea găsi de lucru la gară: studenţii organizau neoficial brigăzi şi se duceau la descărcat şi încărcat vagoane ce transportau tot felul de materiale (lemn, cărămizi, utilaje pentru întreprinderi, lăzi cu fructe etc.). Ei lucrau hamali la fabricile nou-înfiinţate sau repuse în funcţiune. Studenţii medicinişti din anii superiori au putut să se angajaze în calitate de lucrători medicali (felceri, în serviciul de noapte, laboranţi) la diferite instituţii curative din oraş. Cu timpul, o ocupaţie asociată cu studenţia avea să devină aceea de paznic de noapte. Calitatea studiilor trebuie să fi avut de suferit, studenţii fiind, după cum mărturiseau ei înşişi, obosiţi şi nedormiţi.

Se putea face rost de resurse prestând munci intelectuale. În schimbul cartelelor pentru pâine, studenţii nevoiaşi făceau servicii colegilor mai bine asiguraţi din punct de vedere material: copiau conspecte, traduceau texte în sau din limba rusă ş. a. În legătură cu faptul că în instituţiile de învăţământ se găsea foarte puţin material didactic, studenţii se angajau, contra plată, să deseneze planşe, cei mai capabili erau solicitaţi să facă schiţe şi calcule de tot felul pentru instituţiile de stat. Ei erau ajutaţi chiar de profesorii lor, în cadrul instituţiilor de învăţământ sau în afara lor, să se angajeze cu normă parţială, în calitate de laboranţi şi tehnicieni. Se întâmpla însă ca plăţile să fie oferite mult după îndeplinirea muncilor. Foştii studenţi se plâng de faptul că erau înşelaţi şi că li se plătea mai puţin decât li se promisese şi acuzau importante instituţii sovietice că au comis ilegalităţi. Căsătoria era considerată pesemne o soluţie bună în acele vremuri, potrivit sloganului „în doi este mai uşor (*să duci povara* – nota mea, *A. F.*)”. Se ştie că studenţii erau obligaţi de autorităţi să efectueze multe lucrări publice, neremunerate, de la care nu se puteau sustrage. În cazul în care nu se prezentau la acele munci, erau ameninţaţi cu privarea de bursă sau chiar cu exmatricularea.

Cameră într-un cămin studenţesc

Universitatea la parada dedicată celei de-a 37-a aniversări a Revoluţiei din Octombrie

→

Druţă şi căruţa naţiunii (I)

Căruţa în creaţia lui Ion Druţă este prezentă firesc în cele mai diverse ipostaze şi forme ale existenţei tradiţionale a românului, având o puternică încărcătură simbolică şi emoţională. Paradoxal, anume căruţa, şi nu carul cu boi, în cazul lui Druţă, ar putea constitui, de exemplu, un subiect tentant pentru psihocritica astăzi la modă şi la Chişinău.

de

Alexandru Burlacu

Căruţa, ca expresie simbolică a înaintării noastre anevoioase nu numai în spaţiu, ci şi în timp, capătă semnificaţii şi dimensiuni ale unui *mit personal*. În relaţii erotice sau războinice, istorice sau politice, căruţa, cu un cal sau cu doi, transfigurează, exprimă, sugerează, în ultimă instanţă, specificul nostru ontologic, al românului ruginit, modul nostru de a fi la coada vacii şi la coada istoriei, într-o veşnicie somnolentă şi atemporală.

Dar căruţa, ca şi „troica" lui Gogol, ia proporţiile unei *căruţe a naţiunii*, devenind uneori o expresie *sui generis* a sărmanului basarabean prins în gheţurile crivăţului rusesc; alteori, căruţa, reluată în ipostaze şi evenimente cruciale, reprezintă, nu numai în publicistica octogenarului scriitor, o relaţie ambiguă cu adevărul istoriei naţionale. Ca şi cum căruţa ar fi un însemn indispensabil al unui enigmatic proiect, iar Druţă ştie ce ştie...

Ca omul sub vremi, Druţă nu *şi-a trădat personajele*, cum încearcă a-l lustrui cineva, el a fost şi rămâne un scriitor sovietic, mai puţin decis să aleagă grâul din neghină sau adevărul între *Cervus Divinus* şi *Mârţoaga cu clopoţei*. Iată de ce urcă şi coboară(?) din căruţa naţiunii (române sau moldoveneşti?). Aţi ghicit: desigur! Dar aici intrăm într-o zonă în care nici chiar Paul Goma, veşnicul răzvrătit basarabean de la Paris, nu l-ar putea convinge pe „disidentul" basarabean de la Moscova.

Spovedaniile şi mărturisirile lui Druţă din *Îngerul supravieţuirii* (*Partea întâi*)", publicate în hebdomadarul *Săptămîna* de la Chişinău, începând cu decembrie 2010, vor să ne demonstreze: în sfârşit, *tăcerea prinde glas*. Ele încearcă să ne asigure sau să ne convingă o dată în plus că scriitorul horodiştean n-a coborât niciodată din căruţa naţiunii, chiar dacă a afirmat sus şi tare, dar nu o singură dată, cu totul şi cu totul altceva. Noi nu ştim prea multe despre proiectul rusesc privind Basarabia, putem doar ghici cine şi cu cine e şi mai cu seamă când la mijloc e cineva în căruţa naţiunii.

Notele şi contra-notele ne întorc cu zeci de ani în zodia malefică a totalitarismului, Druţă căutând să ne dea o biografie, în ultimă instanţă, de opozant şi martir în comunismul sovietic, un disident în genunchi, un contestatar solitar, alintat cu premii de stat, ordine şi medalii în prigonirea de o viaţă întreagă de către un veterinar cretin.

Jurnalul, în prima lui parte, cuprinde destăinuiri despre sine şi lume începând cu *anii de ucenicie* până la destrămarea imperiului sovietic, când, ajuns la răscrucea cu proşti, Druţă coboară *frumuşel* din *căruţa naţiunii* şi semănătorul de vânt se trezeşte culegător de furtună. Jurnalul se vrea un fel de demers *pro domo sua*, axat pe incidentele destinului, cu drame şi tragicomedii, cu memorii şi amnezii despre prieteni şi duşmani, toate spuse, vorba autorului, numai şi numai de dragul adevărului, adică – în apărarea numelui propriu. Iată de ce şi-a ales drept pavăză motto-urile care esenţializează, din punctul de vedere al autorului, „adevărul adevărat": „Nemo propheta acceptus est in patria sua" (Luca 4,24); „Se vor ridica cu toţii împotriva ta, dar nu te vor putea doborî, pentru că Eu voi fi cu tine" (Ieremia, 1-19); „După cum se ştie, războiul dintre trandafirii Albi şi Roşii îl câştigă, de obicei, Cenuşiii. Cazul lui Druţă demonstrează că nu e totdeauna aşa" (Leonid Zorin).

Logica formală a demersului diaristic este cât se poate de clară: „Dat fiind că s-au făcut, se fac şi pesemne se vor tot face fel de fel de speculaţii, denaturări şi pe de-a dreptul falsificări în jurul numelui, scrierilor şi vieţii mele, mă simt îndatorat faţă de cititor să fac un şir de precizări de dragul adevărului. Fireşte, nici vorbă că aş ţinea neapărat să mă răfuiesc cu cei ce m-au prigonit o viaţă întreagă, cu toate că, după o tăcere de jumătate de veac, până şi pietrele încep a prinde glas...". Frumoase intenţii, nimic de adăugat în această memorabilă strategie a debutului.

Un fan al lui Druţă va fi curios să găsească răspunsuri la fel de fel de întrebări, comode şi mai puţin comode, uneori chiar maliţioase privind viaţa publică sau intimă a idolului său. El caută argumente contra cârcotaşilor de toată spiţa care nu sunt în stare să admire minuni artistice. Uneori rămâne crucit la întrebări ca acestea: „Kto bîl vaş Druţă do naşei Erî?" sau: „De ce Druţă al vostru nu mai are mare trecere nu numai la teatrele din Praga sau Paris, ci şi la Moscova?". Desigur, de unde să ştie cititorul că Druţă e interesat de cu totul alte subiecte şi, ca un adevărat păstor de suflete „mioritice", are grijă a ne feri de „adevăruri adevărate". Scriitorul nu se răfuieşte, el îşi descarcă inima.

Eu unul, de exemplu, eram curios să aflu ce spune Druţă despre profesorul nostru, Ion Ciocanu, care a fost expulzat din învăţământul superior doar pentru o nevinovată recenzie publicată într-o fiţuică universitară, dar nu intrăm în detalii, căci maestrului îi scapă numele. Întâmplător oare?...

Într-un jurnal de scriitor nu te aştepţi la cine ştie ce sinceităţi, Druţă cu îngerul supravieţuirii înaintează în timp de la o biruinţă la alta. Şi nu dai omeneşte de nicio ratare, măcar una, în plan politic. Nu e secret că scriitorul se vedea ambasador (ca Cinghiz Aitmatov) într-o ţărişoară creştină, dar n-a fost să fie. (Vrând-nevrând, îţi răsare înaintea ochilor figura scriitorului angajat/dezinteresat care se întreba enigmatic: „Cine a stins lumina în România?" şi piere un ultim dictator sau: „Cine a stins lumina în Moldova?" şi pierde alegerile un prim preşedinte postsovietic de la Chişinău.)

Aducerile-aminte se revarsă domol şi din abundenţă, cu ironii şi persiflări (desigur, fără a se sufla un cuvânt despre viaţa intimă sau, de exemplu, despre cei care i-au stilizat încercările literare sau i-au lăsat spovedaniile în toată inocenţa lor). Circulă atâtea bârfe zeflemitoare, bunăoară: de ce Druţă e scriitor al poporului? şi de ce e împroşcat cu noroi de atâţia ciraci ai realismului socialist, căruia i-a plătit tribut deplin? Dar aşa-i lumea, şi ca dânsa, zice poetul, suntem noi.

Anii de ucenicie sunt, de fapt, într-un limbaj al epocii de ieri, anii de luptă şi de biruinţe în urcuş cu „păsările tinereţii noastre". Ce mai la deal la vale, memorialistul scrie în temeiul unor amintiri proaspete şi vii ce i s-au perindat în faţa ochilor. Jurnalul mai include aduceri-aminte despre modul în care s-au petrecut lucrurile, cu noi şi cu scriitorul. Ideea esenţială, ce o desprindem din lectura spovedaniilor, e că, bieţii de noi, tot robi ai istoriei şi tot sub vremi am rămas.

Deosebit de revelatorii se fac numele unor figuri şi figurine odioase, cu care autorul nu se răfuieşte, ci se războieşte. Mai cu seamă cu cretinii. Dintre aceştia sare în ochi Ivan Ivanovici Bodiul, un veterinar, dar şi stăpân de temut, care a făcut mult rău acestui pământ şi care nu a vrut să vadă în Druţă un eventual concurent la deplina sa autoritate în cadrul august al micii ţărişoare. Uneori pe parcursul lecturii îţi dă ghes acelaşi gând năstruşnic: nu se ştie *cine* sau *ce* ar fi rămas Druţă dacă Bodiul l-ar fi favorizat, l-ar fi luat în camarila sa, cum, de altfel, s-a întâmplat cu mulţi alţi scriitori în toate regimurile totalitare, inclusiv la noi.

Prima parte a jurnalului este, de fapt, despre lupta binevoitorului cu necuratul comunist, în care omul milos este învingător, pentru că, la urma urmelor, Bodiul e chemat la Moscova şi făcut acolo un şefuleţ important, dar care ar fi pierdut pârghiile „conducerii de partid". Spre regretul cititorului avizat, nici Vladimir Nicolaevici Voronin nu i-a mai putut împăca pe vechii concurenţi, pentru că unuia i-a dat un bibelou, sau cea mai înaltă distincţie de stat, iar altuia – un milion.

Evocările „Jurnalului" insistă până la paroxism asupra nenumăratelor animozităţi, uneltiri şi comploturi la tot pasul împotriva unui bun creştin, ocrotit însă de îngerul supravieţuirii. Druţă îşi descarcă inima şi reţine cu maliţiozitate detalii şi chiţibuşuri jenante pentru un mare scriitor. Iată o mostră: „În ziua când Consiliul de coroană a hotărât cedarea Basarabiei, păşteam vaca în valea Răutului, astfel încât mutarea graniţei de pe Nistru pe Prut s-a produs fără participarea mea, directă sau indirectă. Pur şi simplu, sara, la întoarcere, am fost puşi în faţa unui fapt împlinit. Şi eu, şi vaca, şi viţelul". E tot ce reţine disidentul nostru (şi viţelul domniei sale) din sem-

→

→

Cercetările în această direcţie nu sunt nici pe departe încheiate. La etapa la care se află acum investigaţia noastră putem afirma că traiul cotidian al studenţilor sovietici în aceşti ani a fost marcat de numeroase lipsuri, care se explică doar într-o anumită măsură prin greutăţile postbelice. Deşi statul îşi asumase organizarea şi finanţarea învăţământului superior, după ce monopolizase economia, producerea şi repartiţia bunurilor, autorităţile au lăsat ca studiile să fie întreţinute în mare parte din resursele private ale populaţiei. Sistemul de învăţământ sovietic a însemnat nu doar control instituţional asupra cunoaşterii şi înlocuirea cunoştinţelor prin ideologie şi propagandă. El se vădeşte şi drept important instrument de structurare şi de ierarhizare a societăţii, potrivit criteriilor specifice regimului comunist.

———————

* La elaborarea studiului *Viaţa studenţilor din Chişinău în anii 1944-1956* am utilizat următoarele surse: a) date statistice, documente, dispoziţii emise de autorităţi (Karpova, L. I., Severceva, V. A., *Vyssšaja škola. Osnovnye postanovlenija, prikazy i instrukcii*, Vol. 2, Sovetskaja nauka, Moscova, 1957; Movšovič, M. I., *Vyssšaja škola. Osnovnye postanovlenija, prikazy i instrukcii*, Moscova, Sovetskaja nauka, 1948; *Vyssšee obrazovanie v SSSR. Statističeskij sbornik*, Gosstatizdat CSU SSSR, Moscova, 1961); b) memorii (Ilie Lupan în dialog cu Alexandru Marian, „Acum i-aş zice: Iartă-mă, tată...", în *Orizontul*, 1 (1989), p. 60-67; Lupan, Ilie, „Studenţii anilor de foamete povestesc...", în *Orizontul*, 5 (1989), p. 72-78; Reniţă, Valeriu, „Ultimii martori", în *Orizontul*, 4 (1989), p. 68-77; Ursachi, Mihai, „O soartă de arcaş", în *Cugetul*, 3 (1999), p. 56-62; Şalari, Ariadna, „Unde mi-i baştina?", în *Literatura şi Arta*, 36 (2300), 31.08.1989, p. 7); c) elaborări istoriografice (Alexandreanu-Sâtnic, Zinaida, „Potenţialul ştiinţifico-instructiv din Moldova postbelică (1944-1959)", în *Revista de Istorie*, 3-4 (1997), p. 92-102; Barbulat, Vladimir, Vizer, Boris, „Institutul Pedagogic Moldovenesc din Chişinău (1940-1960)", în Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chişinău (ed.), *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chişinău, 1940-2000*, Tipografia Universităţii Pedagogice de Stat „Ion Creangă", Chişinău, 2000; Cozma, Valeriu, *Istoria Universităţii de Stat din Moldova, 1946-1996*, Tipografia Centrală, Chişinău, 1996; Crudu, Lilia, „Die nationale Kaderpolitik in der UdSSR. Das Beispiel der Moldauischen SSR", în Solomon, Flavius, Alexander Rubel, Alexandru Zub (ed.), *Südosteuropa im 20. Jahrhundert. Ethnostrukturen, Identitäten, Konflikte*, Hartung-Gorre, Konstanz, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2004, p. 147-158; Felea, Aurelia, „Face to Face: Memoirs and Official Sources about the famine in Bessarabia in the Years 1946-1947", în *New Europe College Petre Ţuţea Program: Yearbook 2006-2007*, Bucharest, 2009; Gribincea, Mihai, *Basarabia în primii ani de ocupaţie sovietică (1944-1950)*, Dacia, Cluj-Napoca, 1995; Grossu, Iulian, *Cronica meditativă a unei promoţii*, Medicina, Chişinău, 2001; Grossu, Iulian, *De Nicolo Testemitiano Testimonium*, Medicina, Chişinău, 1997; Grossu, Iulian, *Originea şi itinerarele unei promoţii*, Bioritm, Chişinău, 2002; Grossu, Iulian, *Universitatea de Stat de Medicină şi Farmacie „Nicolae Testemiţanu"*, Inconcom, Chişinău, 1995; Ţurcanu, Ion, *Foametea din Basarabia în anii 1946-1947. Mecanismul organizării ei*, Universitas, Chişinău, 1993); d) publicaţii de presă (*Moldova Socialistă*, 171 (6978), 25.07.1956, p. 1; *Moldova Socialistă*, 238 (7045), 11.10.1956, p. 1; *Moldova Socialistă*, 254 (7061), 30.10.1956, p. 3; *Moldova Socialistă*, 265 (7072), 14.11.1956, p. 3; *Moldova Suverană*, 87 (17696), 20.04.1991, p. 2; *Ţara*, 97 (503), 12.12.1997, p. 4; *Ţara*, 37 (545), 22.05.1998, p. 4; *Glasul Naţiunii*, 9 (382), 12.05.1999, p. 4; *Nezavisimaja Moldova*, 164 (2111), 26.08.1999, p. 4; *Novoe vremja*, 38 (2003), p. 7).

▣

nificaţiile anului 1940. Cu alte cuvinte, atât şi nimic mai mult: „Consiliul de coroană a hotărât cedarea Basarabiei”. Scurt pe doi. De unde un pui de ţăran care a păscut vacile să audă despre un tratat secret sovieto-german, darămite un mare scriitor. Fragmentul dat e concludent nu numai pentru jurnal, ci şi pentru întreaga creaţie. Aici nu e numai Druţă, dar – şi modul lui de a trage jăratic la turta imperială.

Evenimentul, care a pus începutul „holocaustului roşu în Basarabia”, cum îi zice Goma, în nici un caz nu poate fi privit atât de inocent, doar cu ochii copilului, chiar dacă vrei să-ţi aperi adevărul şi cu atât mai mult opera, nu poţi rămâne la coada vacii. Ironia cu istoria miroase urât. Dar, vedeţi? totul se poate. Orice se poate, pentru că puterea combinatorie în domeniul moralităţii politice, se pare, nu mai are limite.

Şi ce vină are Druţă sau viţelul? Ideea e foarte periculoasă, susţinându-se făţiş, în privinţa Basarabiei, idealul imperial într-o „biserică albă”, iar fericirea noastră, după Druţă, e să cântăm şi să dansăm în jurul viţelului de aur.

Nu suntem tentaţi de „*speculaţii, denaturări şi pe de-a dreptul de falsificări în jurul numelui, scrierilor şi vieţii*” lui Druţă, dar cum se explică, la urma urmelor, modul în care e văzut la acea vreme raptul Basarabiei într-o operă întreagă, de către Druţă, pe de o parte, şi de către Goma, pe de altă parte? Cum e văzută ocuparea Basarabiei de către disidentul Druţă şi de către răzvrătitul Goma. În spiritul jurnalului pe care-l comentăm, am spune: „Vă rugăm frumos” să nu ne întrebaţi. Cu cărţile pe masă, totuşi, câte speculaţii, denaturări şi falsificări găsiţi în „calidorul” lui Goma şi în „biserica” lui Druţă numai unul Dumnezeu ştie.

Nu mai puţin druţiană e şi abordarea foametei organizate. În jurnal chestiunea se reduce doar la ce a văzut şi a simţit pe pielea sa cel care stă în faţa noului. Chiar şi întocmirea „listelor celor înfometaţi” nu aruncă o lumină oricât de săracă peste trama unor evenimente din, spre exemplu, romanul *Povara bunătăţii noastre*. Desigur, nu poţi judeca pe cineva pentru ce n-a făcut, dar îl poţi critica pentru modul în care a făcut ceea ce a făcut. „Răsfăţatul” moscovit face şiret cu ochiul la Mihai Cimpoi, cu care, categoric, nu se răfuieşte, dar care, din păcate, a contribuit masiv, ce să ne ascundem după deget, alături de alţi confraţi de generaţie, la „umflarea” lui Druţă. (Un coleg de breaslă se delecta somptuos cu zicerea: „Voi l-aţi umflat pe Druţă, voi dezumflaţi-l!”)

Curios lucru, dar din tot ce a dat Cimpoi despre Druţă, memorialistul reţine doar un detaliu biografic: „În decembrie 1950 scriu *Problema vieţii* şi, după Anul Nou, demobilizându-mă, rămân la Chişinău. Trei ani şi mai bine de cătănie. Nu ştiu prin ce fel lui Cimpoi i s-o fi năzărit că prin 1949, pe vremea deportărilor, Druţă ar fi fost secretar la sovietul sătesc, şi, pesemne, a participat la deportări. Atât de bine i-a picat versiunea, că din ediţie în ediţie, din dicţionar în dicţionar, se chinuie (probabil a vrut să zică se chinuieşte? – *Al. B.*) să transmită aluzia respectivă cititorului. Vă rog frumos, dacă-l întâlniţi pe marele şi profundul cercetător al literaturii basarabene, transmiteţi-i că din 1947 şi până în 1951, ceea ce se poate uşor dovedi documentar, Ion Druţă făcea armata la Tiraspol. Nu mai era pe atunci secretar în sovietul sătesc şi, natural, nu a putut participa la deportări”.

În zadar ar căuta cititorul, interesat de biografia scriitorului, să afle amintiri din copilărie, de şcoală sau cu câte clase terminate a ajuns maestrul la Cursurile Superioare de Literatură de la Moscova. Oare cu adevărat toată critica se „chinuieşte” să caute pete în soare? Voia maestrului.

Pe alocuri ne fulgeră fragmente din viaţa „prigonită” a marelui scriitor, care în jurnal, ceea ce e grav, se vede un disident, pe alocuri, de talia lui Soljeniţîn. Iată, de exemplu, o mărturisire: „Chişinăul cere interzicerea romanului şi suspendarea revistei ca fiind o publicaţie antisovietică, subversivă. Moscova cedează. În urma rezoluţiilor Kremlinului, editura *Izvestia* stopează ediţia romanului. Din tirajul de o sută de mii reuşesc să apară doar câteva sute. Vânzătorii din librăriile moscovite comunică celor ce caută romanul că Ion Druţă este un autor parţial interzis. Încurajat de efectul epistolei sale, Veterinarul de la Balta ţine un discurs la plenara de partid a Uniunii, în care îi face cu ou şi cu oţet pe Soljeniţîn, pe Druţă, şi cere lichidarea celor două reviste: *Drujba narodov* şi *Novîi mir*. Asta era culmea. Indignată de-o asemenea insistenţă obraznică, revista

Grigore Vieru, Gheorghe Malarciuc, Ion Druţă, L. Murca şi Samson Şleahu, petrecându-l pe Druţă la Moscova, 1967

Ion Druţă este felicitat de către Andrei Lupan la Casa Literaţilor din Moscova

La discuţia piesei „Semănătorii de zăpadă” a lui Ion Druţă. Vorbeşte Vasile Vasilache

înaintează *Povara bunătăţii noastre* pentru Premiul de stat al Uniunii. „*Погибать так с музыкой*”, ar fi zis noul redactor al revistei, Serghei Baruzdin”.

Sau o altă păţitură: „Primul-secretar al partidului comunist, Veterinarul de la Balta, a fost transferat la Moscova în calitate de prim-viceministru. Ciracii lui Ivan Ivanovici sărbătoreau istorica avansare a tătucului. La banchetul de adio, zice legenda, Veterinarul de la Balta, luându-şi rămas bun de la subalterni, o fi spus, printre altele:

- Multe am pus noi aici la cale pe malul Bâcului, multe au şi fost realizate. Dintr-o provincie amărâtă am făurit o vitrină a marii Uniuni Sovietice. Unica problemă rămasă nerezolvată se numeşte Ion Druţă. Plec la Moscova s-o rezolv şi pe asta.

Nu a fost să fie. Marele diriguitor al proceselor literare, cel care de la tribuna Congreselor de partid le dădea lecţii de bună purtare lui Soljeniţîn şi lui Tvardovski, a fost trecut pe linie moartă. Fusese numit, pare-se, al paisprezecelea viceprim-ministru, care urma să se ocupe cu comerţul cooperativist şi starea pieţelor. Oricum, cultura a fost sustrasă din aria lui de competenţă.

În zilele cele de neuitat, Fazili Iscander m-a telefonat într-o sară pentru a detuna cu vocea sa mustoasă, caucaziană:

- Ты победил, Галилеянин!” (Ai învins, Galileanule! – *Al. B.*)

Jurnalul insistă magistral pe ideea hăituirii, pătimirii, de unde, indirect, şi numeroasele paralele cu destinele marilor scriitori şi protestatari, între care se remarcă figura lui Lev Tolstoi (în logica jurnalului un alt prigonit), prezentat *frumuşel* (vorba lui Druţă), adică şcolăreşte, din care, în pofida unor opinii cazone de maniera lui Moş Teacă, se încearcă a obţine dividende politice. Şi totuşi, cât de „straşnică” e *căruţa naţiunii* la apariţia scriitorului la Chişinău, la Uniunea Scriitorilor. Între altele, în pasajul marcat cu anul 1951, dăm de această oribilă amintire, extrasă parcă dintr-un film de groază şi memorabilă prin neaoşismul ei agresiv despre *cadrele naţionale*.

Din păcate, autorul uită să ne spună că adevărata intelectualitate de formaţie românească a fost decimată, supusă represiunilor, desfiinţată, delectându-ne cu scene dezolante, dar şi scandaloase ca acestea: „Redacţia *Ţăranului Sovietic* din acea vreme, la fel ca şi redacţiile celorlalte ziare, la fel ca şi întreaga viaţă culturală a Moldovei Sovietice, era dominată de două tabere adverse, ce luptau între ele pe viaţă şi pe moarte. O mână de basarabeni ţinea piept unui enorm val de şantişti veniţi de peste Nistru, din fosta republică autonomă. „Şantişti” li se zicea pentru că ei, în limba lor ciuntită şi deformată, după fiecare două-trei fraze, tot repetau „şanti”, ceea ce, în limba lor păsărească, însemna: „şanti eu” (şi atunci eu), „şanti noi” (şi atunci noi), şanti vorba şeea... Arma basarabenilor era limba şi cultura europeană, arma şantiştilor erau ideile marxist-leniniste şi posturile de conducere pe care le deţineau în proporţie de sută la sută. *Кадры решают все*, renumitul slogan stalinist era realizat în Moldova sovietică mai perfect decât se putea. De la prim-ministru şi până la redactorii ziarelor de perete, toţi de peste Nistru. Dar, ca să vezi, nicicând nu ştii de unde te paşte norocul. Într-o noapte, ce l-o fi trăsnit pe Tătuca tuturor popoarelor, care obişnuia să lucreze nopţile, a cerut lista localnicilor basarabeni în posturile de conducere. Nu era nici unul, şi atunci, pentru a salva situaţia, în aceeaşi noapte, un colaborator al ziarului *Tinerimea Moldovei*, Anatol Corobceanu, a fost trezit din somn, adus la Comitetul Central al partidului şi, spre ziuă, numit adjunctul ministrului de cultură. A făcut mult pentru cultura republicii, dar, cum se obişnuieşte la noi, a părăsit lumea aceasta singuratic, amărât, trădat şi huiduit. Mai amănunţit despre soarta lui Corobceanu în eseul *Mieluţul din haita de lupi*. După cum şi era de aşteptat, apariţia mea la Chişinău, susţinută de basarabeni, era privită cu suspiciune de şantişti. De fiecare dată când apărea în *Ţăranul sovietic* o cât de mică schiţă semnată cu numele meu, redactorul era convocat în aceeaşi dimineaţă la CC. Sărmanul Andrei Guşan, şantist dar foarte omenos, nu-mi făcea observaţii, dar se întorcea trist, abătut. Pesemne, într-un cerc mai restrâns spunea pentru ce a fost chemat, şi odată, prind cu urechea prin uşa întredeschisă a unui cabinet – Druţă ista, bucăţi simpatice, nimic de zis, dar cam lipsite de concepţie. Îngrijorat cum eram, îl caut pe Zenon Reaboşapca, absolvent al Universităţii din Cernăuţi, autoritatea supremă în redacţia noastră, şi-l rog să-mi tălmăcească ce este concepţia.

- Cum să-ţi spun eu, măi Ioane... Uite, am o nucă în buzunar. Concepţia nucii este miezul ei. O nucă fără miez, oricât de frumoase ar fi cojile, e o nucă lipsită de concepţie”. Iată un lucru stupefiant, o destăinuire de o rară francheţe, în paginile jurnalului, despre intelectualitatea noastră de creaţie.

(va urma)

_____

Notă: Imagini fotografice din fondurile Muzeului Literaturii Române „M. Kogălniceanu” din Chişinău.

Despre istorie, biografie şi despre ceea ce contează cu adevărat în viaţă

Interviu cu Ivan Klíma

Poate cel mai de succes romancier al generaţiei sale, Ivan Klíma s-a retras din viaţa publică după Revoluţia de Catifea, consacrându-se exclusiv, de mai bine de două decenii, scrisului de ficţiune şi memoriilor. Autor a peste 40 de cărţi (romane, culegeri de proze, piese şi eseuri), Ivan Klíma s-a născut în 1931, la Praga, într-o familie de evrei şi a fost distins pentru opera sa cu numeroase şi importante premii, între care Magnesia Litera (2010) – cel mai important premiu literar în Cehia – şi Premiul Kafka (2002). Cărţile sale au fot traduse în 32 de limbi – un succes impresionant pentru un scriitor ceh.

La vârsta de 10 ani, Ivan Klíma a fost deportat împreună cu familia în lagărul nazist de la Terezín, unde au suportat regimul inuman al ghetoului până la terminarea războiului, în mai 1945.

A absolvit Facultatea de Litere a Universităţii Caroline, apoi a lucrat la diverse edituri şi reviste, între care faimosul săptămânal *Literární noviny*. În 1968, când sovieticii au invadat Cehoslovacia, Ivan Klíma se afla la Londra, putea să ceară azil politic, dar a decis să revină în ţară. Un an mai târziu, în 1969, a fost timp de şase luni „visiting professor" la Universitatea din Michigan, a avut din nou ocazia să emigreze, dar s-a întors la Praga, deşi se afla pe lista scriitorilor interzişi, fără drept de publicare şi cu cărţile scoase din bibliotecile publice. Acest statut, de „scriitor interzis", Klíma l-a avut până în 1989, când a căzut regimul comunist. În toată această perioadă a devenit o figură importantă a vieţii literare underground din Cehoslovacia, alături de Václav Havel şi Ludvík Vaculík.

Ivan Klíma a fost recomandat cititorului occidental de către celebrul Philip Roth. Scriitorul american a vizitat Praga post-revoluţionară şi a făcut cu prietenul său Ivan Klíma un interviu, pe care l-a publicat în aprilie 1990 în *New York Review of Books*. După acest interviu, ofertele de publicare în limba engleză pentru scriitorul ceh au venit ca un torent, iar reputaţia internaţională i-a fost asigurată.

Căderea comunismului i-a adus lui Ivan Klíma mulţi cititori şi în propria ţară. În săptămânile şi lunile ce au urmat după Revoluţia de Catifea, două dintre cărţile sale – *Dimineţile mele vesele* (culegere de povestiri, samizdat 1978) şi romanul *Dragoste şi gunoaie* (samizdat 1988) – au fost retipărite şi s-au vândut în câte 100 000 de exemplare fiecare. În acea perioadă Ivan Klíma a hotărât să se retragă din viaţa publică şi să se consacre scrisului. De atunci a publicat aproape în fiecare an câte o carte, excepţie făcând intervalul de timp 2003-2009, când a lucrat la primul volum de memorii ale sale – *Secolul meu nebun* –, un bestseller, distins cu Premiul Magnesia Litera (2010).

În prezent, Klíma locuieşte cu soţia sa, Elena, psihoterapeut de profesie, într-un cartier din partea de sud a oraşului Praga, cartier ocrotit de liniştea unei mici păduri. Aici, în locuinţa sa spaţioasă, căptuşită cu cărţi, Ivan Klíma l-a primit pe Stephan Delbos, redactor la săptămânalul de limbă engleză „The Prague Post".

- Vă aflaţi la Londra când armatele Pactului de la Varşovia au invadat Cehoslovacia. A fost dificil să luaţi hotărârea de a reveni în ţară?

- N-a fost o alegere grea pentru mine. Sunt convins, am ştiut-o şi atunci, că pentru un scriitor opţiunea de a rămâne în exil, într-o altă ţară, este o decizie aproape mortală, pentru că nu pierzi doar legătura cu limba în care scrii, dar, mai important chiar, pierzi legătura cu mediul în care te-ai format. Am decis să revin la Praga şi numi pare rău pentru alegerea făcută, la fel şi soţiei mele, ai cărei părinţi locuiau aici. În acest sens, familia mea reprezintă o excepţie: fratele meu, tata şi mama erau în acel moment în exil şi aveau profesii bune, aveau situaţii mulţumitoare. Tata era un bine-cunoscut om de ştiinţă în Elveţia, fratele fusese angajat la Universitatea din Bristol, eu, la rândul meu, primisem invitaţia să accept un post de profesor la Universitatea din Indiana, Statele Unite. Şi cu toate acestea, am hotărât să ne întoarcem în Cehoslovacia. Am fost probabil singura familie din această ţară care a făcut acest lucru. Prietenii mei au fost foarte surprinşi şi totodată bucuroşi de decizia noastră, pe care au văzut-o ca pe un act de solidaritate. Iar pentru

mine era important că pot să lupt pentru ceva, că sunt util. Îmi pare rău că folosesc un clişeu, dar pot să spun, privind în urmă la cele întâmplate, că atunci am pierdut o bătălie, dar n-am pierdut războiul. A fost important să fiu alături de prietenii mei şi să luptăm, să ne confruntăm timp de două decenii cu un regim de dictatură şi în cele din urmă să învingem.

- Se poate afirma că provocările, încercările la care aţi fost supuşi în aşa-zisa perioadă de „Normalizare", de după 1968, au fost stimulatoare în planul creaţiei pentru scriitorii cehi?

- Nu cred că literatura noastră a fost grav afectată de acest conflict dintre comunişti şi necomunişti. Karel Pecka a descris lagărele în care a stat 11 ani, dar el a fost o excepţie. Apoi Ludvík Vaculík, în cărţile sale minunate, a povestit despre interogatoriile la care a fost supus. Şi eu am atins cumva subiectul... poate doar o singură dată. Am pomenit de nişte percheziţii făcute la mine acasă, dar asemenea întâmplări nu ocupă prea multe pagini în cărţile pe care le-am scris în perioada respectivă.

Eram în acel moment cunoscut, cât de cât, în Occident şi mi-au fost de folos onorariile care îmi veneau de acolo. Am avut, cred că timp de vreo şase luni în total, câteva locuri de muncă mai ciudate – măturător de stradă, de exemplu – , dar asta nu înseamnă mai nimic. A fost o experienţă interesantă, care m-a inspirat să scriu *Moje zlatá řemesla* şi câteva povestiri. De fapt, acum îmi pare rău că n-am fructificat, că n-am avut mai multe asemenea „păţanii" mai ciudate în biografia mea.

A fost un timp foarte bun pentru prietenie, solidaritate şi întâlniri conspirative, un timp potrivit pentru diverse activităţi care îmi dădeau sentimentul că sunt util. N-a fost, ca să rezum, un timp prost pentru mine. Însă pentru unii dintre prietenii mei, care au prestat munci mai dificile şi umilitoare, a fost destul de deprimant. Să speli geamuri timp de două sau trei săptămâni, aşa cum am făcut eu, e chiar o experienţă minunată. Dar unii dintre prietenii mei au făcut lucrul acesta timp de 20 de ani, ceea ce, pentru un intelectual, e un timp pierdut.

- Aţi organizat în acea perioadă un salon literar foarte influent. Cum a fost?

- Da, salonul a ţinut doi ani de zile şi a precedat perioada de samizdat. Când am revenit din America, am început să-mi invit prietenii mei cei mai buni la întâlniri literare: Vaculík, Karol Sidon, Jan Trefulka..., cred că a fost o dată şi Milan Kundera. Au venit şi oameni de teatru, redactori de la *Literární noviny*.

În prima seară am povestit despre sejurul meu în SUA, în celelalte seri am citit texte noi şi am discutat. Întâlnirile aveau loc o dată pe lună, timp de doi ani. Cred că am invitat aproximativ 40-50 de persoane, câte au încăput în apartamentul meu vechi, mai mic decât cel în care discutăm acum. Cum era şi previzibil, poliţia politică a fost informată despre aceste reuniuni şi a început să urmărească persoanele care îmi frecventau casa. Aşa că am fost obligaţi să închidem „salonul" şi să începem activitatea noastră de samizdat, care ne-a oferit o deschidere spre un public mult mai numeros.

- Cum aţi reuşit să organizaţi samizdatul?

- Vaculík a fost principalul organizator. Majoritatea textelor au fost dactilografiate de prietena sa, o profesionistă desăvârşită – n-a comis nicio greşeală într-un întreg manuscris. La început a făcut opt sau nouă cópii, iar când am reuşit să cumpărăm o maşină de dactilografiat electrică putea să imprime şi câte 14 cópii. E drept că unele pagini se descifrau destul de greu. Am legat aceste pagini şi le-am răspândit, uneori le-am vândut cu sume simbolice, pentru a recupera câte ceva din cheltuielile pentru hârtie şi tipărire. Cred că în felul acesta am răspândit vreo 40 de manuscrise. Mai târziu, am reuşit să confecţionăm şi să răspândim manuscrise care arătau ca nişte cărţi. Îmi amintesc de o colecţie de foiletoane. Eram vreo zece scriitori şi ne-am propus ca o dată la două luni să scriem fiecare câte un foileton...

Dacă poliţia descoperea aceste tipărituri samizdat, le confisca fără nicio altă consecinţă pentru posesor. Ne-au „arestat" multe asemenea exemplare, dar, spre surprinderea mea, ni le restituiau mai târziu, după vreo şase luni sau după un an. M-au invitat şi la o discuţie şi mi-au cerut să semnez că sunt de acord ca manuscrisele să fie distruse. Am spus: „Niciodată nu voi semna aşa ceva." Spre surpriza mea, aproape jumătate din manuscrisele confiscate mi-au fost restituite, iar restul le-am primit după 1989, când, într-o zi, mi-a parvenit un pachet mare de la Ministerul de Interne. Interesantă situaţie: am refuzat să semnez pentru distrugerea acestor manuscrise şi ei le-au păstrat. Pare uşor ciudat regimul de atunci, cu inexplicabile puseuri umaniste...

- Care era atmosfera printre scriitori, printre intelectuali la Praga în 1989?

- Extraordinară. Îmi amintesc că m-a vizitat atunci o persoana din Anglia, care era în acel moment şeful Editurii Penguin. Nu era tipul de businessman clasic, era un muzician amator. A sosit la Praga în zilele când mulţimile demonstrau în Piaţa Wenceslas. Îmi spunea că parcă trăieşte un vis. Din Anglia lui liniştită a nimerit în furtuna evenimentelor...

A fost interesant şi eram fericiţi. Eram activ, am ţinut discursuri în teatre, un mediu pe care îl cunoşteam bine. Apoi am călătorit cu studenţii şi în afara Pragăi, să convingem oamenii de necesitatea unei schimbări. Am fost foarte ocupat, am acordat multe interviuri jurnaliştilor occidentali, că nu erau prea mulţi cei care să vorbească engleza atunci. Munceam împreună cu Havel, care nici el nu vorbea o engleză nuanţată în acel moment.

- După 1989 v-aţi retras din viaţa publică. De ce?

- Scrisul este singurul lucru pe care îmi place să-l fac, orice altceva mă deranjează. Când comunismul a căzut – lucru important şi necesar – eu aveam aproape 60 de ani, aşa că nu avea sens să intru în politică. Politica e pierdere de timp pentru un scriitor.

Nu pot să spun că sunt mulţumit de ceea ce s-a întâmplat în viaţa politică de la noi, dar nici nu afirm că sunt nefericit. Pur şi simplu am acceptat lucrurile aşa cum s-au întâmplat. În 1990 am publicat o carte de eseuri,

→

în mare parte sceptice, despre cum trecutul va influenţa evoluţia noastră spre democraţie. Se pare că am fost destul de exact în predicţiile mele şi în analiza situaţiei. Dar, oricum, nu sunt frustrat şi dezamăgit. Corupţia din ţări cu o democraţie mai veche, precum Grecia şi Italia, e la fel ca la noi. Poate e mai rău aici, în Cehia, însă viciul are aceleaşi rădăcini: democraţia a obosit. Şi vom avea şi mai multe probleme în viitor.

- S-a schimbat rolul scriitorului în Cehia după 1989?

- În 1989 cititorii noştri au insistat ca noi, scriitorii, să ne implicăm în rezolvarea unor probleme de construcţie a noului stat, să fim activi pe scena politică, dar nu aceasta este menirea scriitorului. Rolul lui este să scrie, nu să facă politică. Scriitorii sunt prea naivi şi nu au destulă experienţă pentru încleştările politice, aşa că eu sunt fericit că astăzi nimeni nu mai aşteaptă ca noi, scriitorii, să luăm locul politicienilor.

- Într-un eseu, „Literatură şi Memorie", pe care l-aţi publicat în 1991, scriaţi: „O operă literară este ceva ce sfidează moartea". După 20 de ani de când aţi scris această frază, credeţi la fel de mult în puterea literaturii?

- Ar trebui doar să înlocuiesc cuvântul „literatură" cu un altul – „cultură". Pentru mine, literatura a fost întruchiparea culturii, iar astăzi acest cuvânt este adesea înlocuit cu televiziunea şi alte mijloace de comunicare, mai moderne. Fără cultură vom avea o societate devastată, ceea ce se şi întâmplă acum. Cultura se retrage şi intră în prim-plan divertismentul. Nu contează dacă eu regret sau nu acest lucru, aceasta este legea dezvoltării. Trebuie să accepţi faptul că totul se schimbă.

- Cum l-aţi întâlnit pe Philip Roth?

- Ne-am întâlnit prin anii '70. Mi-a plăcut mult cum scria, iar faptul că şi el îmi aprecia cărţile ne-a împrietenit. Roth a venit la Praga de vreo patru ori în acei ani. Ne-am văzut şi în America la începutul anilor '90. În februarie sau martie 1990 Philip Roth a venit din nou la Praga şi mi-a luat un lung interviu, pe care l-a publicat în „The New York Review of Books". Interviul a fost *cover story* pentru întreg numărul de revistă, iar informaţiile despre cărţile mele pe care Philip Roth, un scriitor foarte apreciat în America, le-a oferit cititorilor au fost şi ca o recomandare pentru editori. Roth a fost generos şi prietenos cu mine, la fel l-a ajutat mult şi pe Kundera, recomandându-l publicului occidental...

Roth îmi trimite toate cărţile sale noi.

- La ce lucraţi în prezent?

- Termin de scris o carte de povestiri, la care fac o redactare finală. Douăzeci de proze scurte pe care le-am „elaborat" în ultimii doi ani. Specificul acestei cărţi este că prozele sunt chiar foarte scurte, de jumătate de pagină unele sau de una-două pagini altele. Încerc să fiu sobru şi lapidar: meditaţii şi observaţii frugale, nimic mai mult. Este ceva nou pentru scrisul meu.

O altă carte, „Secolul meu nebun", este una de memorii. Primele două volume au avut un mare succes de vânzări şi de critică, editorul este fericit şi-mi cere acum să scriu şi volumul trei. Am încercat, dar îmi vine mai greu. După Revoluţia de Catifea m-am retras din viaţa publică, am refuzat orice funcţie, m-am consacrat scrisului şi nu cred că tribulaţiile mele de scriitor sunt foarte interesante pentru cititori. Sigur, am contabilizat destule „evenimente" în care am fost implicat şi în aceşti ani, mi-am făcut o lungă listă de întâmplări cu o anumită semnificaţie, am scris eseuri despre corupţie şi evoluţiile politice din ţară, am descris câteva personaje care s-au declarat mari luptători împotriva comunismului, deşi nu auzisem nimic despre ei...

- Citiţi cărţile scriitorilor tineri cehi?

- Nu sunt prea curios, citesc uneori manuscrise ale colegilor mei care au în jur de 50 de ani. Am citit câteva cărţi semnate de tineri, dar n-am găsit nimic de un nivel acceptabil. Unele cărţi sunt foarte bine scrise, dar nu spun mai nimic. Le lipsesc subiectele mari, importante.

- Poate că subiectele importante au dispărut odată cu dispariţia comunismului?

- Probabil că e aşa. Sigur, e minunat că nu sunt războaie (aproape de noi) şi că nu avem un sistem totalitar opresiv, fenomene care au oferit scriitorilor subiecte „tari", dar marea literatură „s-a hrănit" şi pe timp de pace. De altfel, eu nu ating în ceea ce scriu conflicte dure, de mare cruzime. Chiar şi atunci când am pomenit în scrisul meu despre ghetoul de la Terezín, subiectul a fost de fapt altul – prima dragoste în adolescenţă. Nimic deosebit, aşa cum probabil s-ar fi aşteptat mulţi.

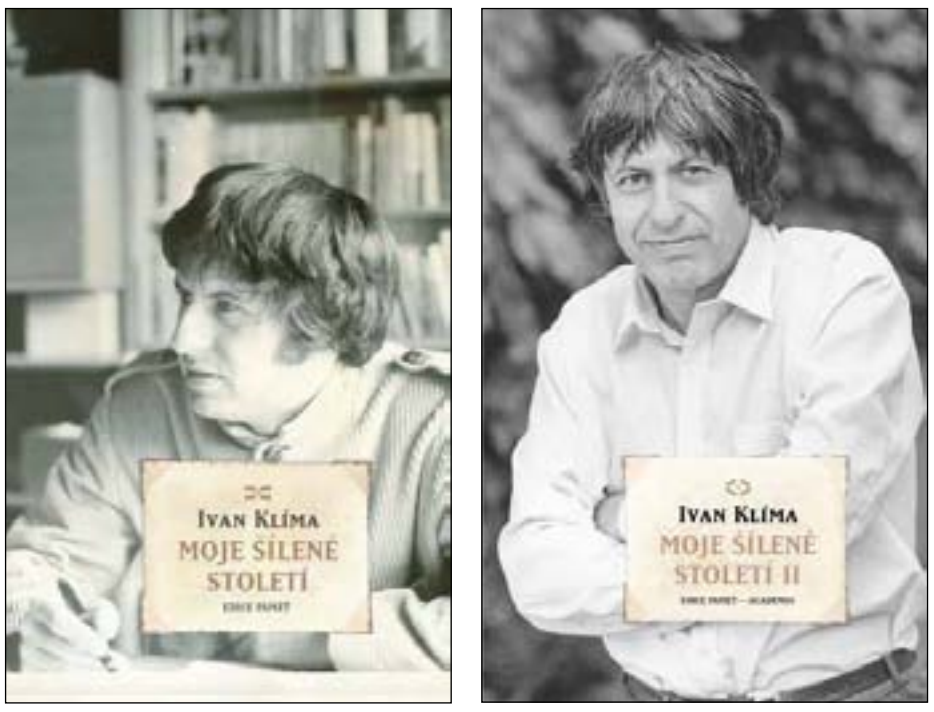

Primele două volume din memoriile lui Ivan Klíma

- Este Praga un oraş care vă inspiră cu adevărat?

- Pentru mine e un oraş cum nu mai există altul. M-am născut aici, îl cunosc foarte bine şi îmi amintesc că atunci când am fost obligat să aleg dacă rămân în străinătate sau nu, am ales să mă întorc. Era insuportabilă ideea că nu voi mai păşi pe străzile mele dragi, unde m-am plimbat cu prima, a doua şi a treia mea dragoste... Există un loc pe malul râului unde m-am îndrăgostit prima dată, o dragoste platonică. Era chinuitor să mă gândesc că, dacă rămân în exil, nu voi mai călca prin acele locuri niciodată. Am revenit la Praga, n-am mai fost pe acea stradă, dar ştiu că oricând o pot face şi acest lucru mă reconfortează.

- Ce vă menţine pofta pentru scris după atâţia ani de muncă?

- Îmi place să scriu, nu ştiu să fac altceva. Nu-mi pot imagina viaţa mea fără scris, am încă destule subiecte pe care aş putea să le dezvolt. Mă simt încă în stare să spun câte ceva, să contribui la dezvoltarea literaturii. Acum efortul meu principal e să fiu laconic şi să povestesc într-o pagină ceea ce, acum vreo 40 de ani, ar fi constituit subiectul unui întreg roman. Încerc să scriu un roman de trei pagini, dar să fie totodată o operă artistică, nu doar nişte simple idei. Şi lucrul acesta e foarte greu de obţinut.

- Cu ce vă mândriţi cel mai mult din tot ce-aţi scris?

- Cartea cu cel mai mare succes a fost *Dragoste şi gunoaie*, care a avut cronici foarte bune oriunde a fost tradusă, aşa că poate fi considerată cartea mea cea mai bună. Acum, de un mare succes la public se bucură memoriile mele, *Secolul meu nebun*, ceea ce mă surprinde, sincer să fiu. Am semnat contracte pentru traduceri în spaniolă şi chineză, dar cea mai importantă va fi ediţia în engleză, care deocamdată întârzie. I-am plătit lui Paul Wilson, un important traducător din cehă în engleză, să-mi traducă două capitole, pe care le voi trimite unor edituri britanice.

Trebuie să spun că m-am despărţit de agentul meu literar, care a dorit să tai necruţător din textul memoriilor, pentru a publica cele două volume într-o singură carte, şi să omit unele eseuri. Am ezitat când mi-a făcut aceste recomandări, apoi l-am refuzat. Ne-am despărţit amiabil, mulţumindu-i pentru tot ce-a făcut pentru mine. Şi a făcut destule: cărţile mele au fost traduse în 32 de limbi. Acum sunt propriul meu agent literar.

- Aveţi câteva sfaturi pentru tinerii scriitori care îşi încep cariera literară?

- „Carieră" nu este un cuvânt prea potrivit aici. N-am visat niciodată la o carieră literară, pur şi simplu am scris, pentru că aceasta a fost obsesia mea. Şi am fost întotdeauna surprins că ceea ce scriu este şi publicat.

Eu le pot spune doar că scrisul este o muncă grea, este o profesie care cere să-i acorzi o mare parte din timpul tău. Trebuie să ai răbdare şi să ştii că lucrezi cu un material foarte sensibil – limba în care scrii – , pe care se cuvine să o foloseşti iscusit. Astăzi mulţi scriitori au dificultăţi în a folosi diversele registre ale limbii şi se lasă influenţaţi de lexicul cârciumilor şi de limba vorbită la televizor. Hrabal, probabil cel mai bun scriitor din generaţia anterioară, are multe subiecte inspirate de lumea cârciumilor, a boemei, dar el a rescris în felul său acest limbaj, i-a „sublimat" vocabularul, oferindu-ne în cărţile sale o limbă bogată şi frumoasă.

Ce altceva aş mai putea să adaug? Tinerii n-ar trebui să evite problemele şi greutăţile din viaţa lor personală şi din societate. Pentru un scriitor aceste încercări sunt foarte importante.

După „The Prague Post", 29 februarie 2012

Traducere şi adaptare de **Vasile Gârneţ**

▣

Două cărţi de Liviu Antonesei

Poveşti filosofice cretane şi alte poezii din insule, poeme inedite (2008-2011), Editura Herg Benet Publishers, 2012

Victimele inocente şi colaterale ale unui sîngeros război cu Rusia, unsprezece povestiri, Editura Polirom, 2012

„Nocturnul” Henry Visconte

de

Vladimir Bulat

Arta românească interbelică a produs şi lăsat în istorie un număr mare de „Oscarsmizi”[1], după abstrusa, dar atât de reuşita zicere a lui Tudor Octavian, denumind prin acest termen o lungă listă de artişti cu nume de alogeni, dar a căror creaţie s-a făcut remarcată în chipuri diferite şi polimorfe în mediul cultural de la noi. Lista celor la care face autorul referire este lungă, iar redescoperirea operei acestora este de dată recentă, oarecum *simultană cu maturizarea pieţei de artă*, împreună cu profesionalizarea ei.

În mod special – cel puţin pentru mine – atrage atenţia un artist cu un nume parcă *italienesc-franţuzesc*, Henry Visconte[2], pictor prin excelenţă urban, cu vedute şi perspective de oraş, cu precădere nocturne. Dar şi solare. Are studii şi eboşe făcute în centrul Bucureştiului (pe Calea Victoriei, şi străzile limitrofe, mai ales), la Balcic şi Paris. Cu toate astea, practic nu există date biografice despre el, deşi a participat la Salonul Oficial încă din 1926, remarcat în chip susţinut de presa culturală, din care aflăm că a avut câteva expoziţii personale în Bucureşti. Practic, numele lui[3], deopotrivă cu opera, dispar din conştiinţa publică postbelică, iar picturile sale ajung să fie zăvorâte în câteva colecţii private.

Un ultim articol care-i atestă prezenţa în spaţiul cultural local este semnat de criticul Marin Nicolau, în anul 1940[4]. Am remarcat din titlurile articolelor în care-i apare numele că majoritatea semnatarilor îi indică doar iniţiala prenumelui, „H.”, şi doar Petru Comarnescu îl numeşte cu numele său complet, Henri Visconte[5]. Este chiar misterios acest fapt, să nu se fi păstrat chiar deloc indicii biografice, mai ales că cel care devenea într-un viitor apropiat un important istoric de artă îi consemna cu regularitate expoziţiile şi prezenţele publice. El îi dedică articole în anii 1929 şi 1933. Iar cronicari astuţioşi şi fini, precum H. Blazian[6], V. Bilciurescu[7], Tache Soroceanu[8], Leon Theverin[9], scriu de-a lungul vremii, constant, despre pictura lui Visconte[10]. Devine clar că mărturiile creaţiei sale erau o prezenţă vie şi sistematică în presă. Ultima participare expoziţională, atestabilă la acest stadiu al cercetării, este prezenţa la Salonul Oficial din anul 1947[11], înainte ca acest for să fie desfiinţat de autorităţile comuniste, recent instalate la putere. Se aşterne, apoi, tăcerea peste numele său, pentru o lungă perioadă de vreme. Peste o jumătate de veac tablourile lui Henry Visconte erau ca şi inexistente în arta noastră, în istoria ei risipitoare şi deloc exhaustivă.

Piaţa de artă îl redescoperă prin jurul lui 2000[12], dar lucrările sale nu prea atrag atenţia potenţialilor colecţionari şi specialişti încă de-a lungul a câţiva ani. În 2004 apare o lucrare care înfăţişează un „Peisaj din Bucureşti (Capşa)”, care era atribuită atunci lui Visconte, fără a fi însă semnată de acest artist. Într-adevăr, *atmosfera* şi felul în care e construit punctul de fugă către interiorul compoziţiei pot fi subsumate tipului de *sensibilitate urbană*, specifică unui artist ca Visconte. Post-factum, văzând mai multe lucrări aparţinând fără tăgadă penelului acestui artist, ne dăm seama că această atribuire capătă sens şi confirmare. Face sens.

Visconte a lucrat într-un mod aparte în ce priveşte reprezentarea spaţiului. Iar în apoteotica lucrare „Pe scenă” (1936) vedem un grup de actori, care stau cu spatele către privitor, având în faţă sala căreia i se adresează. Acest procedeu al „tabloului în tablou” este prezent în general în micile sale compoziţii sau scene de gen. Maniera lui picturală este liberă, *impresionistă*. Pictura lui e una de stare, evanescentă, fără stridenţe cromatice sau formale. Ochiul nostru caută detaliile, precizia, concreteţea, dar pretenţia asta este refuzată de suprafeţele cam mereu „ceţoase” şi „tenebroase” din lucrările lui Visconte. De regulă, îşi semnează şi datează conştiincios opera, fie „H. Visconte”, fie „Henry Visconte”, şi chiar „Henri Viscont” (într-un soi de caligrafie recognoscibilă), iar această meticulozitate suplineşte cumva, asumat cu vârf de măsură, frugalitatea cu care tratează pictorul freamătul multiplu al amănuntelor. Le domoleşte prin sugestie şi precaritate (uneori deranjantă) coloristică. Are însă şi lucrări de o luminozitate debordantă[13]. Artistul pare atras de perspective, de pierderea în spaţiu a ochiului, a simţurilor. Mari bulevarde, unghiuri acuzate de arhitecturi, personaje multe, surprinse în mişcare, maşini încolonate, siluete şi lumini vagi – iată inventarul rapid al acestor mici bijuterii picturale. În mod vădit artistului îi plăcea să reprezinte noaptea, cu umbrele şi incertitudinile ei, iar la un anumit nivel al discuţiei îl sesizăm pe Visconte în preajma unui Constable sau Monet, neavând aproape niciodată încărcăturile păstoase şi suprapunerile de culoare din pânzele celuia din urmă. Ca atmosferă şi prin gustul rafinat pentru surprinderea fugară şi piezişă a evanescentului, a *aproape-inexprimabilului*, cei trei se înrudesc, chiar dacă amploarea şi vizibilitatea operei lui Visconte pălеşte considerabil (şi probabil definitiv) în faţa celorlalţi doi. Rămâne o chestiune de poziţionare şi interpretare, până la urmă. Analiza intrinsecă a operei lui Visconte s-ar putea să dea în vileag un artist cu un suflu mult mai larg decât pare şi poate fi perceput la prima vedere sau în acest stadiu al redescoperirii sale, dar pentru asta trebuie văzute mult mai multe lucrări, trebuie cercetate arhivele, memoriile contemporanilor.

Valorificarea critică a operei s-ar putea realiza pe măsură ce noi piese şi-ar face treptat-tiptil apariţia în spaţiul public sau ar deveni accesibile pe diverse alte căi (prin accesul la colecţiile private, bunăoară), spre a fi văzute, încadrate teoretic şi percepute prin comparaţii şi corelări cu arta din epocă, şi cu contextul care le-a generat şi inspirat. Desigur, avem de-a face cu un pictor relativ minor, dar pentru istoria mare a artei nimeni nu e mic, nici neimportant – toţi trebuie recuperaţi, deopotrivă analizaţi şi puşi în circuit.

_____

1. „Pictorilor ale căror nume au miez, sunet sau aplomb european şi nimic care să-mi spună c-au fost, totuşi, cetăţeni români ori au avut o relaţie semnificativă cu viaţa artistică din România din prima jumătate a secolului al XX-lea, le zic „Oscarsmizi” – cf. *Oscar Schmidt*, în: „ZF/ Ziarul de Duminică”, 11 octombrie 2002.

2. Nu exclud posibilitatea ca acest nume să fie, de fapt, un pseudonim, o mască care a camuflat sub faldurile ei adevărata identitate a artistului.

3. În *Memoriile* pictorului şi scenografului Vasile Velisaratu (1895-1978) găsim următoarea relatare: „cei tineri, din generaţia mea, erau furnizorii lui Iscovici – tatăl pictorului Viscont de mai târziu – şi ai lui Abramson, care aveau câte un magazin cu expoziţie permanentă de pictură, strânsă cu câte zece-douăzeci de lei bucata şi pe care o vindeau mai cu mult după ce o înrămau”, cf. *Destine de artişti în secolul XX*, Institutul Naţional pentru studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2007, pag. 257.

„Peisaj solar la Balcic”

„Vedere Paris în ploaie”

4. *Pictorul H. Visconte şi „Nocturnele” sale*, în: „Curentul”, 8 februarie 1940.

5. *Expoziţiile Henri Visconte şi Tempeanu*, în: „Rampa”, 14 ianuarie 1927.

6. *Plastica*, în: „Adevărul Literar”, 15 ianuarie 1933.

7. *Visconte*, în: „Universul”, 24 ianuarie 1940.

8. *Cronică plastică*, în: „Jurnalul”, 3 februarie 1940.

9. *Expositions de peinture...*, în: „La Roumanie nouvelle”, februarie 1937.

10. Am întîlnit lucrări de-ale sale semnate şi Henry Viscont, probabil că practica ambele semnături, lucru remarcat şi de alţii, vezi nota 3, *supra*.

11. Recent, am descoperit într-o licitaţie bucureşteană o lucrare, cu un peisaj nocturn, datată pe verso: 25.11.1951, ceea ce atestă clar faptul că la acea dată era încă activ, şi probabil încă în România.

12. În licitaţia „Catherine Charbonneaux”, de la Paris, din 12 martie 2000, a figurat lucrarea lui Visconte „Élégante à la Belle Époque” [Lot 101], tributară stilistic începutului de secol.

13. Piesele: „Peisaj la Balcic” (23 / 29, 5, u.c.), vândută în anul 2005 de casa de licitaţie Monavissa, „Marină” (32 / 48, 5 cm., u.c.) şi „Golf” (21 / 26 cm., u.c.) – ambele licitate de casa Artmark, în 2010 – sunt exemplare pentru acest gen de saturaţie cromatică şi de virtuozitate a pensulaţiilor.

▣

Jose Saramago, *Evanghelia după Isus Cristos*. Traducere de Mioara Caragea. Editura Polirom, 2012

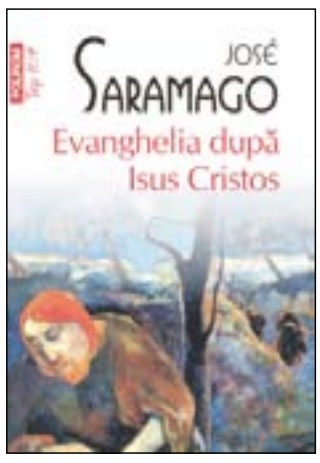

Celebra *Evanghelie după Isus Cristos*, cel mai polemic roman al lui Jose Saramago, reconstruieşte o viaţă apocrifă a lui Isus şi alege drept teme de studiu vina şi responsabilitatea. Deşi fusese înştiinţat că se pregătea masacrul pruncilor, Iosif îşi salvează doar propriul copil, devenind, prin omisiune, complicele crimei lui Irod. Inseparabil de diavol, umbra şi acolitul său, Dumnezeu nu ezită să-şi condamne la moarte unicul fiu pentru a-şi satisface nemărginita sete de putere care, după sacrificiul lui Isus, va cere noi şi noi vărsări de sânge.

Cartea poeziei 2012. Antologatori: Emilian Galaicu-Păun, Mircea V. Ciobanu, Lucia Ţurcanu, Editura ARC

„Gândită drept un fel de navă-amiral a anului literar ce s-a scurs, am reprodus, pe de-o parte (la babord, să zicem), cele mai frumoase poezii apărute în volume, cu precizarea titlului şi editurii, pe de-altă parte (la tribord, dacă tot am mers pe acest limbaj marinăresc), am selectat din presa periodică cele mai frumoase versuri din 2011, iarăşi cu indicarea revistei de unde le-am preluat.” (*Emilian Galaicu-Păun*)

Dan Brown în Balcani

Din păcate, literatura care se scrie în ţările Europei de Est (poate cu excepţia celei maghiare) este prea puţin cunoscută cititorilor de limbă română. Oricât de interesantă ar fi o punere în paralel a felului în care au evoluat modelele literare în ţări care au o moştenire culturală comună, secole de istorie asemănătoare şi care s-au aflat recent împreună dincolo de Cortina de Fier, editorii români par oarecum reticenţi în a traduce şi publica volume ale vecinilor estici. Aşa stau lucrurile, de pildă, şi cu literatura bulgară, din care, după ştiinţa mea, din 1989 până acum nu s-a tradus decât o carte la Editura Cartier (*Un roman natural* de Georgi Gospodinov) şi alta la Humanitas, în colecţia „Cartea de pe noptieră”. Este vorba de un roman oarecum comercial, **Râul de sticlă**, de Emil Andreev.

de

Răzvan Mihai Năstase

Autorul, trecut acum de 55 de ani, experimentat jurnalist, realizator TV, profesor şi traducător din engleză, a debutat relativ târziu ca scriitor, cu proză scurtă şi piese de teatru. După volumele care alcătuiesc aşa-numitul ciclu al *Povestirilor din Lom*, romanul **Râul de sticlă**, apărut în 2004, a constituit un prim efort narativ mai amplu. Obişnuinţa autorului de a lucra cu un număr relativ restrâns de personaje şi de a construi lumi închise, care se hrănesc şi prind viaţă aproape exclusiv din tensiunea care se acumulează între protagonişti, se vede, din păcate, şi în roman. Se simte la tot pasul faptul că Emil Andreev se pricepe mai degrabă la a zugrăvi decoruri restrânse, nu lumi deschise şi complexe, la a conduce cu mână sigură personajele, ca un păpuşar, şi nu la a le da libertate. Obsesiile dramaturgului se întrevăd într-o omniscienţă asumată a naratorului, care nu ezită să-i spună la tot pasul cititorului că ştie bine cursul pe care-l va urma acţiunea, dar că îi ascunde în mod voit deznodământul. Procedeul acesta prin care vocea narativă afirmă la tot pasul lucruri de genul „Dacă ar fi ştiut bietul X ce se va întâmpla cu... atunci...” ţine parcă de literatura scrisă într-un alt secol şi de la un punct în acolo devine uşor deranjant.

Din fericire însă, micile stângăcii ale romancierului, nevoit să plătească încă tribut speciilor literare care l-au consacrat, sunt compensate prin teme inteligente şi printr-o reţetă perfectă a dozării suspansului. Cartea are în centru o investigaţie pe teme religioase şi istorice, desfăşurată de o tânără şi frumoasă franţuzoaică, sosită în Bulgaria cu dorinţa de a elucida o serie de mistere cu privire la bogomilismul târziu, legătura dintre bogomili şi catari, cărţi apocrife precum cea a lui Enoh. Atingând subiecte oarecum apropiate de cele ale cărţilor de succes ale unor autori precum Dan Brown, Emil Andreev reuşeşte să evite capcana discuţiilor facile şi a simplelor speculaţii, umplând cu referinţe solide o filă istorică neclară a ereziilor balcanice medievale.

Pe fundalul descoperirilor legate de faţa ascunsă a religiei, personajele, relativ puţine la număr, dar foarte limpede conturate, încep să-şi scrie propria istorie, una în care pasiunile, obsesiile, frustrările sau filozofia joacă rolul principal. Avem de-a face cu un preot habotnic, în stare să calce pe cadavre pentru a apăra credinţa creştină, un cioban sărac cu duhul pe care avansurile sexuale ale unei foste prostituate îl transformă într-o brută ghidată exclusiv de instinct, cu un bulgar trecut de prima tinereţe, ateu cu înclinaţii filozofarde (din cugetările căruia izvorăşte chiar metafora râului de sticlă, din titlul romanului), precum şi cu o echipă de tineri restauratori de picturi bisericeşti conduşi de un profesor aproape de pensie, pe cât de priceput şi de cult, pe atât de plin de frustrări. Deosebit de savuroase sunt şi personajele secundare (tuşa Monka, de exemplu), oameni simpli, în vârstă, de la ţară, depozitari ai unei înţelepciuni şi filozofii de viaţă fără ocolişuri inutile, oameni pe care îi putem întâlni încă şi în satele româneşti. „Monka Nedelina nu se aşteptase să-i supravieţuiască soţului ei atâţia ani, dar trecuseră aproape zece şi ea continua să-şi ducă zilele, cu toate neajunsurile şi singurătatea. O mai ajutau puţinii oameni rămaşi în sat şi, de când se întorsese nepotul ei după frate, Victor, preluase el în totalitate această sarcină. Ea îl îndrăgi ca pe un fiu, chiar dacă trecea rar pe la ea, o dată sau de două ori pe lună, când îi aducea alimente şi medicamente. Cât despre bani, Victor nici nu voia să audă. O minţise că vărul Vasil, fiul ei, îi lăsase destul ca ea să nu ducă lipsă de nimic. Uite aşa, bătrâna Monka trăia zi după zi, aşteptând să fie chemată alături de Anghel al ei. Stătea de vorbă cu el întruna, îi povestea tot ce se întâmpla în Gradişte. Când venea pe la ea prietenul lui cel mai bun, nea Dimităr, vorbeau de parcă Anghel era în mijlocul lor şi îi asculta. Nu trecea zi fără ca nea Dimităr să n-o vadă pe femeia de acelaşi leat cu el. Fie înainte de prânz, atunci când nu era plecat cu oile, fie seara, după ce le aducea de la păscut. Voroveau ei pe îndelete şi de toate. Fiecare vedea în celălalt jumătatea dispărută şi asta îi apropia, le dădea forţa să adoarmă şi să se trezească.” (p. 94)

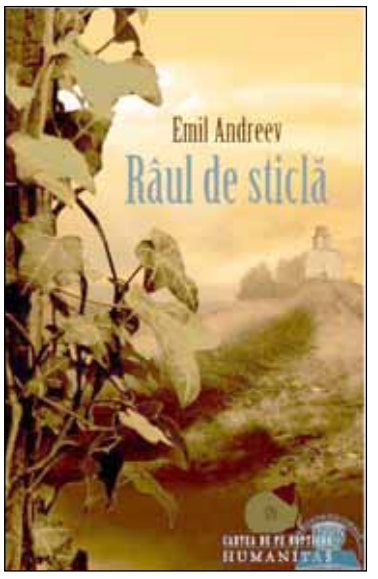

Emil Andreev excelează de asemenea în descrierea unor bucăţi de natură, reuşind să redea prin cuvinte încărcate de o poezie delicată trăiri pe care locurile descrise le trezesc în sufletul celor veniţi să le descopere. Prin vorbele autorului, cititorul are acces la sufletul personajelor, locurile descrise oglindindu-se exclusiv în trăirile pe care acestea le încearcă. „Pătrunseră în pădure. Victor îşi făcea drum pe sub arbori şi căuta cele mai bune locuri de traversare. Se străduia să împingă într-o parte crengile, pe ale căror frunze mai era încă apă. Pământul şi firele de iarbă erau ude. Cu cât înaintau, cu atât se făcea mai umed şi mai răcoros. Chiar dacă nu asfinţise soarele, razele sale obosite nu puteau să străpungă baldachinul verde de deasupra capetelor lui Victor şi Hélène. Cu fiecare pas, povârnişul se accentua. Nu parcurseseră nici o sută de metri. Hélène respira greu şi transpira – uşor, dar îndeajuns ca să perceapă mirosul amestecat de sudoare şi deodorant. Se opri o clipă, trase adânc aer în piept şi atunci auzi un vuiet puternic, apoi simţi cum vântul pătrunzător îi îngheaţă corpul. După ce zgomotul se potoli, i se păru că surprinde un geamăt prelung venind dinspre stânci. De parcă o striga cineva din depărtare.” (p. 215)

Râul de sticlă pare genul de roman scris de un autor care încearcă să ţească o poveste în genul celor din *Codul lui Da Vinci* cu mijloace literare similare celor ale lui Mircea Eliade din povestirile fantastice care au în centru credinţele populare, miturile şi folclorul. La limita dintre superstiţie şi plauzibil, Emil Andreev scrie un roman care rămâne în amintire prin atmosfera şi personajele excelent conturate, oferindu-ne astfel prilejul contactului cu o fărâmă din literatura bulgară contemporană.

_____

Emil Andreev, **Râul de sticlă**, traducere din bulgară de Mariana Mangiulea, Editura Humanitas, Bucureşti, 2011, 336 p.

■

Răzbunarea intelectualilor

(Urmare din pag. 24)

prezidenţială franceză miroase a foileton tv, nombrilist şi egoist. Nimic nu contează cu adevărat, nimic în afara propriilor ego-uri personale, a dorinţei şi a capacităţii lor de a promite absolut orice pentru a câştiga. Cele mai inimaginabile legi (taxarea cu 75 % a bogaţilor) şi cele mai imposibile proiecte (drept de vot pentru toţi străinii sau închiderea frontierelor Schengen). Aşa cum scrie Barbier, ne dăm seama că „scrutinul francez poate bascula într-un bunker atomic iranian, sub pana ucigaşă a vreunei foste soţii de purtător de valize pline cu bani – de dreapta sau de stânga. Căci viaţa are mai multă imaginaţie decât oamenii, politica mai multe scamatorii decât experţii, iar poporul o doză mai mare de pasiune decât de reflecţie”. Pe când câştigătorul va fi, oricum, „un monstru”.

Inteligentsia franceză: nu, merçi!

Din punct de vedere strict antropologic, alegerile prezidenţiale franceze au fost aproape întotdeauna asemănătoare cu o pasiune amoroasă: gelozie, răzbunare, cupluri care se desfac, femei care duc la pierzanie candidaţii. Nimic de-a face deci cu intelectul. „Francezii sunt fără milă cu candidaţii pe care nu-i aleg, dar şi cu cei aleşi”, remarcă Christophe Barbier. Sarkozy, pe care toţi l-au adorat în 2007, a căzut în dizgraţie din motive personale: „Fouquet’s”. Vedem deci că „Franţa nu face politică cu creierul. Francezii fac politică cu inima şi cu intestinele. Rezultatul nu este totdeauna raţional. Este violent, dar este violent şi când este pozitiv. Există entuziasme şi entuziaşti, Sarkozy în 2007, François Mitterand în 1980, există entuziasme fabuloase, chiar dacă sunt urmate de mari deziluzii. La fel şi în dragoste nu trăieşti logic, îţi urmezi pasiunea, elanul, chiar dacă la final povestea se termină prost”. În acest context, nu este dificil de imaginat de ce intelectualii nu sunt prezenţi în campania electorală. Exceptându-l pe scriitorul Jean d’Ormesson, membru al Academiei Franceze, care a luat oficial poziţie în favoarea lui Sarkozy, intelectualii au făcut şi de data aceasta un pas înapoi. Nu pentru că nu au fost invitaţi să participe şi nici luaţi în seamă, sau pentru că nu se simt angajaţi într-o cauză nobilă. Ci pentru că, pur şi simplu, cauza nu este demnă de ei. Este lipsită de substanţă sau, mai simplu spus, este „americanizată”. În promisiunile candidaţilor nu apare nimic legat de cultură, iar în 32 de ani de existenţă a Salonului de Carte de la Paris niciun preşedinte francez nu l-a vizitat oficial. Edifiant! În schimb, Salonul de Agricultură nu este ratat în niciun an. În consecinţă, cultura şi literaţii s-au refugiat în straturile subtile şi mai puţin vizibile ale comicului: au apărut spectacole de teatru în care sunt ironizate frazele şi discursurile candidaţilor, caricaturile apar cu nemiluita. În acest imens spectacol de teatru în aer liber, literaţii preferă să fie spectatori, ironici spectatori, care, în rarele momente când ies din apatie, remarcă lipsa de viziune a candidaţilor la postul de preşedinte. Franţa, acest vechi animal politic, chiar nu mai face pe nimeni să viseze?... (presseurop.eu, Paris) ■

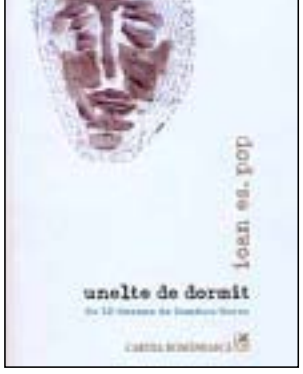

Ioan Es. Pop, *Unelte de dormit* (versuri). Cu 10 desene de Dumitru Gorzo. Editura Cartea Românească, 2011

„Penultimul debut remarcabil din poezia optzecistă este al lui Ioan Es. Pop cu *Ieudul fără ieşire* (1994), nu întâmplător apărut abia după revoluţie. Nici această primă carte, nici următoarele n-ar fi putut apărea înainte. (...) Grotescul, burlescul, calambururile nu împiedică poezia lui Ioan Es. Pop să atingă uneori o puritate excepţională a tragicului.” (*Nicolae Manolescu*)

„Suferinţa nu e impersonală, abstractizată, ca în versurile solarului Nichita Stănescu, ci concretă, bine înfiptă în carnea eroului liric. Poetul întoarce versurile şi imaginile pe toate feţele, cu o dexteritate de invidiat, pentru a prinde cât mai multe dintre nuanţele acestei nenorociri, ale dezastrului individual.” (*Daniel Cristea-Enache*)

Iulia Badea Guéritée

Franţa. Răzbunarea intelectualilor

Duminică, 22 aprilie, francezii au departajat, într-un prim tur, cei zece pretendenţi la fotoliul de preşedinte al Republicii Franceze. Dacă la aceste alegeri campion a fost totuşi abstenţionismul, doar doi candidaţi s-au calificat în turul doi, în această ordine, după numărul de voturi: François Hollande, liderul stângii, şi Nicolas Sarkozy, preşedintele în exerciţiu.

Pentru 6 mai, turul doi deci, campania prezidenţială franceză a intrat pe ultima sută de metri şi nu se poate spune că ne plictisim, avem un întreg balamuc pentru o alegere prezidenţială lipsită de substanţă şi onestitate. Pe de o parte, Nicolas Sarkozy, autodidact, adept al protecţionismului francez, eurofil convins, dar grobian, omniprezent, bonapartist. Pe de altă parte, cvasinecunoscutul François Hollande, răbdătorul politician al verbelor conjugate la viitor, care a reuşit să unească toate micile fracţiuni ale stângii, dar, neexperimentat, care nu convinge.

„Democraţia este o responsabilitate împărţită între alegători şi politicieni, dar ea este posibilă doar când transparenţa în decizii este cultivată de ambele părţi.” Acest comentariu postat nu demult pe site-ul presseurop.eu. rezumă perfect jocul de-a şoarecele şi pisica pe care îl reprezintă alegerile prezidenţiale franceze, versiunea 2012. Pe de o parte, alegători care nu cristalizează ceea ce îi deranjează, dar detestă fizionomia lui Sarkozy; pe de altă parte, politicieni fără un program concret, dar care practică un balet periculos, cu vânturarea aceleiaşi teme eterne, imigranţii, imigranţii... De fapt, o campanie electorală în care nimeni nu are intenţia să fie sincer, dar în care fiecare încearcă să se mintă reciproc. Şi peste toţi, atotputernică, presa. Care, de stânga sau de dreapta, de centru, este toată o apă şi-un pământ. Pentru un extraterestru aterizat azi în Hexagon ar fi surprinzătoare constatarea, însă massmedia franceză se poartă de câţiva ani încoace ca şi cum ar vrea cu tot dinadinsul sosirea la putere a lui François Hollande.

Intenţiile francezilor sunt deci evidente: s-au săturat (dar nu ştiu de ce), vor altceva (dar nu ştiu ce), sunt echivoci (dar nu-şi dau seama). În acest caz, dreptul şi posibilitatea de a vota – un exerciţiu de democraţie – devin problematice. Fractura socială (prăpastia dintre bogaţi şi săraci este din ce în ce mai vizibilă, şomajul este în creştere, preţurile au urcat şi ele în timp ce salariile nu), faptul că niciunul dintre candidaţi nu răspunde la întrebările reale ale francezilor (cine este responsabil pentru datoria publică a Franţei, cum va fi ea plătită, cum ne va afecta recesiunea etc.), toate acestea au determinat abstenţionismul francezilor. Dar, este el o formă de democraţie? Aş zice, mai degrabă, o formă de disperare şi ultim recurs. Aşa cum a fost după revoluţia din 1989 în România, când românii au sancţionat în acelaşi fel speranţele pe care nu şi le-au crezut îndeplinite.

Situaţia din România se repetă în Franţa, ţară a drepturilor omului, dar care nu vede nimic mai mult decât vârful nasului: Sarkozy n-a făcut, a minţit, a cinat după victorie la „Fouquet’s” (imediat după aflarea rezultatului, în 2007, Sarkozy a sărbătorit la acest restaurant situat pe Champs Elysées, gest considerat ostentativ). Aici ajungem în sfârşit la miezul problemei! Problema nu este că preşedintele a oferit Franţei o preşedinţie a Uniunii Europene strălucită, nici că a îndeplinit în prima lună de mandat ceea ce a promis în campanie (un credit cu 0 % dobândă pentru prima casă), nici că a deschis războiul din Libia sau că „i-a pus la punct pe britanici” (prin variate replici adresate primului-ministru, David Cameron); nici măcar că a adoptat legea pensiilor, a introdus ajutorul social activ, aşa-numitul RSA, sau a 13-a lună de salariu pentru profesorii debutanţi. Ceea ce nu i se iartă este păcatul său capital: „Fouquet’s”, iar oamenii politici francezi nu-l suferă pentru faptul că nu face parte din „circuit” (Sarkozy nu a absolvit faimoasa şcoală a elitelor franceze, ENA, ci, avocat de profesie, a plecat „de jos”).

Sarkozy şi Hollande - un duel pentru Franţa

Ce culoare ar avea deci campania electorală franceză? Gri, asemeni primăverii care cade peste Franţa, căci nimeni nu este sincer în exerciţiul democraţiei. Marile subiecte electorale lipsesc: nici Europa, nici geopolitica, Estul nu există, iar America este foarte departe. Ştim că Sarkozy nu vrea Turcia în Uniunea Europeană, dar nu şi ce crede Hollande. Idem pentru Parteneriatul Estic sau Uniunea pentru Mediterana. Dar ştim că orice ar propune Sarkozy, Hollande va fi împotrivă. E curios cum seamănă această campanie cu cea a alegerilor prezidenţiale din România anului 2009: oricine, numai nu Băsescu! Oricine, numai nu Sarkozy! În schimb, pe agenda electorală, imigranţii, care nu sunt adevărata problemă, dar incită la ură şi la rasism; musulmanii şi carnea lor *halal*, care nu reprezintă o cauză majoră; legalizarea căsătoriilor homosexuale sau legalizarea eutanasiei, puncte principale pe agenda lui Hollande, nu vor şterge datoriile Franţei şi nici nemulţumirile sindicatelor.

Iar recentele atentate de la Toulouse şi Montauban, soldate cu moartea a trei soldaţi şi a patru civili evrei (dintre care trei copii), rămân, cel puţin în presa franceză, un mare semn de întrebare: cui îi vor folosi, de fapt, şi ce rol au avut ele într-o campanie electorală în care toţi candidaţii au vânturat, mai mult sau mai puţin, spectrul naţionalismului şi ura faţă de emigranţi?

Franţa – un termometru pentru Europa?!

Acest, până la urmă, umil război francezo-francez stârneşte totuşi pasiuni europene, planetare. Paradoxal, primii miraţi de succes sunt francezii înşişi. În sfârşit, au devenit din nou nu purtători ai unei *lingua franca*, dar cu siguranţă figuranţi ai unui scrutin prezidenţial despre care se vorbeşte peste tot în lume. „Alegerile prezidenţiale din Franţa sunt un termometru pentru situaţia internă a Europei, şi ne privesc personal pe toţi”, explica analistul politic Cristian Pârvulescu, într-o emisiune la *TVR*, sâmbătă, 31 martie. O afirmaţie care te poate lăsa, românește spus, tablou. Ştiam că alegerile franceze şi soarta lui Nicolas Sarkozy, acest Traian Băsescu al francezilor, sunt privite cu interes în Germania, că şifonează deja executivul de la Bruxelles cu tonurile sale gen „război cu Europa şi tratatele sale”, că americanii speră în steaua lui Sarkozy, iar românii visează cu ochii deschişi la cum venirea lui Hollande la Palatul Elysée va schimba în bine imaginea lor în străinătate. „Faţa Europei se va schimba odată cu Hollande”, anunţă Pârvulescu, iar „alegerile locale din România vor fi şi ele influenţate de rezultat”. Într-adevăr, dar nu cum se aşteaptă, cred, dl Pârvulescu. Tradiţional, francezii de origine străină votează cu dreapta, iar cei care provin din ţările din Est nu votează aproape niciodată cu stânga (recrudescenţe anticomuniste). Din punct de vedere psihologic este deci interesant baletul actualului preşedinte al Franţei: el atacă imigranţii din toate părţile şi de fapt aceştia din urmă sunt cei mai fervenţi susţinători ai săi.

Această recâştigare a interesului european, deci şi românesc, i se datorează în mare parte lui Sarkozy. A stârnit pasiune şi a adus pace (episodul Georgia), a provocat admiraţie (Libia) şi resentimente (expulzările romilor). A redat o oareşicare glorie obrazului Franţei, a dat voce unei naţiuni care până nu demult trecea drept o figură palidă pe lângă vociferările orgolioase ale Marii Britanii. Lucruri pe care francezul obişnuit le apreciază. Vor face oare aceste mici detalii diferenţa în turul doi, din 6 mai, asigurându-i actualului preşedinte un al doilea mandat?

Realitatea transpare poate cel mai bine din multitudinea de cărţi apărute pe piaţă, cu şi despre candidaţi, o altă tradiţie franceză. Nu un titlu, ci biblioteci întregi despre aceleaşi „mari minciuni politice”, după cum afirmă Christophe Barbier (directorul revistei *L’Express*, care a semnat şi el o carte intitulată *Maquillages, les politiques sans fard*, Editura Grasset, în care Nicolas Sarkozy este, de exemplu, asemănat cu un nenufar, iar Carla Bruni-Sarkozy, soţia sa, cu o orhidee!). Campania

(Continuare în pag. 23)

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR; 6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD; 6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR; 6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR
Cititorii din străinătate se pot abona la revista “Contrafort” astfel:
- la redacţie, achitând în valută sau echivalentul în lei moldoveneşti al abonamentului;
- prin virament la:

În Lei Republica Moldova
Cont de decontare 2224603188
RNCBMD2X400.
BCR Chişinău S.A. fil. nr.3 Tricolorului
P.P. “Contrafort” S.R.L. CF 1003600134309

În EURO
Nr. de cont al beneficiarului : 2224603188/978
Banca Beneficiarului : ROMANIAN COMMERCIAL BANK CHISINAU BRANCH
Codul SWIFT Banca Benef.: RNCBMD2X
Banca Corespondenta:
ERSTE GROUP BANK AG, VIENNA
Codul SWIFT : GIBAATWGXXX
Nr. de cont corespondent: 404-332-196/00
For P.P. “Contrafort” S.R.L. CF 1003600134309

În USD
Nr. de cont al beneficiarului : 2224603188/840
Banca Beneficiarului : ROMANIAN COMMERCIAL BANK CHISINAU BRANCH
Codul SWIFT Banca Benef.: RNCBMD2X
For P.P. “Contrafort” SRL, CF 1003600134309

*Redacţia revistei “Contrafort” trebuie înştiinţată asupra plăţii efectuate, trimiţându-se la **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei o fotocopie după dispoziţia de plată bancară, cu indicarea numelui şi a adresei poştale complete a abonatului.*